

LAZDYNŲ PELĖDA

Stebuklingoji tošelé

LAZDYNŲ PELĖDA
Stebuklingoji tošėlė

Apsakymai

Antras leidimas

VILNIUS *1982

84L1
La 544

Sudarė
ALDONA MICKIENĖ

L- 70803--012
M852(10)--82

132--82

4803010200

PRIE LAIMĖS

Vėlybas ruduo. Apšalo laukai, nebeliko galvijui ko ėsti, ir nutarė šeimininkas juos sutvarkyti, kaip reikia žiemai būti, o Jonį atleisti.

Susirišo Jonis penkis rublius savo algos į mazgelį, dar viršuj kitu skurleliu apsukęs, užkišo už ančio, ant kupros užsidėjo terbą su paviržiu, atsisveikino su šeimininkais ir davė kojoms valią.

Dyžia Jonukas, taškydamas purvyną. Kas jam: nei smarkaus vėjo nebijo, nei šalčio nejaučia,— kojos pačios kilnojasi!

Kiek pažingėjus, sumažėjo Jonuko smarkumas: sustojo, nubraukė rankove apsiprakaitavusią kaktą ir atsisuko atgal: ot, nei iš šen, nei iš ten,— liūdna mintis įdūrė į širdį; Jonuko akyse sužibėjo ašaros.

— Kas ten manęs laukia?

Ir šit prisiminė Joniui atskiri atsitikimai iš kūdikio dienų, ir ėmė pats savęs klausti:

— Kodėl mama, paskirdama man kokį kąsnį, visada slėpėsi nuo tėtušio?

— Še, Joneli,— sakydavo, kišdama vaikui į kišenę sūrio kąsnį, išeinant į bandą.— Peralksi, žiūrėk tiktai, kad tėvas nematytų! — Paglostys per galvą, atsidūsės: — Oi Joneli, koks tavo švarkelis apiplyšęs...

Arba parėjus sušalusiam niekada nelieps nei bulvių skusti, nei virbų nešti.

— Lipk, Joneli, ant krosnies! Gulki!

O atgulus, žiūrėk, beužkelianti ko nors lėkštelėje.

— Cit, ciit... tētušis...

Jonis, būdavo, ir žadą užtrauks, ir kvapą sulaikys; kioksos ant krosnies lygu zuikis prie ežios, o motušė pasiims pas krosnį bulves skusti ir užtrauks kokią giesmę pusbalsiu...

Kodėl kitų vaikų neslėpė mama nuo tėtušio? Kodėl tėtušis kitus liub paglostys, dar Pranuką ant kelio pasisodinęs dzagnos? Jam vienam tik niekada gero žodelio nebuvo. Kad tars: džar, džarrrl.. pabaltakiuos lygu su smetonais; kiek ko nutiks, bakst į kuprą, net kepenys suskambės.

Tai visa minint, išsišiepė Jonuko veidas, lyg būtų ką rūgštaus perkandęs, ir keletas ašarų pabiro jam per veidą.

Vieną sykį nutvėrė jį tėtušis darže ropes beraunant. Vos įkibo Jonis į lapus traukti laukan, tik džingt jam tėvas brizgilais, ir dar, ir dar, net svetimos bobos ravėjos subruzdavo bartis, o tėvui pasitraukus, savo tarpe kalbėjo:

— Doras žmogus ir parvestinio taip negalabytų kaip šitas beprotis savo vaiką!

Kita pečius sutraukė: būsią nežinantil

— Parvestinis būtų žinioj esąs, o Jonis... į penktą mėnesį gimė, ot kas!

— Oje, ar gali būti?

— Rask nemelagį, jeigu aš meluoju!

Jonukui dėjosi į širdį; kokia tai kaltė užgimti į penktą mėnesį, kad taip reikėtų kentėti už tai per visą amželi?

— Ką aš,— manė,— galėjau tada žinoti, kvailas būdamas? Kad taip šiame prote, niekada nebūčiau gimęs... Kas nekaitėtų man dabar, kad būčiau pas dievulį tebesąs, kaip pasakojo senis Mažeikis? Dūšėlė mano būtų sau bežydinti rojaus kvepiančių žiedelių sode ir nereikėtų šiokią dieną to juodo purvyno bristi, nei smūgių kentėti, nei vargelio vargti...

Pažvelgė į purvinas kojas, ir susipurtino; šiurpis perėjo per kailį, ot, toks šiurkštus vėjas papūtė, pasijuto la-

bai nuvargęs, ir tas paviržis pečius nutraukė,— reikia pasilsėti! Apsidairė, nepertoli pamatė akmenį, priėjo. Nusiėmė terbą ir atsisėdo, vaiko akys ieškojo kažin ko toli toli, tenai atgal!..

— Kur tatai paliko Simanų butas, nebesimato! — galvojo sau.— O juk neblogi buvo šeimininkai: tik du sykiu sukupravojo, radę užmigusį prie gyvulių. Na, piemeniui tas pyragas ne naujiena, bet valgyti davė visada. Ko, ko gaila, tai vakarų. Oi, tie vakarai!..

Susirinks liuoba visi į seklyčią darbuotis, o senis Mažeikis, beypykiuodamas pas krosnį, pasakos dyvų dyvus: apie vainas, apie senus laikus.

Bet Joniui labiausiai tiko, kada senis įsipasakos, būdavo, apie Laimės viešpatiją, kuri esanti už devynių kalnų, už devynių upių, už devynių jūrių.

Jeigu tenai užklystęs kas iš mūsų ašarų ir vargų žemelės, tai anie žmonės priimą linksmi, ir myli, ir dovanų duoda, ir gudrybių visokių išmoka; o jei kas noris, tai leidžia saviškius aplankyti, bet išleidžia, vienu žodžiu, blizgantį, šnabzdantį šilkuose; jeigu tai vaikinai, tai raitai, o jei mergina — vežime. Tie žmonės myli labiau vargšus, našlaičius, kuriems netenka šiame pasauly vietos. Šit kaip tam Klimiui, kurio tėtusis nekentęs ir išvežęs girion. Beklaidžiodamas atradęs Klimis tarp eglų tankmėje takelį ir ėmęs eiti. Ėjęs, ėjęs ir nuėjęs... O už kelerių metų, kad pas tėvą apsilankęs, tai niekas nebepažinęs!

— Kad taip tokį takelį man atradus! — dūmojo vaikas ir dairytis ėmė.

Kur tau! Prieš jį blizga vienas vienintelis, kaip akis mato, purvinas kelias. Paskui, tenai toli giria, už girios ganyklos ir gimtinis butas... Širvis! — kniokstėlėjo jam staiga. Širvis, ką jis veikia? Ką veiks: stovi prie ėdžių ir kramto, kratinį mankštydamas. Šelmis, ar pažins mane? Ar sužvengs?

Suplasnojo Jonuko širdis, nušvito veidas.

— Širvis...— kartojo,— Širvis!..

Ir tartum mato, kaip senas arklys tiesia kaklą, grobsto už švarkelio kišenės,— žino, kad Jonis tuščias neateina; visada pašlemžia pripuolęs avižų saujelę arba, pietus bevalgydamas, išibraukia sau duonos kąsnelį. Kitąsyk kad tėvas nutvėrė, tai Jonis dvejetą dienų gavo be duonos paėsti; o vis savo nemetė, tik vikriau šlemžė nuo to laiko.

Tos mintys prikėlė Jonį nuo akmens. Pačiupinėjo, ar tebėra mazgelis už ančio, užsidėjo terbą su kyšančiu iš jos duonos kepalu ant kupros ir pažingėjo toliau, taškydamas šio pasaulio juodąjį purvyną. Ėjo — svajojo, svajojo...

Staiga sustojo Jonis miške tarp tankumynų — išvydo siaurą takelį. Žemai nusileidusi saulužė švietė iš skersos, ir Jonis miško gelmėje išvydo šitą takelį besiplečiant. Priklaupęs ėmė žvitriai žiūrėti: toli matyti lanka žaliuojanti, lygu pavasariop; joje augo pašaliais gluosniai ir laibi meldai aukso ankštimis, kiti turėjo sidabrinius purėtus kuodus, nepaprastai švytruojančius raudonuose saulės spinduliuose. Jonuko širdis smarkiai tvaksėjo.

— Radau, radau! — kartojo vaikas.— Tai čia tas pats takas, kur pasakojo Mažeikis! Taip, ir aukso ankštys, sidabrinės kekės,— visa, ir veja lygu pavasariop...

Porą žingsnių žengė į tankumyną.

— Nel! Pirma Širvį pamatysiu, paskui, visiems sumigus, spruksiu! — Dar pažiūrėjo į tankmę ir, spėriai susisukęs, ėmė eiti stačiuoju keliu.

Kieman įėjęs, keistą išvydo reginį: prie tvoros stovėjo Širvis pririštas, bet koks! Šonai nudildyti, uodega ir karčiai nukirpti, krauklai suskaitomi,— taip išsikišę; trypčiojo tai viena koja, tai antra, visas drebėdamas. Buvo kažin

kas taip pasigailėtina jo visoj išvaizdoj, kad Jonis sustojo lyg į žemę įkastas.

— Širvi, Širveli! — pratarė, nedrįsdamas prisiartinti.

Arklys sudrebėjo, pakėlė galvą ir tyliai sužvengė. Jonukas prišoko, apkabino arklio kaklą ir ėmė verkti.

— Joni! — šaukė, persisverdamas per tvorą, Petriukas. — Ko tu čia? Einame naujo arklio pažiūrėti.

— Ką jūs jam padarėte? — paklausė Jonis broliuko. — Kodėl tokiam šaltam patvory laikote?

— Pardavė tata žydams; įsisirgo. Mat tėtušis važiavo balkių vežti; sunkūs vežimai, dar per daug pridėjo — ir patrūko Širvis... Žydas vos aštuonis rublius beduoda; dar kol vilks kojas, žinoma, pavažiuos su kromeliu po sodžius; paskui nuims kailį, ir tiek! Eikim naujo arklio pažiūrėti! — spyrė Petriukas.

— Eik šalin! — atsakė Jonis, glostydamas seno draugo kaklą ir beglostydamas galvojo kažin ką. Motina pertraukė tuos galvojimus.

— Nieko nebeišgalvosi, Joneli. Pinigai jau pas tėvą. Ir aš negaliu žiūrėti. Ot, rodos, arklys ne tėvas, ne motina; o vis... eikim, vaikuti, geriau šalin. Ko čia širdį begildinsim.

Apkabino vaiko galvą; jis rankas motinos bučiavo.

— Na, ką, atleido?

— Atleido, — atsakė Jonukas. — Šit paviržis, o čia pinigai, — traukdamas iš už ančio mazgelį, gyrėsi Jonis. — Žiūrėk, motule, visa rieškutė. Kad taip visų nedavus tėtušiui... Aaa?

— Eik, eik! Ir antra tiek sutilps. Ar galima kiaurą maišą pripilti. Tesiryžta! Rasit, neės širdies. Atiduok visus!

Nutilo moteriškė, nes nuo kluono pamatė vyrą ateinant.
— Ot, aš ir misliju, kas padės duoną suėsti. O šit ir besąs padėjėjas!..

Jonis nukaito, pažvelgė į tėvą, priėjęs į ranką pabučiavo ir atsakė:

— Nesirūpink, tėveli, ir nesidžiauk — neilgai padėsiu jūsų duoną esti: žmonėse yra duonos, kad tik sveikatos tektų!

— Matai, koks gudrus! Na, na, dievė padėk! O paviržį gavai?

Jonis padavė terbą.

Senis rankose pasvarstė, susiraukė paniekinamai.

— Žinoma, kad neprariektas, tai ir kepalas. Pelų nesigailėjo pridėti. Žinoma, paviržių pyragai!..

Nuėjo betgi klėtin, nešinas terba.

Jonis iš karto pasijuto čionai nereikalingas ir atjautė tai giliau kaip kitąsyk tėvo smūgius ir šiurkščius žodžius. Prie vakarienės, nors pats tėvas liepė sėsti prie stalo, valgis nėjo prie širdies; ot, bus benuryjās sriubsnį,— žiūrėk, tartum kas gerklę užgniaužė ir neleidžia pakalniui. Vos sulaukė valandos, kol eis visi gulti.

Užsiritu į savo vietą ant krosnies,— miegas taip pat pabėgo, gailestis vaiko širdį spaudė.

Dabar, sulyginęs kitas šeimininkes su savo motina, numano daug, daug...

— Nabagė visada tik žiūri tētušiui į akis... Kitur merga samdyta geresnėj vietoj... Už ką? Vis už tai, kad aš pasiskubinau užgimti!.. O kad taip... paėmus Širvį, mamą, eitume trijuose tenai, į „Laimės viešpatiją“!.. Nebūtų pikčiau... Tas kelias tai tas pats, apie kurį pasakojo Mažėikis, ir ant meldų aukso žirginiai, ant kitų sidabro kekės svyruoja... Eisim, ir gana! Aš juos nuvesiu.

Verksmas mažyčio broliuko, kuris gimė Joniui nesant, pertraukė tas mintis. Girdėjo lopšio karties girgždėjimą: motina lingavo mažiuką.

— Kas jį augintų, kas linguotų? Našlaičiams kaip suņku be motinos, nuo Mažeikio betariant. Ne, eisiu vienas, už keleto metų sugrįšiu ponas, pralobęs, tada...

Nutilo vaikas, kartis nebegirgždėjo, vėl nakties tamsoje girdėti buvo knarkimas.

Jonis tyliai ėmė slinkti nuo krosnies, paskui iki durų.

Širdis plakė vaikui, kažin kokia baimė apniko jį taip, kaip ir pasakoj... visada baimė ima, bet kas save pergali, tas laimi... Taip pasakėjo Mažeikis!

Jonis stengėsi nepasiduoti baimei. Vikriai atrišo nuo tvoros Širvį, kalbėdamas:

— Eikim, nabagai! Čia mudum vietos nebėra: aš per anksti gimęs, tu pasenęs. „Tenai“ išsiteksim, ten vargdienių poilsis, visi vargai užsimirš! Eikim! Ką darysi, kojos linksta tau, nabagai,— netoli vejelė žalia: tenai atgausi širdį!

Tyku... apšarmoję medžiai, lygu susimąstę, stovi, įsižiūrėję į giedrą, šaltą, mėlyną dangų... Mėnuo apšviečia keleivių taką. Joniui dantys barška, drebulys ima. Ot, žinoma, ne vasara: šaltas oras.

— Nebijok, Širveli, nieko bijoti, gana, kad einant tenai visokios šmėklos baido ir maivėjasi; bet nereikia žiūrėti! ot, peržegnosiu ir spruks sau, iš kur atlindusios, o mes keliausim...

— Šit, šit, žiūrėk, Širveli, tik... na, kiukt per griovį, negilus, na... na, kiukt!..

Arklys, paklusnus vaikui iki šiol, stovėjo lygu įkastas, prie griovio krašto...

— Na, Širvelil na, na, kiukt!..

Patraukė Jonis vieną ir kitą sykį; galų gale Širvis pasistiebė ir peršoko į antrą pusę griovio, sudejavęs lygu žmogus.

— Vargšas! — tarė Jonis. — Na, neilgai... tenai turi tokių vaistų, kur gydo susyk visas ligas. Matysi dar, koks tu būsi žirgas!

Einant toliau, Joniui kaskart smarkiau plakė širdis. Senas Širvis labiau žemyn leido savo galvą, tačiau ėjo.

— Nebetoli! Ot, Širveli, matai, ot, meldai tenai, eisim tuo keliu, kol atrasim. Rasit, sutiksim kokį gerą senelį — pasakys, kur eiti... žiūrėk, kaip čia minkšta: kojelės tau nebegels... lygu patalai. Ot, matai, kaip dievulis neapleidžia vargdie...

Nepabaigė Jonis sakinio, linktelėjo staiga žalia vejelė, ir atsivėrė maukna...

— Nebijok! nebijok. Ši... neb...

Supliaukšėjo raisto juodas purvas, Jonukas juokėsi balsu:

— Ha, ha, ha! tai mums rodo, rod...

Purvas sėmėsi jam į burną — jis šypsojo dar pilnas vilties...

Tyku... Siūbuoja meldai, nei Jonio, nei Širvio nebėra, — nebematyti — nuėjo į „Laimės viešpatiją“...

1911 m.

PIRMASIS SNIEGAS

Vaizdelis iš gyvenimo

— **K**oks gražus sniegas, koks baltas, koks minkštutis! Žiūrėk, kokiomis žvaigždelėmis krinta, visai lygu tos Tatrų gėlės, kurias matėme vasaros laike!

Taip šūkauja linksmy vaikučių būrelis, bėginėdami po kiemą ir gaudydami pirštinėtomis rankutėmis dideles sniegules, krintančias tykiai į sušalusią žemę, ant vaikučių pliušinių melsvų apdarų, dabinančias juos lygu šarotkų žiedais.

— Ar ne šalta, vaikučiai? — klausia į kiemą išėjusi ponia.

— Ne, ne! Dar valandėlę! Žiūrėk, motule, kokios žvaigždutės! O kokios saldžios! — ir, atvėręs lūpas, gaudo vaikas baltas žvaigždutes; kita ant paraudusios nosikės tirpsta: kiek tai juoko, kiek džiaugsmo!

— Mama, važiuosime šlajelėmis neilgai trukus! Juk važiuosime?

— Mama, šimet ir man nupirksi ledžingas? Aš noriu kaip Zuzia čiužinėti!.. Ledas jau yra!.. Jau šąla! Kaip gera, kad šąla.

Ir rėkauja taip, ir čiauška vaikučiai. Ponia šypso ir viską prižada. Apsigobusi rotondą, žiūri meiliai į vaikus, į skaisčius, vos matomus iš po minkštučių kepurių atlapėlių jų veidelius...

Pro išdaužtą, purvais apneštą pažemės langelį žiūri į poniškų vaikų džiaugsmą Petrukas. Žiūri ir šypso, šypso ir stebi laikas nuo laiko:

— O! kvaili vaikai, yra kuo džiaugtis!..

Petrukas mąsto... Jis nemato nei gėlių, nei žvaigždučių; jis labiau susisupa ant savęs išaugtą, suplyšusį švarkelį, nes, žiūrint į sniegą, šiurpis jam per nugarą eina; o atmintis kartoja anos žiemos pragyventus vaizdelius, ir prieš akis mato besiartinančią jau kitą žiemą su audromis ir visais vargais... Petrukas jaučia, kaip tos sniegulės kopoja veidą, kaip, įsispraudusios už švarko apykaklės, tirpsta ant kūno, ir drebulys nukrato vaiką...

O tos šlajelės su skambalėliais... o-o-o! Petrukas taipgi jas mena. Eidamas kažkada su skalbinių ryšiu, nespėjo prasišalinti: vežikas keikė, o Petrukui galvoje užė, akyse žaiba tviskėjo ir koja gėlė, oi, gėlė! Ligoninė gulėjo ilgai, nedejavo, apsikentė Petrukas; ten daug vaikų gulėjo; tenai nuo kai kurių neatstodavo gydytojai, gailestingos sesutės ir gydytojų padėjėjai, dažnai juos lankydavo jų motinos, atnešdavo jiems visokių skaninių, visokių saldinių ir žaislų, o atsisveikindamos bruko į rankas jų vaikų slaugytojams rublines... Petruko motina ateidavo retai, nes namie palikdavo vieni Uršė su Joneliu, lovoje sutupdyti; ji paverkdavo, paaimanuodavo, porą riestainių, cukraus keletą gabalėlių palikdavo Petrukui, o tarnams rankas bučiavo, prašydama dėl meilės dievo jos Petruko gerai žiūrėti ir žadėdama už juos melstis...

— Kokia nuožmi boba,— sakydavo tarnai, jai išėjus; o Petrukui dažnai ilgai tekdavo dejuoti ir ne sykį apsi-
verkti, kol ko prisiprašydavo, kol prieidavo kas, o kad ir prieidavo, tai ne sykį kumštelėdavo, sopančią koją užgaudavo, kad vaiko širdis alpo iš sopulio.

Petrukas tylėjo kentėdamas ir stebėjo, kaip elgiamasi su juo ir su tais, kurie pinigų turi, ir suprato čionai, kad pasaulyje viešpatauja dvi spėkos: pinigas ir kumštis...

Ir ėmė Petrukas galvoti, kaip jam tapti turtingu; svajojo, kaip daug daug pinigų įgavęs niekintų žmones už

iškentėtą paniekinimą, už tuos kumščiavimus, už šiurkščius žodžius, už tą savo sopolį...

Iš ligoninės išėjęs, vėl stojo į savo darbą: išnešiodavo motinos išskalbtus skalbinius, o namo parnešdavo neskaltus... Ir šita besiartinanti žiema ne kitokia bus. Ypatingai sunkus Petrukui uždavinys buvo malkų ieškojimas. Jiems pirkti nėra iš kur, o tas „ieškojimas“ — kiek tai baimės, kiek sykių reikėjo ir „kailio pridėti“!

Bepigu, kad geras žmogus veža ponams nupirktas malkas! Eina sau, pypkę rūko, tuo tarpu nuo vežimo pupt į žemę balžienas!

Tik reikia pritykoti ir vikriai pašlemžti, Jurgis būsiąs nematąs: jis žino, kad žiema ne draugas vargdieniams...

Bet kad tai vienas Petrukas tykotų! Mieste vargdienių vaikų lygu tų žvirblių pilkų, kur po sąšlavynus trupinius lasioja; ir kaip tam sąšlavyne ant vieno trupinio dešimtis alkanų žvirblių puola, taip čia vieno balžieno tyko dešimtis nuplyšusių, sušalusių vaikučių, ir tas pagauna, kuris turi daugiau jėgų pakelti ir ant kupros užsimetęs kuo veikiau įsprukti į skersgatvėlį, į trobesių tarpą...

Ir čia dar ne jojo balžienas: neduok dieve susitikti didesnę ir stipresnę už save nuplyšėlį; tada mažasis gauna porą kumščių į kuprą ir, balžieną pagavęs, stipresnis kidenas sau, nekreipdamas domės į mažiuko verksmą, dar dažnai pasityčioja atimdamas.

— Ačiū, kad sveikas man panešėjai! — sako.

Ne syki gavęs į kuprą Petrukas apsiverkė, atsiminęs senį Južą, kuris visada iš malkų sandėlio vežiojo ponijai malkas. Pamatys Petruką ir nukrato sausą nedidutį balžienuką; porą valandų praleidus, vėl važiuoja ir vėl nukrato, amžiną atilsį duok jam, viešpatie!..

Petrukas ir visi mylėjo senį. Be pastogės buvo, vakare ateidavo nakvoti, dešros atnešdavo, silkių; dalinosi su visais ir pasakojo, pasakojo apie senus laikus, kada

žmonės ponų valdžioje buvę, ir kaip jis pas vieną tokį galiūną į šunį išmainytas buvo.

Dabar Petrukas vienas turi rūpinti malkų kurui: ar užia vėjas, ar speigas tvoras pyškina, ar sniegas, ar kruša, Petrukas po gatves klišena, tykodamas geros progos...

Namo tuščiomis grįžti nėra kaip: vaikai cypia, motina pupia, o kartais pikta ir apkumščiuoja: — tinginys, valkata, dykaduonis, — pirmasis žodis. Taigi mąsto Petrukas, kad viskas atsikartos neilgai trukus; niūriai žiūri į poniškus sočius ir šiltai aprengtus vaikus, o poniai į juos kalbant kažin kas Petrukui širdį graužia, ir ašaros po viena kitos krinta į skurlius, dengiančius vaiko krūtinę, ir rieda į aslą, į juodą žemele...

— Kvailiai, kvailiai, — kartoja.

Staiga Petrukui akys prasiplėtė, ir vaikas prisitraukė arčiau prie lango: į kiemą įėjo kaimynė Jokūbienė su didžiausiu ryšuliu pušinių šatrų ir tai ne bet kokių — kita kaip ranka storumo!

Ne vieną Petruką šitas reginys sudomina: keletas bobelių apspito Jokūbienę ir kažin ką, smarkiai mostagudamos rankomis, kalbėjosi. Petrukas, pagriebęs nuo lango kepurę, susisupo švarkelį ant krūtinės ir išbėgo kieman.

— Guli pašliaukui, mat audra išlingavo iš šaknų. Šakos storos, bėda, kad su kirviu neleidžia, šiaip imk, kiek nori; pats vokiečių ten sukinėjasi... kad žinotumei, žmonių daugiau kaip tose pušyse skujų! Vaikai kankorėžius drasko, su terbomis, su drobulėmis, kitos bobos su peiliukais dzilina šakas prisimynusios!

— Bet kame tai, kame? — klausė per viena kitą bobelės.

— Taigi Štarkio dalyje, na, šito vokiečio, kur namus statosi, čia tuoj pirmoji miško dalis! — pasakojo Jokūbienė.

Petrukas nesiklausė toliau; atgal į trobą įbėgęs, pasigrobė virvę, maišą, kojas apsuko skurliais, vieną įmur-

dė į klepę medžio padu, kitą į kaliošą, neseniai sąmėžyne rastą; vaikus sutupdė į lovą, davė jiems paėmęs iš ker-tės ropę ir, uždaręs duris,— o iš lauko užrišęs su virvele, kaip visada, kada motinos namie nebūdavo,— nusiskubi-no klišendamas į tą laimingą vietą, kur dešimtis pušų pašliaukui guli ir vokietis leido, kas nori, šakų sau imti.

— Gražus reginys, tikrai gražus; gailiuosi, kad nemoku tēplioti, kitaip nepaisydamas šalčio, pasistatyčiau staliuką!

— Kiek gyvybės, kiek čia tipų, ir kokių tipų!

— *Lumpenproletariat* visame savo gražume! — tvirti-na storas vokietis, leisdamas tumulais iš trumpos pypkelės dūmus,— visą rytą žiūriu į juos ir atsižiūrėti negaliu; juokingų būna scenų, stebėkit tiktai, tyčia neleidau jiems kirvio imti, ka, ka, ka!

Ir stebi visi trys ponai, susisiautę meškenomis, apsi-maustę ausėtomis futurinėmis kepurėmis, stebi ir dažnai pilvus susiimdami juokias balsu. Iš tikro buvo ko juoktis: panašios scenos tenka matyti žiemos laiku ne tik žmonių tarpe.

Kartais kviečius bevežant praplyšta maišas, ir šit su-geltonuoja grūdai ant sniego. Tada alkanų žvirblių bū-relis čirškėdamas puola, ryja godžiai, kiekvienas steng-damasis savo mažu kūneliu kuo daugiau grūdų užtūpti, ir sukasi rydami, kapodami laikas nuo laiko aplink puo-lančius paukštukus; kartais piktai susipeša: kiek tai pik-tumo ir neapykantos turi alkanas alkanam.

Taip ir čionai buvo: vargšų būrelis prispito gausiai,— daugiau žmonių kaip šakų buvo; senių, senikių, vaikų be-galės, o visi pikti, šiurkštūs, vienas kito neapkenčią, plė-šė, rovē, draskė šakas knežiukais pjaudami, atstumdami ir kumščiuodami silpnesnius, kurie, priversti atsitraukti

nuo gulinčių pušų, rinko nuo žemės nudaužtus kankorėžius ir nutrūkusias šakutes, dėdami jas į krepšelius.

Petrukas taip pat griebėsi plėšti: pasiskleidęs savo virvę ir pametęs maišą, išsitraukė bulbskutį kneželį ir ėmė dzilinti. Sakuota, žalia, valki šaka niekaip nesidavė peiliuku nupjaunama; Petrukas apkaito, nuraudonavo, o šakos nė iki pusės neįveikė. Peiliuką įsidėjo atgal į kišenę ir ėmė laužte laužti, pasukdamas linkui.

Vieną kitą šaką atplėšęs dėjo dairydamasis, ar kas neužpuls, bet tuo tarpu niekas neišsidavė ką pikta manąs. Nepatol laužė šakas taip pat paauglys vaikezas; laužė kažin kaip atsidėjęs, be paskubos, bet prie kokios šakos prikibo, žiūrėk, trakstelėjo, ir bededąs į savo drōbulę! Petrukas su pavydu žiūrėjo į vaikežą ir, galynėdamasis su šakomis, mąstė sau:

— Bėpigū, kad aš taip galėčiau!

Bet prie to rūpesčio tuoj kitas prisidėjo: nespėjo apsidairyti, kaip kažin kas lupt lupt suklapnojo, ir Stapis čiupt jam už pečių.

— O ką tu čia dirbi? — suriko ir sužviogė iš visos krūtinės.

Petrukas nutirpo.

— Nieko,— sako,— šakas skinu!

Buvo iš tikro ko išsigąsti, nes Stapis buvo garsus valiūkas, kaimyno vaikas iš antro kiemo; ne vieną sykį, lygu vanagas ant vištos, užklupo jis Petruką balžieną vedlaujant, o užklupęs, kad bent gerą žodelį duotų: į kuprą riukt, ausis patrynė iš viso vieko, už balžieno ir, kol Petrukas atsikvošėjo, Stapiro jau ir pėdsakas žuvo! Prasadėti su Stapiu nebuvo ko: sulyginus su Petruku, buvo tai meška; argi musei su ja prasidėti!

— Ko tu atėjai? — klausia nedrąsiai Petrukas.

— To, ko ir tu! — atsako kažkaip ypatingai šaipydamasis Stapis.— Laužkim išlenktyniui: kas daugiau prilaužys iki saulėlaidžio, tas nuo to ir atims!

— Ei, verčiau katras sau,—sako rūpestingai Petrukas.—Kam ten atiminėti, gana bus visiems; imkis, Stapi, darbol

— Darbas ne zuikis, nepabėgs, nėra ko skubintis; nebijok, aš tuščiomis negrįšiu! Ar tu nežinai, kvaily, kad sviete kas mažiau dirba, tas daugiau turi; o kitas liežuvį iškišęs dirba, iš kailio nerdamasis, ir neturi niekol.. Ka, ka, ka! Genys margas, svietas dar margesnis...

— Staaapi... tu... nekliedėkl!

— Ką aš tau darau, ar pasiutai?

Petrukas rūpestingai susimąstė; zūbus supūtęs Stapis, lygu aitvaras geležyse, švilpiniuodamas vaikščiojo išilgai gulinčių pušų, tai kūliais vartės, tai nuo pušies ant pušies šokinėjo, bet šakų laužyti nesiėmė. Kiek pasialkštijęs, Stapis nudūmė į girią ir ten, pamėgdžiodamas trimito balsą, rėkauti ėmė.

— Tumda, tumda, tumda, visi mane stumdo!

Balsas girdėjosi kas kartas toliau, galų gale nutilo.

— Kad bent ir nesugrįžtų veikiai,—tarė į save Petrukas ir spėriai ėmė laužyti šakas.

Baimė pridavė spėkų, jau maišas buvo pilnas.

Apsidairė, sumurdęs užrišo, ant virvės padėjo, sutraukė ir stengėsi užsimesti ant kupros. Sunkiai ėjo; kažkokia senikė, pagailus vaiko, pagelbėjo, ir Petrukas, dar kartą apsidairęs, ėmė skusti, kaip tik galima, namo.

Ėjo spėriai, nesidairydamas; nors žado jam trūko — nestojo ir nematė visai, kaip paskui jį sekė Stapis. Stai ga sušuko jis pripuldamas:

— Ei, klausyk! Tau sunku, aš pagelbėsiu panėšėti!

Petrukas nutirpo, maišas nukrito į žemę; Petrukas nuraudęs apsėdo jį, matomai, rengdamasis apginti savo šakas nuo užpuoliko.

— Tu, klišakoji, bene manai tūrėtis prieš mane?! — sušuko ir, sumovęs Petrukui kumščiu į kuprą, ėmė rišti maišą.

— Stapi, Stapi, bijok dievo! — verkšlena Petrukas, — ar negali pats prisilaužyti, Staapi!

Stapis, buvęs negirdis, pasiskleidė savo raikštį ant žemės, iškratė į jį šakas ir tuščią maišą su virve užmetė Petrukui ant galvos.

— Še, kas tavo — tavo, jeigu nori, gali sau prisilaužyti, o jeigu ne, skusk namo. — Užsidėjo šakas ant pečių ir nusklideno keliu, balsiai juokdamasis.

Petrukas neverkė, veidas jo mėlynai paraudo, akys piktumu tviskėjo, grobstė dvasią žvalgydamasis:

— Kad taip strypas, — kad taip strypas — perskelčiau galvą...

Bet Stapis buvo jau toli. Petrukas šlitiniuodamas grįžo prie pušų; čia sutiko jį vaikų pasityčiojimai, kurie visą atsitikimą matė.

— Dabar man prilaužyk!

— Rasit, dar Stapiui reikia, — pastebėjo kitas vaikas.

— Kiek gavai muilui? — rėkė kiti juokdamiesi.

Petrukas staiga metė maišą ir, lygu ką užmanęs, virvę užsimetęs ant peties, ėmė bėgti girion. Dabar nejautė, kad trumpesnė viena koja pinasi; nejautė nė šalčio, priešingai, jam buvo labai šilta. Valandomis rodėsi, kad žemė iš po kojų jam slydo, tai vėl giria sukosi lygu verpete, o visi medžiai pražydo raudonais žiedais.

Galų gale sustojo; šit iš aukšto krito kažkokie lygu raudoni žali geltoni kaspiniai, margi rutuliai, žaibais tviską.

Dairosi Petrukas, niekada tokių dyvų nematęs, baimės apimtas ima verkti.

Giria vaiko verksmą kartoja ir, linguodama medžių viršūnėmis, liūdnei dūsauja... Kas laikas tirštesnė brėkšma dengia pasaulį, girioje darosi tamsu.

Petrukas klaidžioja; šit guli pušys pašliaukui ant žemės nugenėtomis šakomis, milžinai... Petrukas girdi lyg

dejavimą; ima klausytis — dejavimas artinasi; sušnabždėjo šakelės, ir mažas katukas ėmė dailintis apie vaiko kojas, graudžiai kniaukdamas.

— Kac, kac, kac! Eik šen! — kartoja vaikas ir paima katuką ant rankų. — Kic, kic!.. Mama, koks gražus katukas,— sako Petrelis,— šalin, Stapi! Neduosiu!

Tamsoje aiškiai mato Petrukas Stapi: šit šaiposi ir tiesia rankas!.. Petrukas ima rėkti; kažkas girioje atsiliepia... Norėjo bėgti, bet sustirusios kojos neklauso, dar pamėgino ir krito ant žemės...

Ir katukas kažkoks nevešlus: norėjo pasilipti Petrukui ant kelių, bet atkrito ir raitosi, raitosi, ir jau nebe-kniaukia. Sniegas tirštas krinta; Petrukas jaučia, lyg daug daug sagėmis jį badytų; ištiesė rankas, lyg kažko ieškodamas, ir jo ranka užčiuopė sustirusį katuką, ėmė glostyti; šaltas jis buvo ir kietas... Petrukui tai priminė mirusiojo senelio Jokūbo ranką, šaltą, kietą... ir motiną sakant: „Jau jis nieko nebejaučia...“

— Kaip tai gerai taip nieko nebejausti! — mąsto Petrukas; staiga prieina prie jojo Jokūbas ir meiliai šypso.

— Eik šen, Petreli, sėsk šalip manęs pas pečių, pasaką pasakysiu...

Požemio landynėje, kurios brėkšmą blaško skardinės lemputės mirkčiojanti ugnelė ir grabnyčios gelsva šviesa, keletas nuskurusių bobelių gaivina Petruką.

Ilgai sniegu trinamas, pravėrė vaikas akis ir, plačiomis žiūrėdamas, lyg pasibaisėjęs, šaukė:

— Stapi, neimk! Stapi, perskelsiu galvą!

Puola kažkur bėgti, vos moteriškės sulaiko jį lovoje, blaškosi, kol nusilpęs nusiramina.

— Mama, žiūrėk, koks aš didelis! Stapi, eik šen dabar, eik šen! Mama, paduok kirvį!.. Išsirausiu eglę, visus išdaužysiu! Gana man kentėti! Dabar dre... bėkit!..

— Dieve, dieve,—dejuoja motina, daužydama galvą į lovos galą,—nejau tai mirtis eina, nejaul!..

Atsidarė triukšmingai požemio durys — paauglys vaikiną įėjo; tai vyriausias Petruko brolis. Ir jis dar vaikas, bet jo išgeltusiame veide aiškiai matyti žymės, kad daug, daug pergyventa... Niūriai žiūri į reginį.

— Kad didesnės nelaimės nebūtų! — sako šypsodamas,— neverk, motin!

Staiga prisiminė kažin ką, arčiau prie motinos priėjo, atkėlė ją nuo lovos ir tykiai tarė į ausį:

— Jeigu manęs klaustų, pasakyk, kad nežinai, kur esmi, supranti?

— Vėl? — paklausė motina.

Jis nieko nesakė, žiūrėjo niūriai į Petruką, kuris, grabnyčios nušviestas, gulėjo išbalęs, ramus, lygu miręs.

— Vėl tavęs ieško? — paklausė motina.

— Na tai kas?

— Kur tu susikruvinai taip? Oi dieve, dieve!

— Kur, kur? — atkartėjo nuplyšėlis ir susijuokė kažkaip žiudrai,— dėl to nėra ko verkti... lai miršta, gyvenimas nelengvas!

— A-a-a! Užmiršau, šel — ištraukė iš užančio skurlyje surištą mazgelį ir padavė motinai.

— Pinigai? Iš kur? — užklausė moteriškė; nuplyšėlis pamojo ranka ir išbėgo pro duris.

Laikas eina, bėga pirmyn nesulaikomas, lygu upės bangos, lygu vėjas, lygu meteoras...

Svieta minia seka gatve kareivių vedamą užmušėją. Žmonėms tai įdomus reginys, labiau žmonėms išmintin-

giems, kurie bjaurisi nuodėmėmis. Reginys nepaprastas, vaikas vos dvidešimties metų!.. Piktinasi visi baisiai: toks jaunas, o jau taip pagedęs!

Kruvinas, sumuštu veidu, eina grandiniais skambindamas, lygu žvėris baisus. Bet šit dar įdomesnis reginys: paskui seka motina, matomai, iš proto išėjusi ar girta, nes tiems švariems, išmintingiems keiksmus siunčia.

— Pamatėte jį dabar, kodėl iki šiol nematėte, jog auga jūsų tarpe?.. Kiekėjau prie jūsų!.. Kiek prašiau: — vienoje mokykloje tik miestelėnus priimą, antroje vietos nesą; prie ponųėjau ir kunigų: vieni pasakė, kas mums rūpi, antrieji tvirtino ir linkėjo, kad dievas apžiūrėtų ir palinksmintų. Budeliai jūs, budeliai! Dabar pamatėte, dabar ir vietą atradote, ir kiek svieto subruzdol! Argi pigiau kainuoja išstatyti tokie kalėjimo mūrai ir užlaikyti tiek budelių, kurie gauda, daboja ir kankina vargdienius, ne kaip mokyklos ir mokytojai užlaikyti? Ar tai pigiau! Budeliai, budeliai!

Ir bėga paskui baisi, nuplyšusi, purvina, visų išjuokiama, vargšė motina; jos sopulys neišspaus užuojautos ašaros, kaip reginys ponios motinos, verkiančios pas aukso tą vaiko grabelį,— nei! Kodėl taip, kodėl?..

Po sodną vaikščioja mažytė mergaitė: pilnas krežulėlis rožių pridėtas, pardavinėja gėles... Ar tik gėles? Oi ne; mergaitė, nors tiktai dvyliktus metus eina, žino, kad vakaro brėkšmoje, kada muzika griežia ir susirenka ponija pasivaikštinėti, šitoje alėjoje nuošaliai kitoks uždarbis būna... Mergaitė žino, „kad jos akyse yra spėka“, girdėjo tai nuo vieno seno aficieriaus, kuris pasodino ją šalip savęs ant suolo ir savo apsiaustu apsiautė... Kiek juokol..

Tik baisiai degtine dvokė tas senis; už tai, nors spjaudėsi mergina nuo jo ištrūkus, bet, pas žibintą pažvelgus į ranką, nustebė: aukso dešimtrublinę turėjo... Prašė ateidinėti... eiti ar ne?..

— Ne, ne, rasi, jaunas koks... — Mergaitė seniai išžiūrėjo jauną studentą ir slankioja, seka jį, turi pašnektinti!.. Lūpos kažko džiūsta, akys blizga.

— Kokia ji graži,— sako praeidami aficeriai, ponai, studentai... Ji į juos šypso, savo juodomis akimis varsto, kartais rožės lapeliais meta į akis...

— Kur tavo tėvai? — klausia jos kartais šis ir tas.

— Bepročių ligoninėje,— atsako mergina.— Tėvas seniai fabrike užmuštas, nepamenu.

— O brolių, seserų neturi?

— Vienas šit,— rodo mergaitė į vaikežą, pardavinėjantį gėles, kaip ir ji,— gėles pardavinėja, kaip aš, bet jis mažiau uždirba...

— Kodėl?

Mergina šypso kažkaip keistai:

— Todėl,— ir juokiasi balsu, mesdama rožės žiedus į akis.

— O daugiau brolių neturi? — klausia ponaitis.

— Ne, vyriausią suėmė ir išvarė.

— Kur gyveni?

— Viena, pas tokią poniją, bet ji nekliudo; rasi, užėsite pas mane?

.....

.....

Dūzgina kariuomenės muzika apšviestame sode, juda kruta žmonės, jausti parfumų kvapas, juokiasi čiauška jaunuomenė. Ponijos tarpe nardo basi vaikai, gėles pardavinėja; ponija perka ir praeina, pauosto gėles, pasižiūri ir meta sulaužytas ant tako, į dulkes... Kiek žiedų

čionai vos pražydusių ryto metą iššluoja sargas, sumintų, sutryptų!..

Ką darysi, linksmi žmonės žaislo reikalauja, tam gi sodnas, muzika ir gėlės... Suminti žiedai sąslavynan meta-
mi, sutryptiems žmonėms yra kalėjimai, mergaitėms ligo-
ninės, kol kapas priglaus.

1922 m.

PAVASARIO RYTMETĮ

Saulės spindulys įslinko rytmetį į tamsią darbininko lindybę ir nušvietė apiplyšusias sienas ir pasieny ant gniužulio šiaudų miegančią mergaitę.

Vaikas pasijudino, akis pravėrė ir pusmiegy pratarė:

— Motule, ar šalta šiandien?

— Eik ir pamatysil — atsakė rūščiai motina.

Mergelė nutilo, pajuto, lyg kas būtų į jos mažą širdelę adatą įdūręs: dygtelėjo tenai — net ašaros sudrėkino akis.

Mergelė įsikniausė į skurlius ir mąstė, dėl ko jos motulė visada rūsti, o tata — kas dieną girtas, motulę muša ir ją plūsta, bara... Ne visi tatuliai tokie... gatvėje, ji matė, tatulis vedęs tokią mažą mergelę už rankos, nupirko raudoną paukštelį ir pyragiuką...

Mergelė dar didžiau susirietė ant skurlių, jautė, kad jos viduriai visai tušti, silpsta, ir širdelę kaip adatos varsto.

Paskui kitoks reginys pasirodė jos akim. Jai rodės dailus miškas su daug žmonių ten vaikščiojančių; moteris, sėdinti užūksmy ant vejų; ant jos kelių galvą padėjusi, miega maža mergelė, raudona jupele apvilкта, o moteris glosto gulintį vaiką ir žalia šakele muses gainioja... O ji stovi prie pušies ir žiūri į juos... Ten pat netoli pamesta keletas žaislų miegančios mergaitės...

— Ko čia žiopsai? Ar neisi šalin! Ar pavogti nori? — sušuko moteris...

Tai atsiminus, mergelė pajuto daug daug adatų širdy ir tartum kažin kas už gerklės ėmė smaugti. Pakėlė nuo

skurlių supurentą galvą ir apsidairė aplinkui: saulės spindulio jau nebebuvo niekur,— tik ten, gatvėje...

— Jau vėlu,— pamastė mergelė ir, išlindusi iš gulyklos, ražavosi, ištiesdama liesas rankas; silpna jai buvo, negera; pasižiūrėjo po priepečkiu, po stalu, ko nors suvalgyti ieškodama, bet nieko nebuvo. Iš kurgi bus? — vakar tik už devynis skatikus teišpirko nuo jos gėlių — lytinga diena, maž kas tevaikščiojo; šiandien eis geriau... Prisirinksiu daug daug; visas ponai išpirks! Nusipirksiu baltos duonos, keletą raugintų agurkų ir silkę... pakelsiu puotą... kad dar cukraus kąsnelis būtų, galėčiau žolinės išsivirtil..

Ir ėmė ieškoti skaros, kuri jai užuot palaidinukės buvo. Suradusi išėjo pro duris.

Kol laiptais išlipo į aukštą, pailso, dvasią grobstė. Bestovint gatvėje basos kojos pamėlynavo, ir per jos menką kūną perėjo šiurpis. Ėmė drebėti.

— Ne kas, bus geriau — prasimankštinsiu! Diena šilta,— visas žoleles išpirks...

Kaip galėdama ėjo, skubėjo, nors kojos nelabai norėjo klausyti; ot, sustiro kažin ko ir taip keistos buvo, tartum ne jos. Rodėsi jai, kad gatvėje visas takas nubarstytas juodais ir raudonais taškeliais. Žmonės šiandien keistai kalbėjo, nes mergaitė žodžių negirdėjo, tik kažin kokį keistą užimą...

Galop rados už miesto, kur buvo žolynų ir margavo lukštai, balos; o ievos kerai baltavo savo kekėmis.

Neramiai drebančiomis rankelėmis ėmė ji skinti, nežiūrėdama visai, kad prakaito lašai krito nuo kaktos.

Mergaitė rinko, skubėjo. Tik staiga krūtinėje pasidarė labai karšta, ir per jos atviras lūpas nubėgo raudonas čiurkšlys.

— Dažyvės; iš kur tos dažyvės? — stebėjosi vaikas: — Jau antrą sykį tai atsitinka; kas tai yra?..

Mergaitėi pasidarė labai silpna, prislinko netol pelkės, vakarykščiai prilietos, ėmė rankomis semti ir gerti ir tas dažyves iš burnos spjaudyti.

Po valandos atsigavo; atsiminė žoles ir vėl rinkti pradėjo, svajodama apie didelį, didelį baltos duonos gabalą, kuriuo pavalgydins tėvą ir motiną... Motina pasveikės, kai pavalgys, ir tėvas nebus toks susirūpinęs, ją priglaus, pabučiuos kaip kitąsyk...

Svajojo vaikas, raišiodama eilėmis aplink žalias šakeles baltas ir mėlynas balas; o ašaros tankiai krito ant tų gėlių ir drebėjo, blizgėdamos ant pavasario žiedų lapelių.

Pilnas jau buvo krepšelis. Mergaitė pakėlė galvą į dangų.

— Oi, kame jau saulutė! Kol į miestą tiek toli pareisiu...

Skubiniai skepetėliu aprišo gėleles. Dabar dar sunkiau buvo eiti negu rytą — vis trūksta dvasios, ir kojos neklauso, vejasi kažin ko, o skubėti reikia.

Sauluzė jau žemyn ėmė eiti į antrąją dangaus pusę, kada mergaitė vėl rados miesto gatvėje.

Atsisėdo. Visa drebėjo. Pastatė krepšelį ir prisiglaudė prie mūro sienos. Kažin kokia ponia pasilenkė ir paėmė gėlę.

— Kiek nori?

— Du skatiku.

— Po skatiką — paimsiu dvi.

Mergelė norėjo kažin ką pasakyti, bet krūtinėj balso pritrūko, pravėrė tik lūpas ir linktelėjo galvą.

Ponia pametė ant akmenų du mažu pinigėliu ir atsitolino.

Miegas ėmė lišti. Mergaitė plėtė akis kaip įmanydama, bet miego nuvaryti neišveikė; palenkė galvą ant kelių ir užsnūdo.

Valiūkai, pamatę ją miegant, išgrobstė gėlių pusę, mergelė nieko nejuto.

Pabudino ją bastelėjimas į petį.

Kažin kokia ponia su skėteliu krapštė ją.

— Ar girdi, po kiek?

Mergaitė pakėlė į ją savo perbalusį veidą ir nieko neatsakė.

— Po kiek? — klausė ponia.

— Po... po du skatiku...

Ponia ranka pamojo ir nuėjo toliau.

Mergaitė atsiduso, pažvelgė į delną,— du pinigėliu tebuvo: duonos nebus, nieko nebus!

Vėl ponios praeidamos pasilenkė prie gėlių. Mergaitė spėriai pakėlė du pluokšteliu; bet tą valandą raudonų dažyvių čiurkšlys išbėgo iš lūpų.

— Fi, fi! — sušuko ponios,— žiūrėk, sergaš tas baidyklaitis,— galima užsikrėsti, fi!

Ir sukėlusios savo šnabždančius rūbus spėriai atsitolino.

Vaikui iškrito iš rankos žiedų pluokšteliai, apėmė ją neišpasakyta baimė, baimė kažin ko keisto, nesupranta-mo, jautė ji, kad kažin kas prie jos artinasi...

Šaltas prakaitas ją nupylė; akis išplėtusi dairėsi aplinkui; atsikelti norėjo, bėgti, bet kojos nebeklausė.

— Pereis,— mąstė,— dar išparduosiu, bus duonos, visa ko; tik truputį pasilsėsiu...

Prisiglaudė vėl prie mūro. Gatvės garsai tilo, kas valanda darėsi ramiau. Atsiliepė bažnyčių varpai,— poterių skambino...

Mergaitė vėl norėjo atsikelti, ir vėl jai nevyko... Vėl ji prisiglaudė prie šaltos mūro sienos ir svajėjo...

Nors gatvėje trunkėsi, ji girdėjo tik užimą. Rodėsi jai, kad ji esanti girioje ir medžiai taip užia, o ji, prisiglaudusi prie motinos, gulinti ant jos kelių, kažin kokia ranka glaudžianti ją, glaudžianti taip širdingai...

Didele knyga nešina praėjo pro šalį sena ponia, varinėdama rožančiaus karoliukus; užsimeldusi nepamatė

krepšelio, žengė ir apvertė jį. Žolės išsisklaidė po gatvę; linksmi žmonės mindžiojo, nė akių nekreipė: žolės nesi-guodė, kojų nebadė...

Nutilo varpai. Prie mūro sienos žemyn palinko mer-gaitė. Su varpų garsu jos dūšia laisva keliavo sau į nu-vargusiųjų viešpatystę.

Žibintus uždegęs, sargas pamatė mergelę begulinčią ir ėmė ją budinti. Subėgo žmonių būrys,— šilkais šnabž-dantieji ir vargšai. O mergelė gulėjo plačiai išplėstomis akimis, tartum stebėjosi, kad prie jos tiek žmonių subėgo, kada ji jau nieko nebereikalauja; tartum jų klauste klausė:

— Dėl ko jūs manęs pirma nematėt? Juk vaikščiojau tarp jūsų alkana ir sušalusi kasdien!..

1905 m.

JONUKO VAIŠĖS

Vaizdelis iš netolimos praeities

Neperseniai, nes dar žmonės ašmena, buvo valsčiuje seniūnas.

Seniūnas kaip seniūnas, ir Šulas nebuvo įdomesnis už kitus: sėdėjo valsčiuje už stalo, raštininko pakištus popierius dabino valdiška antspauda ir savo rankos parašu, nesirūpindamas visai, kas juose parašyta, nes tam buvo raštininkas.

Prispausti antspaudą tai niekis,— trakš ir jau,— bet su parašu kitaip ėjo: Šulas užsidėdavo akinius, užsikvėpęs ant stalo, imdavo plunksną, apžiūrėdavo ją prieš šviesą, paskui klausė raštininko:

— Tai kur čia pasirašyti?

Raštininkas susiraukęs nekantriai bastelėdavo į popierių su pirštu; tada Šulas į tą vietą dėjo savo pirštą ir, pasilenkęs ant popieriaus, pradėdavo linguoti plunksną, paskui, šnibždėdamas lėtai, statė vieną po kitos raidės: Š-u-šu, l-a-la, s-es — tai Šulas! Dabar reikia vardą,— tęsė toliau šnibždomis ir vėl lingavo plunksną, paskui rašė P-e-t — pet, r-as,— ras, Petras!

— No, yra jau! — tarydavo, šluostydamas aprasojusią prakaitu kaktą.

Nevikriai rašė seniūnas Šulas, bet kaip vikriai ėmė kyšius — tai stebėtis reikėjo: ne vienas rusų „činauninkas“ galėtų jam užvydėti to vikrumo; išmoko to jaunose dienose, tarnaudamas pas pristavą už lekajų, ir dabar naudojosi tuo vieninteliu savo mokslu, dar kartais pereinamas savo mokytoją.

Baltakę taipogi mėgo labai, ir netrūko jos, nors iš savo kišenės nė už vieną bonką nemokėjo; kiekvienas, turintis prie seniūno reikalų, žinojo, kad „sauso nieks neklauso“; be to, ir popieriuko reikėjo atsigailėti, norint, kad reikalas gerai išeitų.

Reikalų būdavo visokių: rudeniop reikėjo į valsčiaus sandėlį grūdus supilti. Bet kurie pylė, vis norėjo verčiau supilti šlamus, tai ir žinojo, ką padaryti, kad šlamai viršaičio akyse išrodytų pirmos rūšies javais.

Paskui apie visus šventus būdavo „naboras“; čia reikalų atsitikdavo ir labai stambių, bet ir darbas nemažas: kartais reikėjo negimusį palaidoti ir numirusį prikelti, Steponą perdirbti į Joną ir daug daug visokių stebuklų prisieidavo padaryti, jeigu... tą kiekvienas žino...

Pavasariop varguolių minia apstoja valsčiaus sandėlį, nors ir žino, kokie javai tenai esti. Iš paskutinio smerkėsi prie viršaičio su baltakės pusbuteliu ir ilgai maldavo, pakol gavo kokį pūrelį šlamų badui numalšinti. Daugumas ant viršaičio murmėjo, bet, rinkimų laikui atėjus, vyrai galų gale nutarė, kad kiekvienas toks biestas, ir mainius, kartais nuo vilko bėgdamas, gali mešką užtikti,— lai pasilieka tas pats!

Turiu pastebėti, kad rinkimų laike rinkikai ropomis vaikščiojo, ne tik rinkikai, bet ir šiaip įtekmingesni ūkininkai nebuvo užmiršti.

Taigi gerai klojosi Šului, nes, be seniūno kėdės, turėjo jis gyvenimą, kuris, kaip svietas sakė, rūgte rūgo: žemė derlinga buvo, šeimnininkai taupūs, o šeimyna nedidelė.

Šulas turėjo tik vieną sūnų, daugiau nedavė dievas, nors žmona ir ubagus maldino tam tikslui, ir mišias pirko, prašydama ir neišprašydama dar nors vienos dukrelės.

Įėjus į metus, nustojo vilties ir visą širdį atidavė sūnui, pataikaudama jam ir iš akių skąitydama kiekvieną jo norą, kad kuo veikiau užganėdintų mieliausią vienturtį. Jau septyniolikos metų buvo Jonukas, o barankų nie-

kada netrūko, o jeigu pritrūko, tai motinikė tyčia į miestelį bėgo. Kaimynės, pamačiusios Šulienę prastą dieną miesčiukan bėgant, mąstė sau ir juokdamosi kalbėjo:

— Še tau! Žiūrėk, jau Šulienė pritrūko kamščio Joneliui!

Šulienė nieko nepaisė.

— Lai sau juokiasi, kad nori! — kalbėjo, — ne dešimtį turiu, tą vieną.

Kiaušinienės kasdien Jonukas ėdė, o kišenėj dešros netrūko; kur ėjo, tai vis ką nors želėjo ar čiulpė, sodyžiaus juokdariai pramanė, kad Jonukas net už klėties nuėjęs ką nors kramtė.

Vaikinas už tai buvo į ką pažiūrėti: visas išrodė lyg sutinęs, pagurkliai du, o veidas raudonas buvo lyg bijūnas, geltoni plaukai dabino gan didelę galvą stambiais vyturais, nusileisdami ant kaklo ir apykaklės.

Motina visada sprendė, kada vaikučiui laikas apsikirpti, žiūrėjo į mėnesį, į orą, kad nukirpimas nepakenktų gražiems plaukams ir sveikatai.

Žiemos laiku kirptis buvo pavojinga, kad neužsišaldytų, o vasarą — kad saulė galvos neperdegintų. Taigi atsitikdavo tankiai, kad Jonukas beveik galėjo kasas pinti, pakol sulaukė gero oro ir gero laiko.

Buvo tai laikai prabudimo Lietuvos iš ilgo sapno. Daugelio galvose jau slankiojo troškimas laisvės ir savistovybės.

Protingesnieji numatė, kad to negalima įvykinti be išsilavinimo, taigi nieko jau kalbėti apie pasiturinčius ūkininkus, bet ir biedniokai iš paskutinio stengėsi leisti savo vaikus mokyklon.

Ne tik vaikinai noriai stojo į gimnaziją, mergaitės irgi išgalvojo, kad ir joms gana jau būti žąselėmis, kad ir joms reikia sau ieškoti šviesos ir žmonėmis tapti.

Nebuvo kaimo, iš kurio bent vienas mokykloj nebūtų, jeigu ne toliau, tai nors liaudies mokyklą lankė,

Tik vienas Šulų Jonas nesijudino niekur, ot, sau augo, penėjosi, visai nesirūpindamas, kam jį dievulis sutvėrė, Daugumas Šului įkalbinėjo, kad Jonuką į mokslą leistų, bet senis šypsojo su patyčia ir atsakydavo:

— Lai mokos tie, kurie pinigų neturi. Aš tikiuosi, kad mano sūnui nereikės sprando laužti, kokį popiergalį apgulus, bus ir taip paėdęs! Kad kišenė bus pilna, tai ir be mokslo kiekvienas kepurę prieš jį kels!

Švenčių ir vasaros vakacijų suvažiuodavo iš mokslo jaunuomenė,— judėjo jaunoji karta, net širdis džiaugėsi: būdavo paskaitų, loterijų neturtingųjų stipendijoms, kartais, pasikalbėjus su asesorium, aplankius uredninką, pasisekė ir vakarėlį suruošti su nekalto turinio komedijėlės vaidinimu, tai šiaip susirinkimą padaryti bendram pasikalbėjimui ir sudaryti planui, kaip galėtų kuo daugiau pargabenti knygų iš Prūsų, ar geriau duoti kyšius „živodiorams“ raudonsiūliams, ar šiaip slapta gabenti.

Į tuos vakarus, paskaitas ir susirinkimus buvo kviečiamas ir Šulas su Jonuku.

Jonukas paprastai apsidairęs ieškojo akimis krosnies, atradęs priemarką atsisėdavo ir apšilęs snaudė, laikas nuo laiko žiovaudamas balsu, lyg vilkas avietyne.

Senis, priešingai, domiai klausėsi kalbų ir savo nuomonės neslėpė.

— Ir kas iš to bus? — užklausdavo ir pats atsakydavo: — Bus maištas, neramybė, dievo užrūstinimas, ot kas!

Jaunuomenės ratelyje sužė lyg avilyje: karštos širdys, jaunos galvos stengėsi pertikrinti senį, kad jo nuomonė klaidinga, bet jis savo tvirtino:

— Valdžia nuo dievo palikta: kaip valdžia išgalvoja, taip turi būti; valdžia geriau žino, ko mums reikia, ir jeigu knygas skaityti draudžia, tai turbūt mums jų nereikia!

— Taip manote? — ir jaunuomenė, susižvelgus savo tarpe, sauprotingai baigė savo debatus, nutarus Šulą už

valdžios „deržimordą stupaiką“, ėmė nuo jo ir Jonuko žymiai šalintis.

Šulas, parėjęs iš tokio susirinkimo, būdavo suerzintas ir neiškentė nepapasakojęs pačiai. Ji, glostydama Jonuko galvą, tarydavo:

— Kam jam, nabagėliui, galvelę sukti tais mokslais: paėdęs bus ir be tol

Vienok kartais, žiūrėdama į kaimynų vaikus, Šulienė lygino juos su nerangiu stotu savo sūnaus ir pajausdavo savo širdyj lyg pavydą.

— Joneli, kodėl tu su tais vaikiniais neini pasišpacie-roti? — klausdavo Jonuką, kuris beveik visada sėdėdavo pas krosnį arba vasaros laike pas darželį ant suolo prieš saulę ir, šildydamas baronką arba dešrą, snaudė atsiver-tes.

Kiekvienam dienos laikui Jonukas rasdavo priežastį, kad nepasijudintų. Iš ryto, kada vaikinai lakstydami bėgo į upę maudytis ir pamatę Jonuką pašaukdavo draug eiti, jis pasiraukydamas atsakydavo:

— R-a-sa didžiausia, te, ką aš ten kojas šlapsiu! — Ir pasilikdavo besėdįs.

Per pokaitį būdavo šilta, vakare vabzdžiai, uodai.

Jonukas galų gale paliko pajuoka visos jaunuomenės, net į priežodį įėjo: „Dirbi kaip Šulų Jonis“, arba: „Nepastumiamas, nepasėdamas kaip Šulų Jonis.“

Nugirdo tą motinikė ir nemažai susirūpino, galvoti ėmė, kaip Jonuką prižadinti iš to apsnūdimo. Galvojo ir išgalvojo. Vyruui sugrįžus iš valsčiaus, tarė vieną sykį:

— Tėvai, žinai ką, tie špicbukai apjuokia mūsų Jonuką, reikia jiems dantis užrišti!

— Lai juokiasil! aš didžiau pasijuoksiu, kai tuos gudrius kramolninkus kada suvarys į cypę, kaip anais metais Giedrulių Stapi.

— Už ką?

— Ot, kvailystė: susirinko būrelis tokių gudragalvių ir „tabelio“ dienoje atsisakė giedoti „Bože caria krani“ — gudrynę didelė! Na ir patupdė!

— Bet jie sakė, kad tai jiems garbė cypėje tupėti! — pertraukė žmona.

— Nuo tokios garbės saugok dieve! Garbė! Ka, ka, ka!

— Bet visgi, tėtušėli, reikėtų, kad ir mūsų vaikas biskį prasitrintų akis, — tęsė Šulienė. — Aš sumaniau, kad taip nusiuntus jį prie Makarienės į Varšuvą; jie ponai, juk jos vyras yra vyresniuoju ant visų garadavųjų. Anais metais, kai buvo pas mus parvažiavus, tai baugštu pažiūrėti: šilkais šnabžda, apsižiedavusi, išsikvarklijus kaip ponija, o juk buvo prasta merga! Dabar išsirėdžiusi sau, balta lygu pampuška.

Senis, kiek pamąstęs, atsiliepė:

— Neblogai tas būtų. Pamatytų tie kvailiai, kad be jų mokslo galima ir į Varšuvą nuvažiuoti, bile pinigai kišenėje!

— Bepigul — pritarė žmona: — Bilietą nuperki, paskui gulk ant skameikos ir pasakyk konduktoriui, kur nori važiuoti, ir nuveš!

— Kaip tai nenuveš! Pinigas — tai viskas: turi pinigą — esi gudrus, išmintingas, neturi pinigų — gali tu viso pasaulio knygas pereiti, tai bet niekur nepritilpsi.

— Na, tai, tėtušėli, siųskim Jonuką prie Makarienės kokiam mėnesiui, pamatysi, kai parvažiuos tokį svieta suvažinėjęs, tie špicbukai be kepurių pro jį eis!

Senis šyptelėjo meiliai.

— Gerai, bet reikia pirma susirašyti. Rytoj liepsiu raštininkui laišką jai parašyti, kad aš, Petras Šulas, broliš, klonijuosi tau, seseriai, Onai Makarienei, geros sveikatos ir ketinu atsiųsti tau savo sūnų Joną Šulą, kad svieta pamatytų, akis sau prasitrintų... ar bus taip gerai?

— Nuo manęs paklonenę neužmiršk, tėvai, įdėti ir nuo Jonuko. Surašyk graudingai, paskui gale pridėk ir Ma-

karovui paklonėnę, o visų geriau taip: bučiuojame visi jūsup baltas rankes Onai Jezepovnai Makarienei ir tamsos vyrui, mūsų švogeriui, ponui Petravičiui Makarui, ir laukiame atsakymo... Aš girdėjau, taip anais metais rašė laišką broliui kunigui, žinai, iš Girakių, Dielienė.

Kaip nutarė, taip ir padarė: rytoj laiškas buvo išsiųstas, ir Šulai atsakymo laukė.

Parvežtas siuvėjas siuvo užmanyta Jonuko kelionei visus drabužius naujus, motina nupirko jam krautuvėje celiulioidinę apykaklę su aukštu kalnierium ir parėjus uždėjo sūneliui pažiūrėti, ar pritinka.

— Žiūrėk, tėtusi, kaip tai drabužis žmogų ir pataiso, ir pagadina: dabar tik pažiūrėk, kuo mūsų Jonukas skiriasi nuo kitų?

Jonukas, prismaugtas kieta apykakle, tik akis marks-tė, vis laikas nuo laiko užkišdamas pirštą už apykaklės. Galų gale nutarė, kad tas kaulinis diržas pjauna kaklą lyg peilis!

— Kad taip be to nuvažiavus,— pridėjo svyruodamas.

— Negalima, vaikutėli, negalima: mieste visi taip eina. Tenai visi ponai ir ponai, kai pamatytų be apykaklės, tai išjuoktų baisia.

Jonukas atsiduso ir vis išsišiepęs darbavosi vieną pirštą užkišęs už apykaklės.

— Reikia visą barvą uždėtil — užsimanė motina, — pažiūrėsime, kaip atrodys.

Jonis raukydamasis užsivilkė žalias kelnes, raudoną bruslotą ir pilką sermėgėlę palaidą, pagal naują gadynę, paskui basnirčias užsitraukė ilgus batus, taip „nuleksavotus“ su varvaliu, kad lašėte lašėjo.

— Dabar nors į Prūsus gali drožtil — nutarė mama, vis eidama aplink Jonuką, kuris, apsilkęs nauju kailiu, stovėjo vidury aslos, rankas laikydamas atstu nuo savęs, vien tik sukinėdamas galvą ir kraipydamas ją, šaipydamas juokingai,

Porai sąvaičių sukakus, atėjo nuo varšuvinės tetos laiškas, rašytas rusiškai. Kvietė ji savo brolelę, pagirdama tėvų užmanymą, o toliau buvo ir švogerio Makarovo prierašas:

Jesli tvoja sina ne kramolnik, to milosti prosim, no lesli bi čto nibud vzmahival na cicilistu, tak, ti brat ne smiej pasilat!

Ja jevo razberu, jesli goden tak v skoroje vremena možet bit ja jevo gorodovim pristroju, čeloviekom sdielaju.

Tvoja sluga

šurin Foma Petrovič Makarov

Pasidarė subruzdimas pas Šulus: Šulienė, besiklausydama skaitomo laiško, apsverkė; Šulas gi, atsistojęs vidury aslos, prabilo:

— Ot, dabar matote, kad aš žinau, kodėl kramolninkų bijaul! Matai, mama, ką rašo Makarovas!

Dešimtininkas, parvestas laiško perskaityti, pritarė:

— Visi žino, jog poną dievą garbink, valdžios klausyk — tai niekada neprakiši! O kramola tai, broleli, o-o-o! Kas kramola!

Jonukas tiktai tylėjo, kvailai pas pečių šypsodamas, čiulpdamas baranką su cukraus gabaliuku, besiklausydamas apie savo likimo sprendimą.

— Tai ryt važiuoja,— tarė motina,— ko laukti?! Aš iškepsiu porą gaidžių, puoduką sviesto pridėsiu, kokį kumpį įbrauksiu, reikia ir pyrago iškepti; teta, teta, o ir jai bus malonesnis Jonukas, jeigu ne su tuščiomis rankomis apsilankys!

— Žinoma,— pritarė tėvas,— ir porą kumpių gali įdėti, dať, rasit, taip ir bonkufę...

— Ką tu kalbi, tētuši,— pertraukė patį:— ji pasakojo, kad su tokia šnabe, kaip pas mus, jie tenai grindis

mazgoja! Tokie ponai, bijok pono dievo, sakėsi vyną vietoj vandens gerianti, o vandens į burną neima!

— O vienok gėrė ir mūsiškę! — pastebėjo Šulas.

— Gėrė, ne dyvai, kad gėrė, širdies nenorėjo užduoti, tai gėrė, svečiuose nepasiskirsi valgio: ką duoda — turi gerti ir valgyti, nors tau prieš šoktų! — paaiškino žmona.

Valsčiaus raštininkas, tėvų įprašytas, nuvežė Jonuką stotin, nupirko bilietą ir, pasodinęs į vagoną, keliolika sykių atkartoj, kad neliptų, nors ir sustos traukinys, ir lipant reikia vis pasiklausti konduktoriaus.

— Išgirsi, ir pro vagonus einant visada šaukia stoties vardą, įsidėmėk gerai, kad Varšuva.

— Žinau, — atsakė Jonukas, sėsdamasis ant suoločio vagonė, — žinau: varšuvinė teta, kur nežinosi!

Raštininkas šyptelėjo ir, atsisveikinęs su Jonuku, paliko jį.

Netrukus pasigirdo švilpesys, paskui truktelėjo mašinos, ir traukinys ėmė eiti kaskart greičiau.

Jonukas atsistojo prie lango ir stebėjo, kaip viskas nyko iš akių ir vis kas kitas rodėsi, tam reginiui pranykus — vėl kitas ir kitas, net keleiviui ėmė galvoj suktis.

Gan ilgai pavažiavus, traukinys sumažino bėgį, pasigirdo švilpesys, ir sustojo.

Kažin kas iš sėdinčių vagonė keleivių ištarė žodį „Varšuva“. Jonukas akis išplėtė, sugrobė maišą su kumpiais, ryšulį su sviestu ir trūkčiagalviais iškrito pro duris, jau nežiūrėdamas į laiptus, bet šiaip stačiai šokte iššoko ant žemės. Ryšulys ir maišas truktelėjo ir iškrito iš rankos, Jonukas taipogi susitrenkė, bet pamirkčiojo vien ir išsižiojęs žvalgėsi.

— Varšuvinė teta! — sušuko, staigiai griebdamas už skverną kažkokį praeinantį poną.

Tas atšoko, susiraukęs pažiūrėjo į Jonuką, pečius sutraukė ir nuėjo toliau, nieko netaręs.

Prabėgdamas pro Jonuką, žmogus su kūjačiu pastūmė jį, sakydamas:

— Ko stovi ant tako, eik, kur einas.

Jonis apsidžiaugė, lietuvių kalbą išgirdęs. Maišu ir ryšuliu velkinas, nubėgo paskui žmogų, kuris su kūjačiu barškino vagonų ratus.

— Dėde, a dėde, — sušuko, — ar čia varšuvinė teta, a-a-a?

Žmogus apsidairė ir juoktis ėmė, žiūrėdamas į Jonuką.

— Ką tu plepi? — užklausė.

— Varšuva čia? Varšuvinė teta, Makarienė?

— Galva tau sukasi! Parodyk bilietą!

Jonis turėjo bilietą kišenėje pagal prisakymą raštininko, kad reikalaujant greit parodytų, ištraukė skubiai ir padavė žmogui.

— Į Varšuvą, ko gi tu išlipai, gaidy? Lipk atgal, beproti, nes tuoj traukinys eis!

Jonis pakėlė ryšulį ir maišą ant peties, suglemžė ir ėmė kabintis į vagoną, bet vos už durų klemkos sugriebė, kaip kažin kas už skverno jį patraukė ir rūsčiu balsu sušuko:

— *Kuda prioš?! Biliet!*

Maišas ir ryšulys nukrito ant žemės, ir Jonis, už skverną patrauktas, atsisėdo šalip jų.

— *Biliet!* — atkartėjo barzdyla, su žvaigždute prie kepurės.

Jonis vėl parodė bilietą.

— *Dalše!* — tarė barzdyla ir pamojo ranka.

Jonis, kiek pabėgęs, pamatė atdaras durikes ir iš visų jėgų ėmė kabintis aukštyn.

Šį sykį laimėjo, ir pats prasidžiugo, nes ne tik laimėjo, bet dar gražesnę „kamarą“ rado už aną pirmąją: čia užlaidos buvo languose kaip pas Švarcą puodininką, vokiečių, suolai minkšti, apmušti tokiu raudonu kailiu, net mie-la malonul

Atsisėdo Jonukas, pirma iš lengvo suposi, paskui smarkiau, neatsidžiaugdamas tuo, kad tenai vidury suolų kažin kas lyg skamba: kliunkt kliunkt, kliunkt kliunkt! Staiga ėmė balsu juoktis.

Prieš ant suolo gulinti ponias pabudo, pašoko ant kojų ir sušuko ne savo balsu, bėgdama laukan.

Neilgai trukus, sugrižo su aukštu barzdyla, kuris, atsisojęs prieš Jonuką, rėkė, mojavo rankomis, galų gale sugriebė už apykaklės ir ėmė vedinti laukan.

— Mano maišas! — sudejavo Jonis, — ryšulys su sviestu!

Barzdyla apsidairė, pamatė maišą ir ryšulį, leido juos Joniui paimti, bet, nepaleisdama apykaklės, užklausė:

— *Tvoj pasport jest?*

Jonis kyštelėjo ranką į kišenę ir, išėmęs dokumentus, barzdylai parodė.

Tas pažiūrėjo, šyptelėjo, bet jau paleido apykaklę ir, rodydamas kažin ką toliau, kalbėjo Joniui, bet, matydama, kad nieko nesupranta, pavadino žmogų ir pavedė kažkur Jonį nuvesti.

— *Kruglyj durak, a staršiny syn!* — ištarė, stovėdamas vagone, tarpduryj.

Jonis galų gale atsikvėpė, nes „dėdė“ nuvedė jį į tokią kamara, kaip ta pirmoji, kur sėdėjo vyrai, pypkes rūkė, mūrininkas sėdėjo priešais Jonį, turėjo šalip savęs pasidėjęs maišą su įrankiais ir, ryšulėlį praskleidęs, valgė, imdamas iš jo gabalėlius lašinių ir duonos.

Čia atsigavo Jonis, išgirdęs gimtinę kalbą ir pasijuto jaukiau.

Žmonės mėgino jį prašnekinti, kalbino lietuviškai, gudiškai, lenkiškai, vis veltui: Jonukas, tėvo įsakytas, kad kelionėj nė su kuo į kalbas neitų, kalbinamas įtraukė galvą į apykaklę ir, žiūrėdamas iš po kaktos į žmones, užsikepęs tylėjo suprasdamas.

— Beprotis ar nebylys,— nutarė žmonės ir jau visai jo nebeužkabino.

Jonis vienok sekė, ką jie kalba, ir iš tos kalbos sužinojo, kad Varšuva dar toli toli ir ne greičiau kaip rytoj tenai galima būti.

Vienas kaip tik važiuojantis į Varšuvą užsiūriogolino ant aukštosios lentynos, išsitiesė, sakydamas:

— No, laba naktis! Iki Varšuvos dar išsimiegosiu gerai! Išsitiesė ir Jonis ir, užmigęs smarkiai, permiegojęs naktį, atsibudo auštant.

Iš tų, kurie pirma sėdėjo čionai, nebebuvo nė vieno, tik ant aukštosios lentynos keleivis kosėjo, apsiversdamas ant antro šono.

Prie lango stovėjo jauna panelė, laikas nuo laiko pažvelgdama į Jonuką, paskui, prisilenkus prie ausies augusios ponios, sėdinčios prieš Jonuką ant suolo, kažin ką kalbėjo, juokėsi, sukdamą surauktą nosį ir kratydama galvą.

Kiek nelaukus, paklausė jo:

— Turi bilieta, vaikelį, a?

Jonis tuoj ištraukė bilieta ir parodė.

— A, tai ne čia sėdi! eikim, aš parodysiu, kur reikia: toks mažas bilietas, o čia, matai, kokia didelė troba, eikim! — pridėjo rimtai.

Jonis atsikėlė, paėmė ryšulį, kuriame kriaukšnojo šukės sudaužyto puodo su sviestu, ir maišą su kumpiais ir nenoromis paskui panelę išėjo.

Netoliėjo. Čia pat už durų panelė atidarė durikes ir įleido Jonuką į mažutę mažutę kamarėlę: kampe stovėjo kažkokia keista kėdė kiaura ir sienoje matėsi kranai, lyg virtuovo.

— Čia sėskis,— tarė panelė ir atsitraukus užtrenkė duris.

Jonis atsisėdo, bet, norėdamas padėti maišus ant žemės, pamatė, kad ne visai švarios buvo grindys, bet tas

Jį labai pradžiugino, nes seniai svajojo apie tokį užkampį, kur nebūtų žmonių ir nereikėtų varžytis.

Atsiduso iš gelmės ir, tartum nieko nežinąs, atsisėdo ant kėdės.

Oras nebuvo čionai malonus, bet Joniui taip labai tas nekliudė.

Laikas nuo laiko kažkas smarkiai draskė dureles ir paeidavo.

Bet galų gale kažin kas dideliai ėmė dureles draskyti, ir, išlaužę vidaus skląstį, įėjo du vyru.

Vienas aukštas, su ruda barzda juodu liemeniuku, su kažkokiais įrankiais, besitabaluojančiais prie šono, prikabintais prie šikšninio plataus diržo, antras panašiai apsidaręs, su žvaigždele prie kepurės.

— *Ty sukin syn!* — sušuko, — *davaj biliet, zaicom je-deš, kanalija!*

Jonis ištraukė bilietą. Aukštasis ponas paėmė tą savo įrankį, išžiodė, įkišo bilietą, trakstelėjo, ir pasidarė biliete skylutės apskritos, paskui atidavė Joniui, klausdamas:

— *Pasport jest?*

Jonis ir tą raštą parodė. Ponai susijuokė ir išvedė Jonį iš kamarėlės, liepdami eiti vėl į didelę kamara, kur pirma buvo, o vesdami juokėsi, juokėsi, kartodami:

— *Ot, durak! pasažir, značit!* — nusišpjavė ir nuėjo, o Jonis atsirado vėl kur buvęs, tik antroje eilėje nuo panelės ir ponios.

— *Varšuva! Varšuva!* — rėkė žmogus, pereidamas per vagonus, — *gaspada, kto v Varšavu?*

Nuo aukštojo suolo nukrito keleivis, nuėmė daiktus ir išsinešino pro duris. Jonis sugriebė savo maišą ir ryšulį, savo būdu iškrito iš vagono.

Pas vagonus bėginėjo žmonės, užė, bučiavosi, juokėsi, keikė, eilė kažkokių žmonių su blėkomis prie kepurių traukė ryšulius iš rankų, kiti krito į vagonus, stumdėsi,

plūdosi, vaikai klykė, šunys cypė, vienu žodžiu, virte virė cionai.

Jonis išsižiojo ir žvalgėsi. Stumdė jį, tai vilnis einančių užgrobęs nunešė su savimi. Čia Jonis ištrūkęs vėl išsižiojęs žvalgėsi, galvodamas, kur dabar eiti, kad varšuvinę tetą rastų.

Jam bedūmojant, prišoko prie Jonuko du gan apiplyšę vaikinai ir ėmė klausti:

— *Čego šukaš, panie?*

— *Nepanimajus,*— atsakė Jonis.

— *Čego iščeš!*— sušuko antrasis.

— *Varšausku tiotku Makarienė,*— atsakė Jonis.

— A-a-a!— sušuko vaikinas ir ėmė rodyti pirštais, kad Jonis paskui eitų.

Antras, bėgdamas prieš, rėkė plonučiu balsu.

— *Hoc, hoc, hoc! Ki, ki, kil! Ku, ku, kul!*— sukvatojo ir pranyko kažkur žmonių tarpe. Netrukus sugrįžo su ponia, šilkais šnabždančia, su didele skrybėle ant galvos, apsižiedavusia, vienu žodžiu — ponia.

Tai poniai vaikinas parodė Jonuką ir, suraukęs kažkaip keistai numurzotą veidą, sušuko:

— *Varšuvinė teta! ot, ot!*

Jonis, jau namie išmokytas, kaip sveikinti tetą, pripuolė prie jos rankų ir ėmė bučiuoti tai į vieną, tai į antrą.

— *Zdravstvuj!.. Feliks, kažetsia?!*— tarė teta, glostydama jo čiuprą.

— *Ne, Jonukas aš,*— atsakė brolėnas, vis nenustodamas čiulpti tetos ranką.

Jonukui kažin ko rodėsi, kad teta ne tokia buvo, bet kaip čia dabar pasakyti, kad ne ta?

Kiek apsiklausęs rusų kalbos, suprato, ką kalbėjo teta, tik atsakyti niekaip negalėjo,— nutarė tylėti ir klausyti.

— *Atiduok tuos ryšulius šit mano lekajams, lai jie neša, o vedu eikim,*— tarė teta rusiškai.

Jonis atidavė ryšulius, lekajai sugrobė juos ir nubėgo vilkdami, o jis ėjo šalip tetos gražiomis gatvėmis, ėjo, sulaikydamas dvasią savyje, nedrįsdamas visa koja minti, bet tik pirštų galais, kad nedaužytų takų be reikalo.

— Ar daug pinigų turi prie savęs,— užklausė teta: — čia vagių daugybė, gali tau ištraukti. Duok man, geriau aš tau juos paslėpsiu! — pridėjo, juokdamasi linksmai.

— Du šim... *dvie sto*,— išstenojo Jonis, griebdamas už ančio, į gelmes palto kišenės ir, ištraukęs dvi šimtines, dar kelis rublius smulkiais, padavė tetai paslėpti.

Kiek paėjus, teta vėl atsiliepė:

— Pastovėk tu čia truputį, aš įbėgsiu šio to pasipirkti. Žiūrėk, kokie čia gražūs daiktai ant lango, ot, pasidžiauk, apžiūrėk, o aš tuoj išėisiu!

Čia įbėgo teta į krautuvę, o Jonis prie lango stovi ir džiaugiasi.

Stovėjo, stovėjo ir nusibodo bestovint. Kai tik krautuvės durys brakšt, Jonis žvilgt, ar ne teta, bet vis ne jil

Joniui kojas paskaudo, atsitūpė prie lango, atsirėmė į geležies tvorėlę ir sėdi sau. Sėdėjo, sėdėjo ir apsnūdo besėdėdamas. Atsibudo alkanas baisiai, nes vagone nedrįso valgyti, o dabar neturėjo ko, nes tetos liokajai visus valgymus nusinešė.

Ėmė iš lengvo ir saulė leistis, netrukus subrėško visai, bet čia, kaip ilga gatvė, ėmė tekėti viena po kitos saulės, ir visa gatvė prašvito, lyg diena būtų.

— Kur ta teta nuėjo,— mąstė Jonis.

Teta negrįžo.

Jonis vėl užmigo ir atsibudo. Jau gatvėje sauliu mažiau tebuvo, ir žmonių mažiau tevaikščiojo, su dideliu triukšmu už krautuvių langų ir durų užtraukė žmonės geležies grotas, žiburiai geso, miesto užimas rimo, o teta lyg į žemę įsmegol

Prisiartino prie Jonuko kažkokie trys ponaičiai ir ėmė kalbinti lenkiškai.

— Nerazumiš! — atsakė Jonis.

Antrasis rusiškai kalbino, bet Jonis ir tą kalbą suprasti suprato, bet atsakyti — niekaip!

— *Boćvinka, jak Bożię kocham! o psia jego nędza, skąd on się tu znalazł!* — sušuko trečiasis ir, pridėjęs pirštus prie lūpų, sušvilpė.

Kažkur toli atsiliepė antras panašus švilpesys, ir netrukus atsirado ketvirtas ponaitis.

Pašnekėjo kažin ką savo tarpe, ir ketvirtasis prisilenkė prie jo, klausdamas, nors gan blogai, bet lietuviškai:

— Ką tu čia dirbi?

Jonis net apsiverkė, išgirdęs savo kalbą, ir verkšlendamasis pasakoti ėmė viską, kaip buvo.

— Eikim pas mus į nakvynę,— tarė ponaičiai.— Dabar sunku, bet rytoj aš tau varšuvinę tetą surasiu! eikim!

Jonis sunkiai pasikėlė, ir visi kartu nuėjo.

Ėjo ilgai dideliais ir mažais skersgatviais, pakol atsirado visai tamsioje gatvėje. Įėjo į kažkokį kiemą ir atsistojo prie kažkokių namų.

Namiškiai suėjo pirma, paskui juos įvirto Jonis, liūdnas, nuvargęs, alkanas.

Tas ponaitis, mokąs lietuviškai, paėmė jį už rankos ir įvedė į didelę seklyčią.

Čia pas lubas degė kažkokia keista lempa be liepsnos, tik kažkokie drateliai rubuliavo už stiklo.

Jonis apsidairė.

Visa seklyčia buvo uždėta šiaudų matracais, ir ant jų gulėjo žmonės visokio amžiaus ir lyties.

Tvaiku čionai, svaiginte svaigino, pusbrėšky žadino kažkokią baimę.

— Ot, atgulsi čia,— tarė ponaitis,— bet gulėk ramiai, pakol aš ateisiu; praušus aš tave prie tetos nuvesiu.

— Čia, ant grindų? — užklausė Jonis.

— Kurgi? Matai, kad visi matracai užimti. Žinai ką, nusivilk paltą ir pasidėk po šonu — bus minkščiau! — prasijuokė ir pranyko kažkur, o Jonis paliko vienas bestovįs.

Galvojo, ką daryti, bet nieko neišgalvojo: nusivilko paltą, sulenkė ir atgulė.

Saulė buvo jau patekėjusi, kada pabudino jį „ponaitis“.

Jonis atsisėdo ir pastiro iš išgaščio: palto visai nebuvo, batų taipogi, o jis, jis! — dieve brangus! — vieni skudurai, bet kokie: švarkas be vienos rankovės, kelinės iki kelių, nesusegamos, kepurės jokios!..

— No, no, apdirbo tave, kaip matau,— tarė ponaitis,— bent pasą ar turi prie savęs?

Jonis norėjo griebti į palto kišenę, bet, atsiminęs, kad jo nebeturi, tik nuraudonavo, negalėdamas žodžio ištarti.

— Tokiu būdu bėk kuo veikiau! — sušuko ponaitis.— Čia kas rytą policija ateina: ras be paso, tai tave taip užkiš, kad neištrauksi ausų! Bėk, pakol dar gali!

Jonis atsistojo ir, drebedamas visas, užklausė tykiai:

— Kur? Kur aš bėgsiu toks! — pridėjo, rodydamas į savo skudurus.

— Kur tik nori! Aš daviau nakvynę, tai iš manęs gana! — tarė ponaitis.— Sakau, eik, tai eik!

Čia sugrobė Jonį už apykaklės ir, išvedlavęs į priemenę, išstūmė pro duris ir duris uždaužė.

— Še taul — tarė Jonis.— Ką aš dabar veiksiu!

Prisiminė jam gimtinė troba, mūras šiltas, ir apsiverkė vargšas.

Išėjo į gatvę, atsisėdo ir sėdi. Ar čia, ar toliau — vis tiek: visur nežinoma šalis ir svetimi žmonės.

Kažin kas praeidamas metė jam penkkapeikį, kitas dvi pametė, ir vėl, ir vėl. Susirinko keliolika variokų.

Jonis apsidairė, pamatė krautuvėlę, įėjo ir nusipirko duonos gabalą ir silkę.

Dabar, kiek pasisotinęs, vėl ėmė dairytis, bet kas iš to: žmonės ėjo, maišėsi, bet tetos nepamatė.

Vėl atsisėdo ir snaudžia sau.

Priėjo prie jo moteriškė baisia apiplyšusi su vaiku ant rankos ir pritūpusi ilgai ką ten kalbėjo, bet Jonis nieko nesuprato. Moteriškė vaiką šalip jo padėjo ir nuėjo.

Vaikas išsyk žiūrėjo į Jonuką, žiūrėjo plačiai išplėtes akutes, paskui ėmė verkti.

Joniui gaila liko vaiko, ėmė jį žadinti dainuodamas, tai, paėmęs ant rankų, ėmė jį linguoti, pakol vaiką prajuokino.

Dvi panelės, eidamos pro šalį, sustojo, prasijuokė mažutei ir įbraukė jai keletą saldainių.

Paskui ėjo kažkokios ponios, senutės. Sustojo, pažiūrėjo į nuskurusį Jonuką ir mažą vaiką, palingavo galvas ir tarė:

— *Sieroty*,— o tą žodį tarus, davė vaikui bandelę, antroji sidabrinį pusrublį, ir nuėjo.

Iš eilės šita gatve beveik bėgte bėgo jaunas ponaitis. Batai jo buvo kiauri, apdaras menkas, laikė po pažastimi pluoštą knygų ir, matomai, skubinosi.

Jonukas kaip tik, vaiką linguodamas, sudainavo:

*Čiūčia liūlia, mažulėli,
Čiūčia liūlia, vargužėli!..*

Jaunikaitis sustojo ir užklausė Jonio lietuviškai:

— Kas tu, lietuvis?

— Ne,— atsakė Jonis,— aš katalikas.

— Iš kur?

Jonis, vargai tekęs iškalbus liko, ėmė viską pasakoti. Jaunikaitis klausėsi, visa ko išklausęs, tarė:

— Matai, kaip tai žmogui be jokio mokslo sunku: ot, apgauna, apjuokia kiekvienas menkas niekšas! Eikim, aš tau pagelbėsiu. Su vaikais čia tankiai panašūs dalykai atsitinka, turėsi namo vežtis ir auginti.

— Ponuli,— pavadino Jonis.

— Nevadink manęs ponu,— aš ūkininko vaikas, kaip ir tu. Čia mat einu mokslą, nors labai man sunkiai pri-seina, nes tėvai neturtingi, žemės mažas sklypas, taigi mokau kitus ir jau savo lėšomis toliau einu. Eikim, Jo-neli, aš tave suglobsiu.

Netoli ėjęs, studentas prie durų sustojo, ir paspaudė skambutį.

Durys atsivėrė, ir pasirodė jose senutė ir kažkaip nu-stebusi žiūrėjo į keistus svečius.

Studentas, įėjęs pirmas keletą žodžių tarė senutei, ku-ri meiliai, padėjus ranką ant Jonuko peties, tarė:

— Įeik, vaikuti, įeik!

Už keleto dienų pribuvo senis Šulas, turėdamas sesers adresą ir pinigų kišenėje. Sėdo į vežiką, ir tas jį atvežė.

Su juo sykiu, pagal adresą prisiųstą telegramoje, Šu-las atrado studentą ir suvargusį vaiką, be to, netikėtą dovaną: mažutę, gražutę mergelę, Mania vardu, ką su-žinojo iš kortelės ant jos kaklo.

— Ot džiaugsis žmona! — tarė senis: — Kiek ji dievu-liui ausis pripoterėjo ir iki šiol neišprašė, vienok susi-mylėjol

— Bet aš jau, tētušėli, mokysiuos! Niekai pinigai be mokslo: pinigus koks vagilius atima, ir švilpk, o, žiūrėkit, šit draugas Povilas be pinigų, o vienok nežūva.

— Na jau, ryžkis! Tik saugokis kramolos! Studentas balsu prasijuokė.

— Tą juoką dabar tik supratau, suaugęs ir subrendęs,— prideda savo užrašuose studentas Jonas Šulas.

1921 m.

MOTULĖ PAVILIOJO

Brėško. Kas valanda tamsiau darėsi. Dvejetas mažučių vaikų, prisikišusių prie apšalusio langelio, žiūri į taką, ar neužjuoduos motulė grįždama.

Veltui mažučiai, pamėlynavusias nuo šalčio lūpas prieš stiklą prirėmę, pučia, apšaluones tirpina, kaskart labiau temstančią tolumą permatyti stengiasi.

Takelis tuščias, nesimato motulės! Vien sniego vilnys, vėjo sukeltos, slankioja po laukus ir viesulai, po tyrus kaukdami ir dejuodami, smarkiai verpetus suka.

Visai sutemo. Vaikams nebejauku, žiburio užžiebtį baīsu: aplink trobelę kažin kas šlaistosi, baldosi: tai stogą laužo, tai duris klebena, tai vėl į langelį barškina staugdamas. Kamine kažin kas vaitoja.

— Užsižiebk tik žiburį, bus beįsigriaunąs į vidų, — mąsto sau vaikai.

Atsiminė Katriukė motulės pamokymą, kad tai — vėlės, vietos negavusios, šiokiais vakarais taip žmonėms prisimenančios, maldos reikalingos. Kumštelėjo broliuką į pašonę ir, maldingai atsidusus, ėmė kalbėti:

— Amžiną atilsį dovanok joms, viešpatie, toms visoms nelaimingosioms, užmirštosioms vėlelėms.

Broliukas kalbėjo paskui.

Persizegnojo, ir abu tylėjo valandą. Katriukė pirma prašneko:

— Matai, Petriuk, jau nebedejuoja! Pasiklausyk tik-tai. Mat vėlelėms mūsų malda kaip mums skanus kąsnelis. Nabagės!

Ar tikrai nurimo dejavimai, kas pasakys, bet mazučiams kažin ko drąsiau pasidarė, ir, patylėjus valandėlę, Katriukė vėl prašneko:

— Petriuk, susikurkiva ugnelę! Motulė parėjus bent turės kame sijonus ir autus išsidžiovinti, ir mudu prieš ugnelę pasišildysiva: vėjas trobelę išgairino, drebulys ima.

— Gerai sakai! — pratarė broliukas. — Ir išsivirsiva ko nors. Visiems praverės karštimo lašas.

— Tai virkivos! Bet ką? Su virimu nėra ko įsišokti: pienelio nėra, pradaro viso labo krislas, kaip vištos galva; kruopų nėra, miltų dvejetas saujų...

— Virkivos bulvių! Supjaustysi keletą svogūnų, užpilsi batvinių rasalu, pridėsi gerai druskos, bus karališkas mirkalas! — pratarė Petriukas, seiles rydamas.

— Dar žolinės išvirsiu. Cukrelio turiva; rasit, motulė duonelės parneš, tai bus pokylis!.. Petriuk! O iš kur imsiva malkų? — rūpestingai pridėjo Katriukė.

— Nesirūpink! malkų pas mus kaip dvare. Vakar, subrėškus, apsisukau apie Bernoto skiedryną: visi mat buvo išvažiavę,— pašlemžiau balžieną kaip mešką, užsinėriau virvę, ir tai beveik trūkio negavau, kol atvilkau...

— Kame jį turi?

— Žinoma, asloj pametęs nelaikysiu, kad kiekvienas žioplis įėjęs pamatytų, o paskui liežuvį laidytų. Kamaroj, kampe, kankorėžiais apkasiau... Kam gi būtų protas galvoje? — gyrėsi guvus Petris.

— Tylėk, vepki, netauzyk! Ar nežinai, kad sienos ausis turi? Rasit, Rimkienė jau besiklauso,— perspėjo Katriukė.

— Nebijau, ir jai parvilkau tvorgalių gana,— tarė Petriukas, ritindamas rąstą aslon.

Išsitraukęs iš palovio kaplį, atkylėjęs, leido iš viso vieko į rąstą. Neilgai trukus, linksma ugnelė tratėjo ugniavietėje kibirkščiuodama, o katiliuke ant vąšo putodamos murmėjo verdamos bulvės. Vaikai, sutūpę prieš ugnį,

šildėsi. Meili šiluma apsvaigino juos; supurusios galvelės lenkėsi, lenkėsi, pagaliau palinko ant kelių.

Sumigo vaikai. Ugnelė nebekurstoma ėmė blėsti; blėso, blėso ir visai užgeso. Verdamos bulvės katilėlyje nustojo pliupėti. Vėjas, per neužkištą speltę įsisukęs, gainioja pelenus iš ugniavietės; kamine vėl staugia, dejuoja, verkia...

Šėlsta, ūžia žiemos audra; vaikai nieko nebegirdi: meilus sapnas, vargdienių ramintojas, ir juos mažučius nutildė.

Jau buvo pusiaunaktis, kada, gaidžiui pragyodus, vaikai pabudo.

Lauke tylu, ramu, niekas nebesibaldo po pastoge, nebesibeldžia ir durų nebeklebena. Pro nuledintus langų stiklus slenka iš dangaus aukštybių balzgana mėnulio šviesa, apšviesdama įdubusią viduryje aslos ugniavietę, Petriuko partemptą balžieną ir pas ugniavietę sumigusius vaikus.

— Petriuk! Kame esi? Aš bijau! — verksmingai sušuko Katriukė.

— Tylėk, gėdą turėki! Ir bliausi čia lyg mažas vaikas,— ramino Petriukas.

— Motulė nepareina! — dėjavo mergelė.— Nutiko kas nors! Šiokią dieną reikėjo ant upės...

— Apnakvino pas Grikštus, ir visas nutikimas, kaip anąsyk, ar atsimeni? Mes pilnas kertes priverkėme, o čia ryto metą, praaušus, tik mamytė kyšt beįeinanti su ryšeliu, karštais vėdarais nešina. Atmeni?

Mergelė nuo ašarų drebančiu balsu susijuokė, atsiminusi tą linksmą valandą.

— Taigi ir dabar nėra ko bliauti,— kalbinėjo Petriukas.— Kurgi dings neparėjusi? Praauš, ir pareis, rasit, ir

vėl ne tuščiomis rankomis. Žmonėse dabar papjovos netrūksta, mėsgaliais apsikrovę, — pridėjo, seiles rydamas, vaikinas.

Per dieną praalkęs, priminus gardumynus, pajuto, kad jam viduriai silpsta.

— Katriuke, juk mudu bulves virėva; suvalgykiva keletą, kol motulė susivoks!

— Nenoriu nieko, man šalta; miego noriu, — traukydama nosim ir kasydama supurentą galvą, verksmingai atsakė mergelė, lipdama į lovą.

— Tai drėbkis, — tarė Petriukas, griebdamas iš katiuko pusiaužales bulves, ir ėmė jas graužti dūsaudamas.

— Oi, kaip šalta, — sudejavo mergelė lovoje.

Petriukas užsidegė lempelę ir prisiartino prie lovos: mergelė, susirietusi į kamuolėlių, gulėjo visai neužsiklosčiusi.

— Nori, kad jai būtų šilta, — tarė sau Petriukas, imdamas nuo gembės motinos sijonus. — Dabar matysi, ar bebus šalta!

Sudėjo ant mergelės visą skarmalų kūgį, apspaudė ir tarė:

— Na, dabar miegoki besveikal!

Pats tuo tarpu prisistatė kėdę prie lentynos ir ėmė ieškoti, — ko, nė pats nežinojo: ot, ko nors ieško sukrimsti Ir pasisekė jam: kažin kaip ir iš kur geroką duonos plutą atrado. Gražiai nupūtė nuo jos dulkes ir vėl ėmė ieškoti. Atrado mėlyną popieriuką, kuriame visada motulė cukrelį laikė; daugiau nieko nerado. Nušoko nuo kėdės ir, išsitraukęs dvejetą svogūnų iš virtinės, kybančios ant sienos, ėmė juos pjaustyti; supjaustęs dažė į druskinę ir valgė su pusiaužalėmis bulvėmis.

Taip užvalgęs, pasiėmė duonos plutą, buvo norėjęs laužti, bet užsimastė. Petriukas gerai žinojo, kad duonos daugiau nebėra, o rasi, ir motulei niekas neduos: visaip

būna,— tegu lieka rytojui! — Supjaustysiu, vandeniu užpilsiu, išmirks, bus ubaginė: tik ėsk ir norėk.

Supjaustė, vandeniu užpylė, cukrelio grūdą įmetė ir paragavo; vėl šaukštą pasisėmė ir sriūbtelėjo; kišo dar trečią sykį šaukštą ir susilaikė. Pažiūrėjo į vidų puodelio.

— Neperdaug,— tarė, galvą kraipydamas.

Ištraukė šaukštą, aplaižė ir padėjo ant stalo; puodelį mediniu dangteliu uždengė ir atsidusęs užpūtė žiburį. Pas-
kui apgraibstais nuėjo gulti ant krosnies.

Aukštai jau buvo saulutė pakilusi, kai įmigusius vaikus pabudino varstomų durų gurgžtelėjimas.

— Motulė parėjo! — sušuko Katriukė, risdamasi iš lovos. Petriukas galvatrūkčiais nukrito nuo krosnies; bet vaikų džiaugsmas neilgai tetvėrė, nes juodu pamatė kaimynę Rimkienę vietoj laukiamos motulės. Nusiminė abudu, vien žiūrėjo į senikės akis, tartum kokios žinios iš jos laukdami.

Senutė nieko nesakė, vien galvą lingavo, ir per jos susiraukusį veidą parietėjo žemyn keletas ašarų kaip žirnių.

— Kada išėjo motulė? — paklausė vaikus trumpai.

— Vakar auštant išvadino pas Strypeikius baltinių skalbti... Mat apnakvino... Neilgai trukus, pareis motulė... Juk pareis? — kalbėjo Petriukas, pats save džiugin-
damas.

Senutė liūdnai atsiduso.

— Vargu... bepareis,— tarė tylomis,— vargu...

Nepabaigė. Jos balsas sudrebėjo ir nususukusi išėjo.

Vaikai stovėjo valandą, tartum į žemę įkasti. Nepaprasta apėmė juos baimė: jautė, kad prie jų artinasi kažin kas baisu, nebeišvengiama; jautė, kad su motule atsitiko kažin kas baisu. Porai valandų praslinkus, atėjo į trobelę keletas sodiečių; jų tarpe buvo ir Strypeikienė. Vaikai,

vienas į užkrosnį įsispraudęs, antras už lovos galo tupėdamas, klausėsi žmonių kalbos ir viską į galvą dėjosi. Sužinojo iš jų kalbų, kad motulė po ledu pasmukusi ir jos žmonės iešką, bet atrasti negali.

— Ne adata, atras,— raminos Petriukas.

Jų, vaikų, protas nesiekė toliau.

— Atras,— kartojo sau, bet nei vienas, nei antras nepamanė, kad jau gyvos nebepamatys motulės; kad ji jau nebeprakalbina jų; nebepaglostys, nebepriglaus; kad jos jau nebėra,— nebėra ant šio sviesto; kad juodu vienu du pasilikusiu ant šio sviesto, tarp svetimų žmonių...

Žmonės tuo tarpu apžiūrėjo viską, kas kame buvo: apčiupinėjo karvelę, avį su dviem ėriukais, taip pat viduj visus baldus ir indelius; o apžiūrėjus, nors ten ne kokie buvo turtai, kiekvienam meilu buvo tai viską prie savęs subraukti, kaip sako svietas: vis į gyvenimą, ne iš gyvenimo. Be to, vaikai tokie prakutę, taip pat prie ūkio neniekinami. Augintinis tai vis ne samdininkas, kuriam truputį kiek neįtiksi, susiriša ryšelį, ir sudievl!

Apžiūrėję turtelį, vienas ir kitas užsimaanė vaikus „priglausti“, vienas kitas net giminystę išrado.

Na ir pakilo ginčai. Augintinis tai ne samdininkas,— tai kiekvienas žino: subraukus niekur neišbėgs, niekam nepasiguos; nei alga rūpi mokėti, nei valgio rūpinti, nei drapanų. O vaikai prakutę! Patys tikrieji stumtuvai prie ūkio!

Ne dyvai tad, kad vyrų tarpe pakilo ginčai. Strypeikienė nė su kuo nesiginčijo: jos akys ir protas darbavosi tytomis: galvojo sau viena, stovėdama tarpduryje.

— Diena su galu! — tarė ji balsu, lyg į save.— Reikia eiti namo.

— Gerai sako kūma,— tarė vyrai, ir ėmė kepurijų graibytis.— Turguj susiešim, o dar ir su savo bobomis reikia pasitarti.

Išvaikščiojo visi. Strypeikienė akimis palydėjo vyrus šypsodama:

— Tarkitės besveiki! By tik aš savo apgalvojau,— tarė ir, gerai pasikaišiusi, nubrido stačiai per lauką namo.

Neilgai trukus, dvejetas šlajų pašliaužė po trobelės durimis: vienas valdė pusbernis, antras — pati Strypeikienė.

Su pusbernio pagalba ėmė ji viską „glausti“, ir apybrėkšmiai vaikai buvo jau po geraširdės globėjos pastoge.

Ir prasidėjo mažučiams vargo dieneles; prasidėjo gyvenimas kaip visų tų, kurie neturi kam pasiguosti, už kuriuos niekas neužstos!..

Globėja iš pirmos dienos pasirūpino, kad vaikai neišdykautų, ir katram paskyrė darbą.

Petriukas kapojo virbus, paskui sukapotus vilko vidun; nešiojo vandenį; vakarais skuto bulves arba apvarčius vijo ir botagus.

Ligu nuvargusiose rankose sustojo urzdėti klebetas, šeiminkė tuoj šaukė:

— Apsnūdai jau, tinginių pasamone! Prie dubens jis tik vikrus: ryja kaip smakas pakulas. Darbelį kokį ligu paima, tuoj užmiega. Oi, verkia duonelė, dykai ėdama!

Petrukas nieko nesakė; klebetas vėl brūzgėjo, nors ant plaušų biro graudžios našlaičio ašaros.

Petrukas bent nakties laiku galėjo pasilsėti. Kitaip buvo su Katriuke: ji, per dieną nusišliaužiusi, turėjo nakties laiku prie vaiko budėti. Pas lopšį pasimesdavo dryžą pakulinę gūnią ant aslos ir taip, lopšio kilpos neišleisdama iš rankų, snaudė. Dažnai tekdavo vaiką nešioti, žadinti, dainuoti, o rytui išaušus, plauti skaras, aslą šluoti, mazginius mazgoti ir bulves skusti.

Akyse ėmė nykti vaikai. Mergelė išblyško, didelės mėlynos jos akys tartum geste užgeso, liūdnai žiūrėjo į žmones. Jos lūpos niekad nepragarsėjo smagiu, nevaržomu vaiko juoku, nei linksmos dainelės gaida nesuskambėjo; pasidarė baugi kaip laukinis žvėriukas: bėgo, žmogų pamaciusi, kiekviename savo žudytoją matydama.

Petriuką, priešingai, vargas sustiprino ir užgrūdino. Plūstamas jis jau nebeverkė; sugniauždavo savo juodus, liesus, gyslotus kumščius ir murmėjo sau:

— Nebeilgai, nebeilgai mumis žudysitel..

Prieš šeimninę kibti nesiryžo Petriukas: žinojo, kad nepergalės; bet vaikus pamokyti jau keletą sykių buvo pašokęs jam noras, tik vis dar savo pajėgomis nesitikėjo.

Šeimninukų vaikai nuo pirmos dienos apsėdo našlaičius; įgrisdavo jiems, kaip tik įmanė. Tai jiems bevalgant pripildavo pelenų į putrą, tai, pro šalį eidami, grūšią duodavo, tai vėl Petriukui, su virbų glėbiu einant, staiga katras koją pakišdavo, o Petriukui asloj išsitiesus, kvatojo visi!

— Ot, nevėkšla, gaišena, kojų, žiūrėk, tingi kelti!

Kvatojo tėvai, tokį prašmatnų vaiką turį, kvatojo vaikai, tėvų giriama, ir naujus „juokus“ galvojo.

— Jau kito tokio vaiko, kaip mūsų Stapis turbūt, skersai ir išilgai svieta perėjęs, nerasi; toks, kad užaugo, tai ar prie vestuvių, ar šiaip per nibres bus kaip medus varžomas! — iki ašarų juokdamasi, kalbėjo Strypeikienė.

Stapis buvo vyriausiasis ir vienturtis sūnus, užtat, ko nepadarė, tai buvo gerai.

Stapiui visada buvo baltesnis viralas ir šiaip kąsnis pakišamas; miegojo paprastai iki dvyliktos, o atsikėlęs šlaistėsi per dieną. Atrodė kaip gerai nupenėtas paršiukas: toks pastatytas, toks paguldytas, arba kaip kiti sako: tasia skersio, tasia ilgio.

Vieną sykį, Petriukui vandenį benešant, Stapis grėbliakotį po kojų pakišo; Petriukas išsitiesė, ir abu kibiru pasi-

liejo. Tėvų troboj nebuvo. Petriukui akyse prašvito, tartum troboj sužalbavo. Atsikėlė nuo žemės ir nesitikėjusiam Stapiui išivėlė į čiuprą. Paduskinio ir pargriovė į klaną.

— Še tai tau, še tau! — šnibždėjo, murdydamas jam nosį purvyne.— Še tau, žinok, manęs neužkabintil Žinok, kad ir aš ne kelmas! Bėda man buvo, kol vieko neturėjau; dabar aš jumis visus išmokysiu!

Dar Petriukas, Stapio galvą apžergęs, tebemurdė jį purvyne, kaip staiga durys atsidarė ir Strypeikienė įpuolė. Žinoma, pasikėlė didelis triukšmas, ir Petriukas gavo uodegon, bet vis dėlto Stapiui, ką įdėjo, tai ir pasiliko.

Stapis nuo to laiko nebeužkabino Petriuko, nustojo pravardžiuotis ir šiaip rimtesnis pasidarė. Užtat Strypeikienė nuo šios dienos tartum pasiuto; nei Petriukas, nei Katriukė įtikti jai nebegalėjo.

— Išmanysite, velniūkščiai, cibulės skonį, — murmėjo,— dovis prieš dovį; kaip jūs man, taip ir aš jums! Ar neprivarysiu prie paklusnumo!

Kiekvienas žino, kad pats velnias to nepadarys, ką padaro pasiutusi boba... Na, ir neikė vaikus, kaip tik įmanė; šluotos beveik neišleisdavo iš rankos, apsisukdama talžė ja, kur papuolė, o nuo keiksmo, kaip žmonės sako, žemė linko.

Taip jai vieną sykį bešaukiant, nejučiomis įėjo kaimynė. Katalikiškas pasveikinimas užmirė jos lūpose; vien įėjus paklausė:

— Ko čia taip širdijies, kūma? Bijok pono dievo!

— Pati didžiau pasiustumei manim dėta; mažiausią darbą vienai reikia padirbti; nepadirbi — nieko nėra. Žiūrėk, į stalą iš visų kampų kaip gyvatės sušliaužia. Tada visi sveiki, visi našūs, ryja kaip smakai pakulas. O tie aitvarai ar neėda sveikatos? Atbuli, kaip ir motina buvo; nepastumiami, nepriprašomi: tik esti ir drybsoti. Pasakysi žodį, į akis šoka! Motina ar ne per savo atbulumą po ledu

pasmuko? Sakiau ne kartą, kad tenai neitų skalbtis. Iš senų senovės visi žino, kad tenai buvo ir bus laumių skalbykla; kaip tik subrėkšta, ir išgirsi tikš takš, tikš takš, duoda kultuvėmis... Man pačiai, tik saulužė ėmė leistis, maniau, pabaigsiu skalbti... tik staiga pliaušku pliaušku, ir išplūdo ant vandens laumė; tik capt už kultuvės, ir paniro. Aš bėgti, o tenai ėmė šaukti: „Eik šen, padėsi mums skalbtis.“

— Laumės tai niekai; neužkabink jų, jos nieko pikta nedaro; bet dabar toj skalbykloj tikrai yra baisu... Uil net dabar mane šiurpis ima,— susipurtino kaimynė.

— Na, kas nutiko? — paklausė prietaringa Strypeikienė.

— Aną sykį einu apibrėškus namo tuō taku, pro laumių skalbyklą, ir užsimaniau kojas nusimazgoti. Vanduo šiltas, įsibridau ir pliaušku. Tik girdžiu: šlinkš šlinkš, kažin kas meldus sklaido. Pakeliu galvą, štai per du žingsniu bestovinti maurais apšivėlusai...

— Kas? — bailiai paklausė Strypeikienė.

— Ogi jūdviejų motina...

— Na?

— Aš apmiriau; išsitraukiau rožančių ir ėmiau moti. O ji sako: „Nebijok, kaimynėle, ir kryžiumi nežegnok, nes aš ne velnias. Nebijok; lai manęs bijo tie, kurie mano vaikučius žudo!“ — Tai pasakiusi, pranyko: baltu rūku pavirto ir išsidraikė po meldynus.

— Meldžiamoji, kas gi tuos jos vaikus žudo? — rūsčiai murmtelėjo Strypeikienė.

— Nepasakė, o aš nesusipratau paklausti.

Strypeikienė sėdėjo valandą užsimąščiusi, rūsčiai susiraukusi.

Kaimynė žvitriai žiūrėjo į ją, paskui toliau savo kalbą tęsė:

— Ne aš viena ją mačiau, bet ir aš netikėjau nemačiusi...

— Reikia kokios patarties žiūrėtis,— tarė Strypeikienė.— Tokie kaip pradeda maivytis, tai galo nėra; paskui pro duris reiks bijoti išeiti... Reiks mišias užpirkti ar kryžių paupyj pastatyti...

Paskui valandą patylėjusi, tarė:

— Šneka, kad jeigu taip ima maivytis, reikia numirėliui galvą nukirsti ir kojų gale padėti, kad nepasiektų pasiimti ir užsidėti; nuo to laiko nebesišmėklioja...

— Čia nieko negelbės nei kryžiai, nei mišios, nei galvos kirtimas! — tarė kūma rimtai.— Motinos dvasios neužmuši ir nenuraminsi: ligu vaikas cypit, ji kiukt, ir gyva. Motinos meilės ir mirtis nenutildo!

— Tai išigavau bėdą per savo širdies gallingumą; už savo gerą širdį dar ramybės neteksiu.

— Ko gi bijai, kūma? — tarė šypsodama viešnia.— Juk ir ji sakė: lai skriaudėjai biją. O tamstos tai nei šildo, nei šaldo.

— Pasakyk man, ko tie vel... mažyčiai tenai vis lenda; juk niekas nieko nesakė, o kur bus buvę, žiūrėk, ir susilindę į meldynus,— guodėsi Strypeikienė.

— Rasit, ir jie matė?

— Jeigu ir matė, tai nesisakys matę.

— Žinoma,— pridėjo liūdnai viešnia,— motulė vilioja... Mergelė kažin ko akyse nyksta, rasit, kada pabučiavo motulė. Nereikia jų tenai leisti...

— Mano vaikai taip pat vis tenai lenda: ten meldai esą gražesni...

— Na, na mat jau akys apdumtos. Matysi, kada nubrauks nuo kranto kaip savo.

— Oi, oi! — sudejavo Strypeikienė.— Galva sukasi...

— Bet ir man čia neilgu: užsišnekėjau; o juk diena su galu. Reikia eiti; sudie, kūma!

— Sudie, keliauki sveika,— atsakė Strypeikienė, bet kūmos nepalydėjo, kaip pridera svečią palydėti; pasiliko, rūpestingai berymojanti.

Kaimynė išėjusi pasisuko takeliu per kadagynus. Čia, matyt, jos laukė dar dvi sodietės.

— Na, ką? — paklausė abidvi,— pasisekė?

— Pasisekė kuo puikiausiai, — atsakė Strypeikienės viešnia.— Tokie, kurie dievo nebijo, turi bijoti velnių ir šmėklų. Uždaviau bobai pipirų.

— Ilgai raugės,— juokėsi visos.

— Rasit, pasiliaus nabagus žudžiusi. Gailėsys ima žiūrėti: nudriskę, nuplyšę, pajuodavę kaip žemė. Juozapienė pasakojo, kad vaikai pieno lašo nematą: balintą viralą verčiau paršeliams išpilanti, o jiems nebalinto atpilanti į kokią šukę... Bedūšė boba! Juozapienė pasakys, kaip bus dabar. Ar nebus permainos.

— Kokia Juozapienė? — paklausė draugės.

— Ogi paties Strypeikos sesuo: vyrui mirus, prisidalino tuoj prie jos Strypeikienė. Boba jauna, kvaila, įtikėjo meiliais žodeliais; susinešė viską: turėjo keletą karvių, avių, mat gyvenimuką valdė. Turtelį sužinojo Strypeikienė, o brolienę pamynė. Dabar verkia senė po laiko; įtikti negali: ligu kas nenutiko, pirmasis žodis: „Eik po velniais!“ O kur eisi? Kas laukia kame?..

— Na, kadgi pats Strypeika už seserį neužstoja, — pastebėjo kita žmonikė.

— Eikit, eikit! Jis pats, kaip boba griežia, taip šoka? ir šuniu loja, ir katinu bliauna. Mat į gyvenimą ir jis parėjęs; žemė jos.

— Bet visi dirba! Kame teisybė?

— Kas dabar žiūri teisybės!

Tuo tarpu pas Strypeikienę didelės permainos įvyko. Buvo šeštadienio vakaras. Kaip visada, Petriukas su Katriuke išsitraukė bulvių krežulį ir sėdos škusti,

— Nereikia šį vakarą skusti! Juozapiene, paimk vandens, ištrink vaikams galvas, nuprausk!

Juozapienė, tokį nepaprastą brolienės paliepiimą gavus, net išsižiojo, į ją žiūrėdama.

— Ko žiopsai? — sušuko Strypeikienė. — Kasvakar reikia tau nusimanyti juos aprūpinti; bet jūs visi manęs laukiate. Žiūrėk, kuo pavirto vaikai per tave!

— Per mane, per mane? — sudejavo senelė, ir geltonas jos rukšlotas veidas sudrebėjo raukydamasis, ir keletas ašarų iš apgesusių akių parietėjo žemyn.

— Nebark tamsta tetulės už mus, — atsiliepė iš kampo vaikai, — ji gera, labai gera!

— Tylėk, velniūkštil! Kas tave klausia! — suriko Strypeikienė; bet tuoj nuščiuovo, kažin ką atsiminus.

— Toks tokį pažino ir alaus gerti pasivadino, — murmėjo rūščiai Strypeikienė. — Susirado bičiuliai!

Tačiau vaikai gavo baltus marškinius, ir taip aptaisytiems padėjo ant mūro baltos duonos ir užbalintos putros naujame žaliame dubenėlyje.

Petriukas rijo, net ausys mazgės. Katriukė dvejetą šaukštų sriūbtelėjo ir padėjo.

— Kodėl nery... nevalgai? — paklausė neramiai globėja, žiūrėdama į mergele.

— Nenoriu; širdelei bloga, — atsakė mergaitė.

Pavakariui atėjus, Katriukė ėmė kaipti; bet iki šiol niekas tai nematė ar matyti nenorėjo. Rasi, Strypeikienė ir matė, nes nuo kiek laiko prie vaiko jos nebevarė. Katriukė kiaules ganė.

— Kažin kaip tie vaikai guli? Pati nežiūrėjau, tai kažin kas ten užkrosnyje dedasi, — tarė Strypeikienė, imdama nuo stalo lempelę ir eidama į užkrosnį. — Ar nesačiau? lyg kiaulių kinis!.. Kad man tuoj būtų pataisyta žmoniškai! Oi, atsakysite jūs prieš dievą! O vis tai Juozapienės atbulumas!

— Žinoma, ant ko krauši, kad ne ant mañes,— verkė senė.— Suėdei mane, amžinai suėdei, žmogžude! Vargdienių ašaros neišeis tau į sveikatą; iki laiko!.. Kas ką padaro, vis man nepakelti: aš kalta, kad vaikai badu stimpa. Aš kalta... O kad norėjau pagalvėlį, tą senąjį, duoti, ar nepasakei, broliene: „Dygulį į kepenas! Pamesk šiaudų glėbį“? Ir tą dryžąją gūnią, nuobraukinę, liepei duoti. Ką gi aš padarysiu? Ir aš ne geriau guliu, nors šešis pagalvius parsinešiau.

Vėlus jau buvo laikas, kada pas Strypeikus nurimo. Užkrosnyje tik nebuvo ramu: mergelė blaškėsi, iš miego šokosi, tai rankas tiesė, verksmingai guosdamasi:

— Kam mumis palikai, mamytė, vargui vargti? Veskis su savim, motule, pasigailėk!

Petriukas pabudęs klausėsi. Baugu jam kažin ko pasidarė: ėmė budinti seselę. Prisilietė jos veido ir nustebo: taip jam pasirodė karštas.

— Eikim pas motulę, Petriuk!.. Motulė melderne sto-
vi, mūsų laukia... Pasiilgo motulė... Eisiu, eisiu...

— Tylėk, tylėk! — ramino Petriukas.

Staiga pabudo Katriukė, atsisėdo ant gulto.

— Nebėra jaul.. Nuėjo! — sudejavo ir ėmė verkti.

— Kas? — pašnibždomis klausė broliukas.

— Motulė buvo, motulė. Pabučiavo mane, nuglostė... Tokia linksma, balta, graži... Angeliukas taip pat buvo... aukso sparneliais plasnojo... kaip tik tas, apie kurį pasaką sakė tetutė... Ir nuėjo; nuėjo, o mane palikol..

— Tylėk, tylėk! — ramino Petriukas. — Tu sergi, tau šilta. Oje, kokia galvelė karšta!

— Šalta man, Petreli, labai šalta,— skundėsi mergelė ir vėl ėmė snausti.

Petriukas klostė, kaip įmanė; ką tik turėjo, tai ant sėters suklojo; bet ji nepaliovė klejoti. Gaidžiams nugiedojus, prieš aušrą, nutilo ir užmigo.

Petriukas, išeidamas galvijų ginti, paliko ją stipriai įmigusią.

Buvo sekmadienio rytas. Šeimininkai į bažnyčią išvažiavo; Juozapienė kiaules išginė: Katriukei susirgus, nebeliko kam ganyti. Pačių vaikai iki pusdienio miegojo; mažąjį šeimininkė su savim pasiėmė.

Tylu buvo troboje. Mergelė pabudo, sunkiai atsiduso; slopino ją. Pasikėlė vandens ieškoti. Gėrė, gėrė, ir vėl iš gelmės atsiduso.

Buvo graži, saulėta diena. Lange linksmai zirzėjo musės; ore girdėjosi paukštelių čiulbavimas: švilpavo varnėnai, čirškėjo žvirbliai. Lauke taip gražu, taip linksmą, tik našlaitės širdyje liūdna...

Katriukė atsidarė langą ir klausėsi tų linksmų pavasario balsų. Bet jos nepralinksmino tie balsai; jos žydros akys ašaromis paspringo...

Šit tenai „laumių skalbykla“. Vakarykštę kaimynės kalbą girdėjo Katriukė; kaipgi jai būti linksmam...

Tenai vargšė motulė, jų išsiilgusi, laukia, o jiedu nieko nežinojo...

— Eisiu. Bėdina motulė... Taip meiliai mane šianakt nubučiavo, nuglostė... Jos bijo motulės... Aš nebijau... Kad nepajustų kas... Jie pavydi...

Klausėsi valandą: niekame niekas nė čiukš. Palengva užlipo ant lango ir nusileido žemyn.

Dvasios trūksta; pavasario oras apsvaigino. Galva užia, ir tartum viskas sukasi... sukasi...

Šniokščia siūbuoja paupy laibi meldai, šnabždėdami savo ilgais žiudrais lapais; siūbuoja, šniokščia. Tikrai valandomis rodosi, kad kas juose verkia.

Mergelės širdelė suplasnojo greičiau:

— Tai bėdina motulė!..

Atsistojo ant kranto, bet... motulės nėra! Tyliai, rimtai banguoja upė. Ant vandens linguoja baltos lelijos. Kartais pliumptelės žuvelė vandenyj; mergelė nuo kiekvieno balso sudreba, stovi, laukia...

— Motule! motule! — dejuoja, — ar supykai? Tai aš, Katriukė, motule!..

Staiga iš lelijų tarpo dvejetas rankų išsitiesė, ir viršų slaptingos gelmės matė mergelė savo motulę!

— Eik šen, dukrele, eik šen, mažute! — sušnabždėjo laibi meldai ir lelijos.

— Motule! — sušuko mergelė, ištiesė savo liesas rankas ir puolė gelmėn...

Susiūbavo laibi meldai, prasiskleidė lelijų žiedai, ant vandens nuo krašto keletas ribulių nubėgo, ir vėl visas kaip buvę: taip gražu sviete, saulė...

Petriukas, vakarą nuo bandos parėjęs, nemažai susirūpino, radęs tuščią gultą. Nuieškojo visus pašalius; niekame nieko.

Tik staiga jo atidžią atkreipė atdaro lango girgždėjimas.

— Argi ji būtų kur išėjusi?.. Katriuke!.. Katriuke! — sušuko.

Niekas neatsiliepia, tik meldai užia, užia...

— Katriuke! — sušuko balsiau; vėl niekas neatsakė.

Petriukas apsiverkė graudžiai.

— Kur ji dingo? — mąsto. — Rasit, motulė paviliojo?.. Kodėl mane paliko?..

Išėjo oran, atsisėdo ant slenksčio ir mąsto. Pakėlė akis aukštyn. Šviesios žvaigždutės mirkčiojo,

— Kaip ten šviesu! Turbūt danguje, kad per tokį ma-
žutį langelį tokia šviesa eina,— mąsto Petriukas.— Rasi-
motulė su Katriuke žiūri pro kurį langelį... Bepigu ten
joms danguje!.. O, rasi, taip kur nuėjo Katriukė... O, ra-
si, į meldyną... motulės ieškoti...

— Petriuk! — lyg sudejavò Katriukės balsas.

Petriukas pašoko, apsidairė, keletą žingsnių paėjo.
Klausosi.

— Petriuk! — pasigirdo vėl nuo meldyno.

Petriukas ėmė bėgti į balsą. Pabėgėjęs ir vėl klausosi.

— Petriuk! — aiškiai girdi vaikas.

— Katriuke!.. kame esi? — sušuko Petriukas meldyne.

Niekas neatsiliepia. Klausos Petriukas; tik meldai
šniokščia, vėjo linguojami, ir lazdos šakose liūdnei lakš-
tingala čirvėja.

Pasilipo Petriukas į palinkusį ant vandens gluosnį ir
dūmoja... Pro šakų tarpą žiūri Petriukas į gelmę; mato
žvaigždes, mėnulį.

— Viskas ir tenai, vandeny, kaip čia,— mąsto.

Vakarinis rūkas nugulė ant upės, o tame rūke... žiūri
Petriukas: mamytė sėdi, ant kelių turi Katriukę, kaseles
pina... ir angeliukas prie jūdviejų stovi, aukso sparneliais
plasnoja.

Vaikino galva ant šakų palinko, šypso per sapną...

— Petriuk, man ilgu be tavęs! Eik šen pas mus!

— Einu! — sušuko Petriukas...

Ir palinkęs gluosnis sugirgždėjo, naštos netekęs? Pet-
riukas nubėgo prie saviškių...

Valandėlę lingavo baltosios lelijos; vėl keletas ribu-
lių per upę perbėgo; ir vėl ramu, tylu. Pas upę rasos aša-
romis verkia palinkęs gluosnis, ir laibi meldai amžiną
atilsį šnabžda...

Metų nesukako nuo tų atsitikimų, kaip staiga audra pakilo, ir perkūnas trenkė į Strypeikių trobą. Keistas dalykas: niekas neišdrįso gesinti tos ugnies; žmonės šnibždėjosi tylomis, bet niekas net daiktų nešti iš vidaus neįsišoko.

Strypeikienė išpuolė, keletą žingsnių pabėgėjo, sušuko baisiai ir parvirto nebegyva.

Atgaivino ją žmonės, bet ji nieko nebesuprato; bailiai žiūrėjo aplinkui, tai akis dengė, dejuodama:

— Šit... stovi su vaikais... stovi... ir žiūri į mane... Gelbėkit!

Tai vėl rodėsi jai, kad velniai ją vežasi. Tada nebenu-maldoma bėgo, bėgo per laukus, galvą susispaudus, kol neparvirsdavo be žado.

Dvejeta mėnesių taip žuvusi, Strypeikienė nebeatsigavo parvirtus; rado ją žmonės baisiai išsišiepusią. Sako, buvusi juoda kaip anglis.

Prakilnusias Stapis iš išgąščio nebylys pasidarė ir su tėvu sykiu ėjo per svieta šunis lodindamas.

Du mažuoju vaiku liepsnose sudegė.

Senelė Juozapienė tų baisenybių nesulaukė! dvejeta savaitių prieš gaisrą užėjo jai kažin kas, ir užgeso ramiai.

1908 m.

VIENAS IŠ DAUGELIO

Buvo tai mažame Žemaitijos miestelyje. Žmonių būrelis stovėjo susirinkęs pas mažą trobelę. Bobos pasakojo kažin ką viena kitai, o visos nelinksmos buvo, susirūpinusios. Įėjau į trobelę. Viduj trobos ant lentų, keturiomis degančiomis žvakėmis apstatytų, gulėjo jauna mergina ar moteriškė. Priegalvy stovėjo sena moteriškė ir, žiūrėdama į mirusią, verkė.

— Bene tamstos duktė? — paklausiau verkiančios.

— Taip,— tarė,— tą vieną turėjau, ir tos dievas paieškojo... oi, oi, vienas vargas — ne vargas, o kad susirinks du trys — nors pablūsk. Ot, dabar ir tas mažas kūdikėlis cypia, varguolėlis, inkščia lopšely; žinai, gyvas daiktas esti nori, o ką duosi? Nei karvės, nei pieno nėra iš ko nusipirkti... nupirkau kringelį ir maitinu, o ką darysi?

Tikrai, šoninėje, ant karties pakabintame lopšelyje, verkė kūdikis. Priėjau prie lopšio. Skaruliuose suraišiotas gulėjo menkas pageltonavęs vaiko kūnelis ir vaipydamasis traukė sultį iš mirkyto kringelio, surišto į skepetėlę.

— Ot,— tarė senoji,— bliauja ir bliauja, žmogui širdį traukia laukan; niekuo nekaltas, o kenčia... Kad bent dievas pasigailėtų ir atsiimtų — jo vargo pasigailėtų.

— Tai mirusios? — paklausiau, rodydama į vaiką.

— Taip; šešioliktus metusėjo, reikėjo vargo paieškoti — tasgatės galvą padėjo; o ir kūdikis, žinai, poniškas vaikas, visa ko bijo; kaip dabar jį auginsi, ot, tik vargą kentės...

Kaip augo, taip augo, bet vis dėlto augo mažulytis; neveslus buvo, o juk bado nekeitėjo: močiutė iš paskutiniųjų pirkto kavos pakelį už keturias kapeikas ir cukraus už penkias, ir to retai kuomet užteko ilgiau kaip savaitei.

— Juk badu nemarinsi,— mėgdavo sakyti,— jis niekuo nekaltas.

Praėjo pora metų. Jau Jonelis vaikščiojo. Vis atlikęs buvo, ir vaikai „nevelėliu“ jį pramanė — vaikai mat gailėstingumo neturi. Kaipgi nepravardžiuos; visi vaikai būriais visokius žaislus sau išrado: didesnieji po gatves su žydukais laidėsi, mažesnieji lakstė, keldami kojomis į aukštą dulkių debesį, o Jonelis susitraukęs ant pamato sėdėjo: tai jam dulkės širdį spaudė, tai šalta buvo; sėdėjo, vargšas, iš įdubusios krūtinės sunkiai kvėpavo ir liūdnai žiūrėjo į dangų, į lakstančius paukštelius.

Neilgai ir jis galėjo valiūkauti; nė justi nepajuto, močiutė mirė ir liko pats vienas šiame pasauly. Ir paėmė Jonelį svetimi žmonės — taip iš gailėstingumo: pas krosnį leido gulėti; apie pagalvį nė minėti neminėjo: „bene toks išmano!“ Senutės ir motinos drabužius išpardavė: už ką gi dykaduonį laikytų.

Kaulai Joneliui gėlė nuo kietų plytų; nesiguodė, nes ir kam gi guosis? Kentėjo.

Vieną kartą tarė Jonelis moteriškai, kuri jį priėmė į namus:

— Oi, oi, kad aš turėčiau sparnelius kaip tie paukšteliai, lėkčiau prie motinėšės, tenai... čia taip sunkul

Boba pradėjo juoktis:

— Kokius čia darbus dirbi? Pakyrėjo valiūkauti! Kad taip lakstyti nori, bėk miestan, duonos be neparsineši.

Ir pasiuvo Joneliui dryžas kelines iš dviejų senutės prikyščių ir išleido jį miestan.

Nežinojo Jonelis, ko prašyti reikia, vaikščiojo nevaikščiojęs — niekas nieko nedavė, širdelė skaudėjo ir alpo. Prie pompos rinkoje pamatė moteriškę bepilant vandenį ir priėjęs paprašė; vandens šalto atsigėrė, ir, rodos, geriau buvo, tik kojos smilkol

Turgaus dieną Jonelis vis galėjo šiek tiek širdelę atgaivinti: tai atsitiko rasti pabertų uogų, rado vėl pusę kringelio ant žemės ir tą maž šuo nepagavo, bet jis paskubėjo, kitur užtiko žirnių saujelę — ir tą dieną buvo poniškai pavalgęs. Žiemos laiku sunkiau buvo: nieko negalėjo rasti rinkoje, nes sniegas visa pridengė.

Brėško jau: žiemos pūga užė ir kaukė, o Jonelio širdelėj taip liūdna buvo. Visą dieną vaikščiojo, o nieko negavo; jis nemokėjo giedoti, kaip tie elgetos prie Plerijono kryžiaus,— už ką gi jam duos kas?

Vakare parėjo namo. Boba kažin ko pikta buvo; susimušusi ką tik su girtu vyru, dar tebešėlo.

— Parsivilkai jau, rupūžiuk! Žinai kur būti dieną, o sprogti žinai kur pareiti! — sušuko, pamačiusi Jonelį.

Joneliui širdis apkaito, liesomis savo rankomis akis užsidengė, bet verkti negalėjo; kažin kas jam pasidarė: drebėjo iš šalčio kaip epušės lapelis. Stovėjo valandą, paskui, sermėgėlę apsivilkęs, pro duris išspruko.

— Eisiu,— manė sau,— eisiu, poną dievą prašysiu duonelės...

Ėjo stačiai į rinką: tenai žydų krautuvėse šviesu dar buvo; pro krautuves nuėjo į bažnyčią. Į šventorių įėjo: čionai buvo tamsu, visai tamsu; pro varpinę eidamas, stbėlėjo valandėlę — čionai, rodos, šilčiau, vėjas neužpūtė...

Priėjo prie bažnyčios durų, paklibino — uždaryta... Sėdos vaikas ant slenksčio, priglaudė galvą.

— Kaip prašysiu dievo? — klausė pats savęs. — Sako, jog dievas esąs visagalis, tik reikia mokėti, kaip prašyti. Bet kaip? Nemokul nemokul! — išdžiūvusias savo rankes iškėlė ir užlaužė: — Dieve, dieve! Pasigailėk manęs!

Ir rodėsi vargdieniui, kad jo širdelė linksmesnė pasidarė. Prisiglaudė prie durų... ne, ne prie durų, tai jam rodės, jog dabar puikiame kambaryje buvo, puikesniame nekaip Joškės šoninis, kur kitą kartą su močiute šildėsi pas krosnį... Ot, ir lova... kokia minkšta ir šilta... močiutė Jonelį paėmė, priglaudė ir paguldė; oi, kaip malonu, kaip malonu kūdikiui; seniai jo niekas nepriglaudė! Močiutė ranką jam ant galvos padėjo ir tarė: „Miki, miki, Joneli, mažulėli!“

Jonelį apėmė šiluma.

Bet pas duris jo nebuvo matyti, nes sniegas, vėjo varomas, pridengė vaiką — tik iš po sniego skvernelis juodavo.

Rytojaus rytą rado elgetos pas bažnyčios duris negyvą vaiką. Niekas neatsišaukė, niekam nebuvo reikalingas. Elgetos įdėjo jį į baltą grabelį, nunešė į pakapę ir užkasė.

Kur dingo Jonelio dūšia? Be maldos, be išpažinties, pagaliau nė kunigas jo nepašlakstė, kaip tų, kur pašventintoje žemėje ilsisi.

STEBUKLINGOJI TOŠELĖ

Tarp Ūbiškės ir Luokės tęsiasi kaip platus kaspinas aukšta, slaptinga Bivainės giria. Kiekvienam žemaičiui ji gerai žinoma. Nors jos nematė, tai apie ją girdėjo dainuojant ar pasakojant.

Šita giria iš senovės niekam neprieinama, ir niekam į galvą neatėjo ištardyti jos paslaptingųjų tankumynų. Tą girią, remiančią padangę, prižiūri laumės, šikšnosparniai, dideli kaip geroki duonos kepalai, dviem žmogaus galvom; čia kaukai turi savo lizdus, ir daugybė visokių baisenybių gyvena laužuose ir susipynusiose šakose skarotų, apkerpėjusių, šimtamečių pušų. Baisiausias už visas baisenybes yra „Bivainės driskis“.

Visi jo bijo be galo, o labiausiai jaunos merginos, nors „Bivainės driskis“ niekam nieko pikta nedaro: vien liūdnas klajoja po girią ir savo tošelę pučia. Yra tai jaunas vaikinai, baisia nuskaręs, išblyškusiu veidu kaip lelijos žiedas; už kepurės žaliuoja, tartum ką tik nuskinta, žalia rūtų šakelė.

Iš senų senovės klajoja jis, ir tošelės liūdnas švilpesys skamba po girią...

Nepaprastas tai švilpesys, dėl to ir bijo jo žmonės: ligi kas jo pasiklauso, amžinai nelaimingas tampa: liūdnam lieka pasauly, nuobodu tarp savųjų; širdyje pabunda keisti troškimai, ilgesys, ir pradeda svajoti apie tai, ko šiame pasauly nėra, ko gyvenimas duoti negali, apie ką niekas dar nieko nežino... Toks žmogus pasidaro lyg pamišęs: kas valanda jam liūdniau, kas valanda blogiau;

ir vargsta taip bėdina svajotojo širdis, kol baltasis mirties angelas nepadės ant jos savo šaltosios rankos ir nenuramins gyvenimo kančių. Tačiau šitie nelaimingieji nesigaili nustotosios ramybės, nes ramybe gali vien kirminas pasitenkinti, ne žmogus...

Tikrai tai baisus padėjimas; nenuostabu, kad jo bijo daugumas ir, tošėlę išgirde, užsikiša sau ausis.

Tačiau, kada naktis sumigdo žmones ir toje ramybėje dejuoja po girią liūdnas tošėlės balsas, o giria uždama jai pritaria,— atsiranda iš žemės gyventojų minios bent viena širdis, kuri geria tą gaidą, nors žino, jog tai yra nuodai...

Kas ta klajūnė dvasia, iš kur atsirado girioje? Klausinėjau senų įtikimų žmonių, tyrinėjau liudininkų, ir šitką sužinojau. —

„Bivainės driskis“ buvo vaikas nežinomų tėvų. Atrado jį girioje mažutį. Užaugino jį žmonių gailestingumas. Nenumirė vaikas badu, nors niekada sotus nebuvo; nuogas nevaikščiojo, nors niekada drapanų neturėjo; žmonių gailestingumas pakišdavo jam atlikusio valgio badui numalšinti ir niekam nenaudingų skurlių kūnui pridengti.

Ir taip apsidariusį vargšą juokais praminė „Bivainės driskiu“.

Niekinamas ir visų išjuokiamas, užaugo vaikas į berniuką. Vienatinis jo turtas buvo suktinė tošėlė, kurią pats sau pasidarė, ir dažnai, visiems sumigus, išėjęs į laukus ar į girią, švilpiniavo savo liūdnas gaidas. Matydamas darbą dirbančius žmones, suprato vaikinys, kad ne vien žaidimui dievas žmogų sutvėręs, ir pasiieškojo sau tarnybos: pristoję į dvarą, o su juo sykiu kaip šešėlis atsivijo ir juokingoji jo pravardė.

Dvare būdamas, pamatė jis ir pamilo merginą, našlaitę. Ji buvo taip pat žmonių niekinama kaip ir jis.

Ji viena neprasisvardžiavo, priderančiai Juozeliu vadino ir niekada piktu žodžiu neužgavo vargdienio širdies.

Ir pamilo jis ją, pamilo ne juokais, bet karštai, pašėlusiai, kaip tik jauna širdis mylėti gali.

Į pagalbą tošėlė jam atėjo: prisitraukė, suartino vargšų širdis, ir jausmas, grynas, pirmasis, kaip pavasario žiedas nekaltas — žadėjo jiedviem nepaprastą laimę ant žemės...

Bet dvare gyveno jaunas ponaitis, neapsakomai smailus prie jaunų merginų; įsispitrėjo, nevidonas, į vargšę Onytę ir pajuokauti su ja užsimanė.

Mergelės jausmas, žadėtas Juozeliui, ėmė palengva aušti.

Valandomis gaila jai buvo Juozelio, kuris taip liūdnas gaidas savo tošele vedžiojo, bet ponaitis toks buvo gražus, taip gražiai mokėjo kalbėti ir... mylėjo kažin kaip kitaip...

Suprato Juozelis. Prie kūdros nuėjęs, ilgai ilgai žiūrėjo į vandenį kaip į veidrodį; lygino save vargingą su ponaičio švelniu ir laibu stuomeniu...

— Kur man su juo lygintis,— tarė liūdnai Juozelis ir, ant kūdros kranto atsisėdęs, ėmė savo paprastas gaidas vedžioti.

Verkė ir guodėsi stebuklingoji tošėlė, atkartodama širdingą Juozelio skundą savo likimu, kuris nieko daugiau jam nepaskyrė, kaip tik skurlių glėbį ir jausmingą širdį, trokštančią laimės, trokštančią savo teisių. Juozelis kūdros vandenyje pamatė, kam teks numylėtosis Onytės širdis... O jam kas?.. Mirtis tegali jo skausmą nutildyti!

Liūdnai dejavo tošėlė. Klausėsi jos dejavimo Onytė, ponaičio glamonėjama...

Ponaitis nepratęs buvo ko nors sumanyto nepasiekti: todėl, ko švelniais žodžiais įgyti neįstengė, per prievartą sau ėmėsi... Kaip uždegtų šiaudų liepsna, nors iš karto aukštai pašoka, bet ir veikiai užgęsta, taip ponaičio meilė veikiai pranyko...

Pritrūko Juozeliui vieko ilgiau bekentėti. Nakties laiku vaikas pasikorė po ponaičio langu...

Užpyko baisiai ponaitis; liepė tarnams tuoj nuimti nuo šakos nelaimingąjį ir, į girią nuvežus, užkasti.

Išėjo iš dvaro Onytė, apsistojo ties Bivainės giria ir ėmė balsu raudoti.

— Kur aš dingsiu dabar našlaitė? Nėra visame pasaulyje, kas mane priglaustų, kas mano vargą paguostų! Kur aš pasislėpsiu nuo žmonių apjuokos?

— Eik šen, pas mane! — sudejavo Juozelio tošėlė...

Onytė klausosi, pati savim netiki... Tai giria užia ir gaudžia, tai vėjas tarp šakų dejuoja...

Ne, tai ne giria gaudžia, ne vėjas dejuoja; Onytė gerai pažįsta tą balsą: tik viena tošėlė taip dejuoti temoka, mielojo Juozelio tošėlė...

Eina Onytė gilyn į girią... eina, o mėnulis iš aukščiau šviečia, tartum veste ją veda, ir tošėlė kas kartas arčiau girdėti.

— Juozeli, Juozeli tu manol

Šit dar veja neapaugęs Juozelio kapas. Parkrito Onytė ant jo verkdamas: gailesys draskė jos širdį.

Tošėlė gaudžia, vis liūdnam dejuoja:

— Eik šičia, Onyte, mesk suteptąjį rūbą; rūtelių aš savo tau duosiu; žiūrėk, kaip žaliuoja! Pakaks mudviem abiems!

— Atleis dievulis: jo meilė didesnė už visos žmonijos nuodėmes. Nurims tavo bėdinoji širdelėl..

Šit artinasi Juozelis... ima į glėbį... glaudžia...

— Ten viską užmirši,— dejuoja tošėlė.

Jis glaudžia ją prie savo šaltos kaip ledas krūtinės, šaltomis lūpomis palytėjo jos lūpas...

Nieko jau nebejaučia Onytė; nurimo visi skausmai...

Rytuose švinta... Vieversys, aukštybėse užsikoręs, svietą budina, garsina; vėjelis sujudino medžių šakas; pabunda visa gamta...

Onytė viena nebebunda: ji amžinai užmigo Juozelio glėbyje; jau niekas jai nebesopal

Jos vėlė toli toli nuo žemės pasikėlė; blizga baltas, gailėsčio ašaromis nuplautas rūbas; ant galvos žaliuoja žalių rūtų vainikas, tartum ką tik suskintas.

Čia nuo žemės, paskendusios tamsybėse, purvyne ir kraujuose, nebegirdėti jau nei verkimų, nei keiksmų, vien girdėti skardas Juozelio tošėlės nuo kapo...

Kodėl gi jis nenuėjo su Onyte sykiu prieš dievo sostą?

Jam nevalia ten eiti, jo maištingoji dvasia negali kilti prie dievo. Jis klaidžios čionai po svietai iki teismo dienos ir savo tošėlės balsu budins ramiai miegančias širdis...

Ir ligi šiolei, labiau mėnesienomis naktimis, dejuoja po Bivainę „Driskio“ tošėlė ir žemės gyventojų širdyse budina ilgesį, mintis ir daugelį nesuprantamų troškimų...

VANKA

Klajūnės vaizdelis

Mažas, labai sudžiūvęs buvo Vanka, tačiau sulig savo vieku jis visoj dirbtuvėj daugiausia dirbo.

Nuo pat ryto valė dirbtuvę, o buvo tai didelė pirkia, pilna dulkių, šlamų; paskui šveitė batus šeimininkui ir jo žmonai; toliau, virėja siuntė jį parnešti pyragų, nepaslinkdama pati nuo ketvirto gyvenimo leistis. Visa tat darydavo mažasis Vanka, skubėdamas padaryti, kol kiti visi dar miegojo. Taip reikėjo, nes Vanka buvo visų jauniausias ir tik dar pirmus metus terminavo dirbtuvėje, kur žmogaus vertė priderėjo nuo metų skaičiaus, išbūtų dirbtuvėje. Čionai bedirbdami žmonės laipsniais įgydavo visokių privilegijų, teisių davinėti paliepimus jaunesniems už save ir bausti sulig savo išmanymu.

Taigi mažasis Vanka, neturįs jokių teisių, klausė ir bijojo visų, nuo didžiausio ligi mažiausio.

Bėgiojo siunčiamas į miestą šilkų parnešti, iškarpinėjo išadytus darbus, valė, galus taisė, prosus dūmė, nešiojo darbus; tai buvo jam sunkiausias dalykas. Būdavo, sunkias, visokių pašvitų pridėtas kraitis Vanka tampė iš viso vieko, tylus, nė žodžiu nedejuodamas, klupdamas iš nuvargimo,— tikras vergo tipas.

Negana to, vakarais, kada visi suguldavo, Vankos pareiga buvo saugoti duris, laukti šeimininko pareinant ir, užgirdus jo žingsnius, darinėti kuo tyliausiai duris, kad šeimininkė nepajustų, nes šeimininkas pareidavo beveik visada girtas ir nemėgdavo, kad žmona žinotų, kuriuo metu jis pareina.

Dažniausiai Vanka ligi pat ryto prasnausdavo ant kaustytos skrynios, bijodamas įmigti, nesidėjo po galva nieko ir nesiklostė, nors priemenė buvo šalta ir drėgna. Tame pusmiegyje sapnavo Vanka Ukrainos tyrumų begalinę erdvę, girdėjo Dniepro šniokštimą,— visi tie reginiai maudėsi saulės skaisčiuose spinduliuose. Tokie mylimi ir sykiu taip baisiai tolimi! Besvajojant nušvisdavo išblyškęs vaiko veidas, meiliai šypsojo ir valandėlei darydavos skaistesnis. Niekas nematė nei to šypsojimo, nei to paskaistėjusio, įsisvajojusio veidelio, tik mėnuo pro voratinkliais nutiestą, grotelėm užkaltą langą lyg nustebęs žiūrėjo, kad čia dar svajoti galima...

Pažiūrėjęs slinko toliau, tylus, susimąstęs. Priemenėj mirgėjo mažytė gazo lempelė, šviesdama rūščias, drėgnas mūro sienas ir bėdiną vaiką, susirietusį ant skrynios.

Ne taip seniai, jam nenorint, išvežė iš gimtojo kaimo toli į žmones, į gyvenimą, apie kurį neturėjo mažiausio supratimo,— išvežė patys tėvai, įtikėję jo labai gerą darą.

— Tegu pramoksta amato, nevargs kaip mes, visą amžių ardami, išmoks ir gyvens kaip ponas.

Girdėjo, kad adinių dirbtuvėje meistrai imą po 80 rublių su visų išlaikymu per mėnesį. Kas jam nekait tokiam! Sėdi sau kambary, nei purvo braido, nei šalčio neišmano... Tiesą pasakius, Vankai ir vietos nelabai ten buvo ant žemės palikti, iš eilės buvo ketvirtasis, neskaitant trijų seserų, bet su jomis maža bėda: ištekės, kampo neužguls. Tik keturių marčių ant keleto dešimtinių vesti nė minties negalėjo būti; todėl Vankai, kaip mažiausiam, neteko vietos gimtinėje troboje nei prie katilo... pasitarę taip ir nutarę tėvai. Tėvas pats nuvežė vaiką į didelį miestą, suieškojo dirbtuvę ir paliko šeimnininko valiai.

Vanka buvo gerai išauklėtas, paklusnus, tylus, darbštus, stengėsi iš viso vieko visiems įtikti, prisitarnauti, tačiau dažnai atsitikdavo nusidėti: tai ne tokios spalvos, kaip buvo liepta, parnešė šilkų, tai vėl negali atrasti na-

mų, kur siunčiamą darbą nunešti, ir dažnai klaidžiodavo rūpestingai ir ilgai, dėl to užtrukdavo, ir bausmė jo laukdavo. Taikinantis į šį laiką, čia nebemušdavo, bet dėl mažiausio nusikaltimo dvasindavo badu, palikdami nusikaltėlį be pietų, be vakarienės ir t. t.

Ir geruoju neperdaug buvo čia duodama valgyti, nes šiaip lig soties tik per pietus; ryto metą gi ir vakarais buvo duodama arbatos su dvikapeikine bandele ir vienu cukraus kąsneliu.

Vaikams tai ir per pietus visaip būdavo, priderėjo nuo meisterių apetito, nes vaikai maitinosi liekanomis. Duona taip pat buvo padalijama, kepalas gi paprastai būdavo šeimininkės lovoj, keletu pagalvių padengtas. Vaikams reikdavo dažnai ir nenusidėjus be pietų likti, labiausiai Vankai, kuriam stigo meistrinių vaikų vikrumo ir drąsos. Stipo vaikas badu.

Jo veidelis veikiai nublyško, akys mėlynai padyro, kosulys kas laikas didžiau smaugė, lipant gi laiptais kvapo trūkdavo, ėmė silpna rasti.

Stengėsi įveikti tą negalėjimą, nepaisė nieko, dirbo, bėgiojo visada alkanas, neišmiegojęs, prisibaigęs.

Vieną sykį, bėgant jam per kiemą, užšnekino sena žydė, pirma žvitriai apžiūrėjus vaiką:

— Nu, tu iš dirbtuvės, a-a-a?

— Iš dirbtuvės,— atsakė Vanka.

— Rasit, turi ką parduoti? — žydė toliau kamantinėjo.

— Ką gi aš galiu turėti? — susijuokė vaikas.

— Ai vai! — patraukė pečius žydė, — maža ko yra dirbtuvėje: šilko, poterėlių, kasnykų, mereškų, aksomėlių, nuu... aš visa perku ir tuoj pinigais moku, o už pinigus galima, kas ko nori gauti: dešros, cukrinių, kas mėgsta, ir degtinės buteliuką. Oje, kad tik pinigų būtų... pinigas nė vienam nepakenks!

— Aš gi ne vagis! — atšovė vaikas, nuraudęs ligi ausų, ir nubėgo toliau.

Mąstė kiek apie tą atsitikimą ir suprato daug, ko lig šiol negalėjo suprasti. Dabar žinojo, kam meisteriai kiša už aulų šilkų gijas, už ančio užmeta kokio audimo ryzą ir dažnai nepradėtas tasmelių ar aksomelių štukses. Lig šiol nežinojo, dabar suprato, ir baisu pasidarė vaikui, pagalvojus, kad čia visi vagia. Pas tėvus buvo papratęs gerbti svetimą nuosavybę, vogimas buvo laikomas baisiausiu daiktu.

Dirbtuvė buvo dviem skyriais: pirmoj pirkioj užė kelios mašinos, čia darbavosi vyrai, gražindami moterų pelerinas, žaketus, vilnų sijonus, portjeras, divonus; antrojoj gi dirbo moters, gražindamos rankų adinių lengvus plonučius pataisus, eilėmis pasilenkusios ant staklių; narstė fantastines įvairias rezetas ir vainikus.

Čia darbą, kurį pas vyrus dirbo Vanka, atlikdavo mažoji mergiotė, vadinama Tonia.

Vieną sykį vaikai susitiko netikėtai ir ėjo kartu.

— Ar tu čia ilgai būsi? — paklausė Vanka mergiotės.

— Aš... visada, — atsakė mergiotė.

— Kaip tai visada?

— Tai taip, šeimininkė nusipirko mane už penkis rublius, — atsakė mergiotė, sunkiai atsidusdama.

— Tėvai pardavė tave, ką-ą?

— Ei ne, tėvų aš neturiu, mane augino bėdini, labai bėdini žmonės, miške radę... duonos neturėjo... daugiau bulves su druska valgydavo, vandeniū užgerdami... Tai atvažiavo šeimininkė, palygo, penkrublę paliko ir pasiėmė mane. Nežinia, ar aš būsiu meisterė ar tarnaitė; vieną sykį šiaip sako, kitą — kitaip; kas juos perpras. Kartais aš dirbtuvėje, kartais virtuvėje virėjai padedu; nežinau, kas iš manęs bus, dirbti gi reikia, kas ką paliepia. Aš nusipirkta; tokia jau mano laimė.

— O be pietų dažnai tave palieka?

— Esti dažnai. Vyriausioji panelė labai pikta, tai ir apdaužo. Šeimininkė taip pat apstumdo... Tau geriau,

tave tik badu marina, man gi ir badą reikia kentėti, ir dar mušal — susijuokė Tonia nevaikiškai kažin kaip, ir nubėgo savo keliu.

Vankai pagailo mergaitės, jo vaikiška širdelė reikalavo kokios paspirties. Gimtoji šalis, tėvai, broliai, seserys iš lengvo nyko, lyg kokiomis miglomis apsitraukdavo praeitis, ir Vanka kasdien daugiau mąstė apie mergaitę, apie jos laimę, gaila jam buvo jos; jūdvių vienoda laimė ir vargas suartino tuodu vargšu.

Dirbtuvėje lyg virte virė. Sezonui prasidėjus, darbo apspėti nebuvo galima, prireikė dirbti naktimis. Šeiminkas meisteriams vakarais dalijo degtinės, draugiškai šnekučiuodamas.

Dirbtuvė duodavo milžinišką pelną; darbininkai tyliai kalbėjo apie tai. Tuo tarpu šeiminkė be paliovos visu balsu dejavo, pelno maža esą: skolų apmokėti esą negalima. Tai buvo gudri boba, sausa, juodplaukė, juodakė žydė; jos akys darbavosi be paliovos, žvilgčiodamos į darbininkų veidus, o jos žvilgis giliai smerkėsi į žmogaus sielą, išpėdamas slaptiausias mintis.

Visada krutanti, judri, gyvybės pilna, ji atrodė daug jaunesnė, kaip tikrai buvo; turėjo savyje kažin kokio erzinančio, pavergiančio grožio ir mokėjo jį išnaudoti.

Jos veikimas dirbtuvėje buvo labai svarbus: jos dalykas buvo užimti visas rankas, gauti darbo. Ponia Matilda gyveno labai draugiškai su visų didžiųjų firmų šeiminkais, prižiūrėtojais ir vyresniaisiais subjektais ir susisiekė beveik su visomis turtingomis krautuvėmis.

Dažnai ponia Matilda, išsišvietus, išsibaltinus ir dažais pagražinus pablyškusį veido skaistumą, išeidavo kažin kur ir grįždavo labai vėlai... vynais pakvipusi...

Kalbėjo apie ją daug, šypsojo dirbtuvėje, darydami gana neminėtinų pastebėjimų.

Vyras į visa žiūrėjo pro pirštus, ponja Matilda jam tuo neatsimokėdavo: vėlai iš kur sugrįžusį baisiai plūdo, neskirdama žodžių. Jos blogą ūpą pajusdavo darbininkai, daugiausia nukentėdavo vaikai, kaip niekieno neužstojami, kurių jokie įstatymai negynė. Šeimyninės audros sukratydavo visus namus.

Vieną sykį tokiai audrai šėlstant, Tonia sudaužė mylimąjį šeimnininkės veidrodėlį. Šeimnininkė sudavė mergaitei per kuprą ir paliepė neduoti jai tą dieną nei pusryčio, nei pietų.

Nugirdo tai Vanka, bepūsdamas prosą virtuvėje; jo vaikiškas veidelis surūsto ir reiškė ne vaiko jausmą, akyse žaibai tvyksčiojo, lūpos užkando kažkokį pasiutimą.

Tą dieną meisteris davė jam šilkus vyti; vaikas, nieko nesvyruodamas, įsikišo į kišenę dvi gijeli.

Vanka padarė pirmą žingsnį nuo atkalnio žemyn... pradėjo vogti. Bet nubausta jo mažoji draugė nekentė bado...

Kaip nyko iš vaiko atminties gimtoji šalis su savo paveikslais, taip nyko jo linksmumas, netekęs gryno Ukrainos oro, karštųjų saulės spindulių,— visa, kas buvo kūdikio sielos pagrindas.

Vanka pasidarė rūstus, susimąstęs; miestas ir jo gyvenimo aplinkybės veikė nepaprasta pajėga.

Gyvenimas slinko čia tarp dvokiančių griovių, dulkių, dūmų, slopinančių nuvargusius plaučius,— čia ne gyvenimas, čia kažin kokio karščio paimti žmonės nustoja viso žmoniško, besivydami rublius. Melas, veidmainiavimas, nežabojama gyvulinė laisvė čia atvirai viešpatavo, imdama į savo valdžią visa ir visus.

Nuo pirmos dienos, kai čia Vanka atsirado, jo sieloj prasidėjo kova prigimtų jo gerų įpratimų ir nuomonių su tuo, kas čia jį lenkė.

Piktino jį nešvarios kalbos dirbtuvėje, juokai, ir tie visi žmonės atrodė baisūs, nejaukūs. Iš lengvo pradėjo priprasti, paskui taikintis, galų gale pasiduoti srovei.

Negalėjo dar prigusti prie veidmainiavimo, kurs viešpatavo dirbtuvėje. Visi kaip vienas nekenė šeimininkės, keikė ją už akių susiriesdami dėl jos šykštumo, dėl pašvinkusios mėsos, kuria juos šėrė, sriubos lyg vanduo, sukempėjusių bandelių, arbatos, virintos su soda; keikė, blevyzgojo jai negirdint, bet į akis neturėjo niekas drąsos pareikalauti savo teisių. Šeimininkas ponas Gliksbergas buvo taip pat įkūnytas melas. Žydas prigimimu — tai tvirtino jo juodi garbanoti plaukai, kumpa nosis, žvitrios akys, net iškalba,— sakė gudas esąs, prieš ikonas dievobaimingai lankstėsi, beveik kas dieną siuntinėjo vaikus iš dirbtuvės su žvakelėmis visokioms intencijoms prie visokių šventųjų, kalbėjo daug apie sąžinę, teisybę, apie dievą ir maldos naudingumą. Tie visi prakilnūs supratimai negynė tačiau Gliksbergui išnaudoti darbininkų, verčiant juos dirbti viršiau paskirto darbo laiko.

Visada atsirasdavo jam koks skubus darbas, kurį „gėda būtų palikti rytojui“, sakydavo meiliai juokdamasis. Savo keliu, kiekvieną pasivėlinimą arba darbininko posirgį — stropiai išskaitydavo.

Tasai asmuo, mintęs keliolikos žmonių darbu, visų čia buvo nekenčiamas. Darė jis įspūdį laukinių gyvulių malšintojo cirke. Drąsiai įeidavo į dirbtuvę kaip į narvą. Niūrūs, prakaito išpilti veidai dar labiau pasilenkdavo tada ties darbu, mašinos balsiau barškėjo, ir iš pažiūros buvo čia ramu. Gliksbergas netikėjo tuo paviršutiniu ramumu, taigi jo dešinė ranka visada buvo įleista į kišenę. Rėkavo ant jaunesniųjų meisterių, dažnai juos kumščiodamas. Tik du vyriausiu meisteriu buvo nepaliečiamu: Saša ir Gerasimas. Jūdviejų bijojo šeimininkė ir šeim-

ninkas. Jo žvitrios akys dažnai susilaikydavo ant tų dviejų paniurusių veidų, kažin ką nujautė tas vikrus šeimininkas, bet kas kartas dažniau vaišino juos degtine, stengdamasis užmegzti su jiedum draugiškus santykius. Juodu susižvalgę kažin ko keistai šypsojo, skersai pažvilgčiodami į besimeilinantį prieš juos šeiminką.

Tuo tarpu jis su žmona, tarsi nuošaliai, bet tyčia darbininkų girdimi dejavo, nesą, girdi, jokio pelno, ir „tarėsi“, be ne geriau būtų dirbtuvė uždarius. Jaunuosius darbininkus gąsdino likimas be vietos ir vertė juos prie paskubos. Tik Saša su Gerasimu šypsojo kas sau, gerai žinodamu, ką tat visa reiškia.

— Bjauru,— Vanka mąstė, žiūrėdamas į visa, ir beklausydamas suprato vaiko mintrumu visą čionykštį melą ir apgaulę.

— Bjauru! — kalbėjo,— bet ką darysi! Matomai, mieste taip reikia, kitoki žmonės, kitoki įpročiai; kas sodžiuje labai pikta laikoma, tuo čia ir nesistebima...

Ir pamažėle, pamažėle Vanka miršo sodžių ir jo pročius, ėmės miesto nuomonių; kas kartas lengviau jam tai atsiėjo.

Nustojo ambicijos supratimo; jokio išpūdžio nedarė jam plūdimai ir kumščiojimai. Išplūstas arba apstumdytas, sukinėjosi ant vienos kojos, šaipydamasis už meisterių pečių.

Bado jau nebekentė, išmoko kas kartas vikriau glemžti visokius šilkus ir niekniekius, pardavinėjo juos lyg savo, paskui gautais pinigais pirko sau ir savo mažajai draugei, ko širdis geidė.

Kas kartas gyvulio jausmai ėmė viršų, kas kartas didžiau artinosi prie kitų, sekdamas jais, dažnai net už garbę sau laikė kokia niekšybė juos pralenkti.

Vienatinis šviesesnis tos bėdinės vaiko sielos, grimžtančios purvynan, jausmas buvo tvirtas prisirišimas prie mažosios našlaitės, kuriai kaip įmanydamas stengėsi palengvinti sunkųjį gyvenimą.

Abudum Gliksbergam namie nesant, visuotinė laisvė leido ir mažiesiems susieiti ir šiaip iš širdies pasikalbėti apie tai, kas jų širdis slėgė.

Visuotinė laisvė naudojosi, kaip kas išmanė: darbininkai ir darbininkės, metę darbą susimesdavo į saloną, išsidrabstydavo po fotelius ir kanapas; vienas iš jaunųjų meisterių, kuris, matomai, turėjo nemažą muzikos dovaną, sėsdavo prie fortepijono ir dūzginio, nesigailėdamas nei klaviatūros, nei pedalų.

Kartais suskambės liūdna melodija, iš po jaunikaičio pirštų pasklis, tartum drovėdamasi čia pagarsėjus, nedrąsi, tyli, neaiški lyg tolimas atsiminimas...

— Po velnių! — rėkė draugai, — skambink žmoniškai, jei ne — tai eik šalin!

Ir nutildavo liūdnoji gaida, pašankios pasiutvalsio melodijos užtrenkta; pasiutimas paimdavo darbininkus, poros sukinėjosi lyg kokiam verpete, poros netekę, šokinėjo, trunkėsi gan nepadoriai; gyvulio geidulių pagauti, stengėsi ligi paskutinės išnaudoti tą trumpą laisvės valandą.

Tik visada rūstūs Sašos ir Gerasimo veidai nesimainė; jie buvo žmonės griuvėsiai, suėsti nesveiko gyvenimo ir nepakeliamų darbų; savo nykstančias pajėgas gaivino juodu degtine, kas kartas daugiau jos reikalaudamu.

Juodu savotiškai naudojosi laisve: įsprukę į Gliksbergo indaują ir pritaikinę raktą, vaišinosi degtine. Kiek užgėrę, ėmė žiūrinėti duris, geležimis apkaustytas, — Gliksbergo kambario duris.

Tame kambarij gulėjo sukrauti skatikai, suimti už jų darbą, už dingusias jaunas dienas, sunaikintą sveikatą, užmirštą dorą. Juodu gerai numanė, kad netrukus būsiąs

galas jų viekui ir reikšią užleisti vietą jaunesniems, o juodu elgetos, silpni, bekampiai, viengungiai, kur ding-
siai, kur? Koks kame poilsis laukias nuvargusių?

Taip ieškodamu atsakymo suvargusiose galvose, abu draugu paniurusiomis akimis sustodavo ties apkaustyto-
mis Gliksbergo kambario durimis, ir kažin koks balsas
sakyte juodum sakė: kas sukrovė tą turtą, kieno ten dar-
bas? Paskui akių žvilgiu pirštai lytėjo duris, apčiupinė-
dami geležies užraktus ir užstūmas...

Tiek metų dirbę, neatidėjo nė skatiko, visa skendo deg-
tinėje, be kurios meisteris adytojas negali gyventi.

Taip pat ir vaikinai, penkerius metus išterminavę,
lygiai su vieta ir pinigais pasiimdavo sau draugų parei-
gas: kas nenorėtų jų palaikyti — nevaišintų buvusiųjų
viršininkų,— veikiai nustotų vietos, nes draugai, nelai-
kydami jo saviškiu, nesidrovėtų visokiais būdais jam
kenkti.

Tokie draugavimos, suėjimai ir jiems patiems reika-
lingi: be degtinės akys merkiasi, kojos smilksta, atsisako
minti pedalą, vaikščioja šlitiniuodami lyg kokie seniai.

Alga iš pradžios esti labai menka, o „pareigos“ per
didelės; bet dirbti reikia, reikia atsisakyti nuo drabužių,
nuo viso ko. Nuplyšę, kiaurais batais, baltiniais, kurie
niekada neskalbiami, gėda jiems susitikti pažįstamus; tai
juos slegia, vargina, reikia užsimiršti, ir kur užsimirš bė-
dinas nuplyšėlis, jei ne degtinėje?

Ir slenka į smuklę... pamažėle apsipranta, žmoniškie-
ji jausmai dilsta, nyksta, doros ir estetikos supratimas
duoda vietos galutiniam sugyvulėjimui, protas silpsta,
aptemsta, ir — sunyksta žmogus!

Alga eina didyn, su ja auga ir reikalai, ir „pareigos“,
ir eina taip, slenka gyvenimas ligi grabo lentos...

Vieną vakarą labai jau buvo vėlus metas, kada Vanka atidarė duris vyriausiajam meisteriui grįžtant.

Sašos veidas, visada niūrus, šią naktį buvo nepaprastai prašvites, akys keistai blizgėjo.

— Vyras! — tarė Vankai. — Tu neužmigai, o degtinės nori, — a-a-a?

— Noriu, — drąsiai atsakė Vanka.

Meisteris ištraukė iš kišenės pusiau nugertą butelį ir prikišo prie vaiko lūpų.

Tyliai lyg šešėlis išėjo iš antrojo kambario Gerasimas, Sašos draugas, ir prisitraukęs paklausė pašnibždomis:

— Na ką, yra?

Saša galvą linkterėjo ir šyptelėjo, traukdamas kažin ką iš kišenės. Tai buvo aukso laikrodys stora grandinėle.

— Na, na! — įsižiūrėdamas į jį, kalbėjo Gerasimas, vartydamas blizgantį švyturėlį.

Žiūrėjo ir Vanka, susirietęs ant savo skrynios. Jam buvo labai gera, nepaprastai šilta, akyse raibo, tačiau vaiko protas darbavosi.

Suprato iš draugų kalbos, kad laikrodžiukas kluvęs Sašai kažin koku lengvu būdu, jo supratimu, buvęs tat begalinis turtas...

Staiga Vankai pasirodė, kad aukso laikrodėlis esąs jo, ir ėmė skaičiuoti, kiek už jį duosianti jam senė žydė...

— Oi, oi, aukso laikrodėlis tai ne šilkų gija! Duos pinigų maišą, o, rasi, du maišu... didelė kupeta... tuoj nusipirksiu pusę karalijos... kunigaikštystės ims pirštis, aš gi ne... Paimsiu Toniją! Duoti nenorės? e-e-e, bratl.. Nusišysiu savo kareivius, liepsiu nuritinti galvą Glikšbergui ir dulkėmis sutrinti jo žmonai dirbtuvę... Parlekia kareiviai iš Glikšbergo kambario, katras po aukso maišą velka;

viename abiejų galvos... Apdalysiu visus darbininkus, pokylį pakelsiu, paskui paimsiu Tonią, sugrįšiu į Ukrainą, nusipirksiu žemės ir sau, ir broliams ir laimingai gyven-siu...

Svajoto vaikas, svajoto, o patamsiu antrame kambaryje Saša su Gerasimu įniršę tylomis tarėsi...

Vanka nieko nejuto, kai meisteriai įleido sugrįžusią poną Gliksbergą, kaip girgždėjo ir braškėjo uždariai, Gliksbergui savo kambarį darant,—nieko negirdėjo.

Jau saulė buvo gerokai pakilusi, kai Vanką, meiliai svajojantį, pažadino mašinų tarškėjimas dirbtuvėje. Pašoko galvatrūkčiais ir labai nustebo, bet čia dar didžiau nustebo: šeimininko batai stovėjo nušveisti, šeimininkės taip pat, dirbtuvė apvalyta, šlamai išnešti. Vanka stovėjo nusiminęs, nežinodamas ko imtis, kur dingti,

Mašinos rūsčiai užė, tarškėjo.

Taip vaikui begalvojant, patraukė jį už rankovės draugas terminatorius.

— Žinai ką? Tau dabar jau visada taip bus. Tu pons! Meisteris liepė širyti visa kitam dirbti, dar paliepė, kad tau pusrytis būtų... Eikš, virtuvėje yra tau arbatos ir pyrago!

Sašai čia daugiau priderėjo, kaip pačiam šeimininkui: dvidešimt penkerius metus čia dirbęs, įgijo savo teisių.

Lig šiol Saša nieko neturėjo savo globoje, tik seną liesą katiną, su kuriuo iš vienos lėkštės paprastai valgėdavo. Niūrus jo veidas prašvisdavo, glostant liesąjį katiną, besimeilinantį prie jo: jo džiugus murmėjimas, matomai, labai meilus buvo Sašai, nes neperdideliu kąsneliu mėsos dalijosi pusiau su gudruoliu.

Dabar Vanka buvo antras Sašos teikinys; už ką, kodėl, tai jo dalykas, o Saša pasakotis nebuvo pratęs.

Kiekvienoje dirbtuvėje senstančiam darbininkui, kada jau sveikata nebeklauso, ima trūkti pajėgų, senatvė ateina, stoja prieš akis baisi šmėkla, vadinama — badas.

Nedaug adytojų sulaukia tos šmėklos, didesnė dalis miršta labai anksti, paprastai džiova. Miršta, palikdami savo vietas kitiems,— nieks jų nepasigenda: vėl ūžia mašinos, vėl įvairiais lapais ir vainikais klojasi laibieji ponijų ir panelių liemens...

Palieka stipresnieji, kurie įstengia nuveikti džiovos, sifilio, egzemų bakterijas, kurių yra pilni visi dirbtuvės užkampiai. Nešvarumas, nemiegotos naktys, gyvenimas be tvarkos, palaikomas degtine, veikia pakerta kiekvieną. Griša ir Saša nebuvo laisvi nuo ligų, tačiau apie mirtį nemanė; jų idealas buvo žūt būt įgyti poilsį. Abudu nutarė, kad tam esą reikalingi pinigai.

Iš kur jų imti? Darbas taip mažai davė, reikia imtis ko kita!

Ir šit ėmė naktimis kortuoti žymėtomis kortomis, taip pat ieškoti laimės tamsių gatvių užkampėse.

Taip įgyti pinigai išeidavo lygiai greitai, neduodami jokios vilties geresnei ateičiai, ir baisi bado šmėkla kas kartas dažniau vaidinosi draugams, baisia jiedum grasydama.

Saša vis kas kartas vėliau grįždavo iš smuklės; dribdavo ant gulto, bet nemigo: jo mintys painiojosi, klojosi visokie projektai greitai ir lengvai praturtėti. Tarp kitų, kniokšterėjo į galvą „aplankyti Gliksbergo kambarį“. Pažadino draugą, ir, duslios naktinės lempelės pusūksmėje, dirbtuvės kampe susėdę ant gulto, ilgai ilgai tarėsi.

Užraktai, užstūmos, velkės darė tą kambarį neprieinamą. Bet visam kam yra būdas. Ir čia jis atsirado: Gliksbergo kambarį nuo dirbtuvės skyrė krosnis, užkrosnyje gi

vieną lentą, menkai prikaltą, atlupus, galėtų į vidų įsi-
smaugti, bet ne vyras: mažiausias, laibiausias tai nepa-
darytų — reikėjo tam tikslui vaiko...

Saša pamerkė ir parodė draugui į susirietusį ant skry-
nios Vanką.

— Taip, mintis gera; tik reikia su išpildymu kiek pa-
lūkėti, kol ponia Matilda išvažiuos vasarai,— pastebėjo
Gerasimas.

— Tada, darbui sumažėjus dirbtuvėje, o tai retai tees-
ti, tada stosim prie darbo! Dabar gi reikia apmąstyti, kad
kuo tyliausiai atlikus.

Ir šit nuo to vakaro Vanka kasdien gaudavo degtinės,
darbo jam nedavinėjo, vakarais meisteriai vedėsi jį taip
pat, kaip sakydavo, žemės rojaus džiaugsmo pamėginti.

Ir mėgino vaikas, mėgino, siela merdėjo, artinosi bai-
si moralinė mirtis,— mirtis sielos.

Netrukus iš nekalto žaliųjų Ukrainos tyrumų vaiko pa-
sidarė senis siela ir kūnu — senis, patyręs visas gyvenimo
paslaptis...

Veidelis pablyškęs pagelto, rukšlių ėmė rasti, akys
padyro, rankos drebėjo, juodąsias akis apvilko lyg kokia
migla, ir migo, taip migo bėdina vaiko siela...

Atėjo pavasario gyvybė, dirbtuvė subruzdė, užė maši-
nos nepaprastu pasiutimu, krutėjo, bruzdėjo darbininkai;
Gliksbergas lyg pasvilęs po dirbtuvę bėgiojo, nuolat sa-
kydamas:

— Skubinkitės, skubinkitės, vyručiai!

Taip ragindamas kelis sykius per dieną, meiliai šyp-
sodamas, dalijo visiems degtinės.

Iš tikro visi skubėjo. Prakaitas akis užpildavo, maši-
nos gi rūščiai užė, tarškėjo...

Pavasaris šįmet buvo ankstyvas, prasidėjo kaitros, ir p. Matilda išsirengė kelionėn, imdama su savim Tonią.

Jai išvažiavus visiems lengviau pasidarė. Pats Glikšbergas taip pat tai pajuto: dabar, nieko nebijodamas, galėjo duoti sau truputį valios.

Darbų ėmė mažėti, Saša ir Gerasimas skersomis žvilgčiojo kitas į kitą, naktimis gi tyliai tarėsi.

Buvo didelė metinė šventė. Meisteriai užė sau mieste; dirbtuvėje liko tik terminatoriai. Staiga parėjo vyriausieji meisteriai. Saša ir Gerasimas nebuvo visai nusigėrę, tik gerokai įkaušę.

— Še jums! — sušuko Saša, mesdamas ant stalo rublinę: — ir jums, galvijai, — pasilinksminkitel!

— Vanka paliks, mudum alaus parneš, mudu čia pabaliavosim!

Nereikėjo tai kartoti terminatoriams: mirksniu ištuštėjo dirbtuvė, skubinosi visi, kad meisteriai kitaip nesusiverstų ir žodžio neatmainytų.

Pasiliko tik draugai, Vanka ir visuomet besimeilinas Sašos priekaulis katinas.

— Tu, — šūkterėjo Saša į Vanką, — girdi? Nori daug turėti pinigų?

— Noriu, — atsakė vaikas nemąstęs.

— Tylėti moki? — kamantinėjo Saša, žvitriai žiūrėdamas vaikui į akis.

— Mokėsiul — atsakė drąsiai.

— Ar nebijosi?

Vanka susijuokė.

— Nė paties velniol — atsakė.

Tada trise nuėjo į koridorių, kur užkrosnis baigėsi menkai prikalta lenta; ją atplėšę, galėjo padaryti nors siaurą spragą į paslaptinę Glikšbergo kambarį.

Visiems rankos drebėjo, veidai mainėsi, tai kaituliu užsidegdami, tai baldami. Tik Vanka buvo ramus.

Visi žinojo, kad Gliksbergas paprastai atgules užgerdavo vyno stačiai iš butelio; butelys stovėjo prie lovos ant stalelio pusiau nugertas.

Gerasimas išėmė iš kišenės mažą buteliuką, sudrumstė ir, duodamas Vankai, tarė:

— Įeik ir šitą supilk į aną butelį prie... lovos... sup... supran... ti? — susijuokė kažin kaip priverstu juoku ir nušluostė rankove šlapią nuo prakaito lašų kaktą.

Vanka išpildė paliepimą, įpylė, sudrumstė ir pastatė toj pačioj vietoj butelį. Mažąjį buteliuką Saša liepė užmesti už lovos.

Visa išpildė Vanka, nenumanydamas ką daręs. Jis žinojo viena, kad turės daug daug pinigų, kad sugrįš... Lenta buvo prikalta kaip buvusi, ir visa tvarka sugrižo.

Gliksbergas parėjo vėlai, stačiai nuėjo į savo kambarį ir užsisklendė iš vidaus. Kiek palaukus, iš dirbtuvės išėjo tyliai lyg šešėlis Gerasimas, pristatė prie sienos kėdę, pasilipo ir, atlošęs popierių nuo plyšio, žiūrėjo valandą į Gliksbergo kambario vidų. Netrukus tyliai ištarė į Sašą:

— Jau!

— Išgėrė? — klausė Saša.

— Lig dugno.

Abudu atsitraukė ir suėjo į dirbtuvę. Išbalę buvo lyg drobė, drebėjo lyg drugio krečiami.

Vanka girtas drybsojo kampe.

Gliksbergo kambaryje pasigirdo dejavimai, paskui pasiblaškę kažkas ir nutilo...

— Fu, negaliu klausyti! — tarė išbalęs Saša šlitiniuodamas.

— Kvaily! — pastebėjo Gerasimas paniekinamai.

— Turbūt jau... — tarė, lipdamas ant kėdės.

Kiek pažiūrėjo pro plyšį.

— Nusibaigė! — tarė Gerasimas ir nušokęs ėmė bu-
dinti girtą vaiką. Saša sėdėjo koridoriaus kampe, paslėpęs
veidą rankomis, ir... verkė.

Laukinio žmogaus sieloje blykstelėjo kibirkštėlė po plė-
nių sluoksniu, blykstelėjo mažytė silpna liepsna ir tuoj už-
geso.

Vanka miegojo lyg medis, vartomas nebudo; prireikė
jam galvą šaltu vandeniu sumirkyti. Vos tada pravėrė
baisias, pasruvusias akis, darė tačiau, ką jam meisteriai
liepė, lyg pussapny: įslinko į kambarį, duris triukšmin-
gai atsklendė ir, sugrįžęs į savo kambarį, vėl dribo mie-
goti.

Meisteriai darbavosi, rakinėjo spintas, kraustėsi, sku-
bėjo, nes valanda po valandos galėjo pareiti kas iš dar-
bininkų.

Galų gale išėjo nešini vyturėliais ryšeliais, kažin ko-
kiais popieriais. Pažadintas Vanka vėl duris užleido;
pažvelgęs į Gliksbergo lavoną, išplėstomis akimis, bai-
siai išsišiepusį, gulintį skersai lovos, Vanka susipurtino
ir skubiai išspruko pro spragą atgal. Meisteriai užkalė
lentą, ir niekam į galvą negalėjo ateiti, kad ją kas judino.

Darbininkai auštant sugrįžo girti, vos prisibeldė įeiti.
Visur buvo tamsu, tik Gliksbergo kambary buvo matyti
per plyšį žiburys.

Ryto metą, kaip visada, prasidėjo darbas. Saša ir Ge-
rasimas darbavosi, kaip visada, paniurę, tylūs. Vanka šli-
tiniuodamas valė dirbtuvę.

Atėjo arbatos laikas; virtuvas garavo ant stalo, bet
cukraus nebuvo. Šeimininkas įmigo; veltui visi jie bel-
dė į jo duris: niekas neatsiliepė.

— Aš uždėsiu,— tarė Gerasimas.— Vėlai sugrįžo, tegu
pamiega.

Išėmė rublinę ir metė ant stalo.

Arbata praėjo, jau pietų laikas artinosi, šeimininkas
gi nekelia ir nekalia!

Jau virėja ėmė stipriai belsti — nė dvasios!

— Ei vyrai, čia negerai! — nutarė. — Jau nuo tokio beldimo ir numirėlis atsikeitų! Reikia žiūrėti!

— Policija reikia pašaukti, — tarė Saša. — Patiems verčiau nejudinti... bėdą galime įsigauti.

Atėjo policija, paskui ją minia griovėsi, kaip visada, smalsi įspūdžių.

Durys buvo atplėstos, ir štai koks reginys pasirodė subėgusių akims: žydas gulėjo skersai lovos negyvas, baisiai išsišiepęs, išsprogusiose akyse buvo matyti pasibaisėjimas.

Minioje buvo ir Vanka: įsigriovė ir jis ar besigrūdandčios minios buvo įstumtas prie lovos. Baisios numirėlio akys pažvelgė stačiai į vaiko veidą. Susipurtino Vanka, sužė jam galvoje, pravėrė lūpas ir ėmė trauktis atgal. Staiga smaugte jį užsmaugė, ištiesė rankas ir krito ant žemės. Kraujas blūstelėjo iš burnos, su jo srove tekėjo bėgo gyvybė.

Gydytojui atėjus, Vanka jau buvo negyvas.

Kaip paprastai, buvo surašytas protokolas sulig Gerasimo, Sašos ir visų darbininkų parodymu.

Sulig parodymu išėjo, kad žydas subankrutijęs ir nusinuodijęs. Tam išrodymas buvo už jo lovos buteliukas nuo nuodų ir nuo vyno butelys, kuris su skystimo liekana buvo paimtas ištirti.

Miesto koplyčioj, kur išstatė nežinomų klajūnų kūnus, kol kas prisipažins — stovėjo ir Vankos kūnas. Niekas jo neprisipažino: jis svetimas visiems, Ukraina gi toli toli...

Tris dienas palaikę, Vanką su kitais lavonais, lyg šlamus iš mėšlyno, sudėjo anksti rytą į didelį vežimą ir išvežė.

Buvo ten skenduolių, pasipjovusių ar papjautų — kas juos žino — buvo ir keli vaikai... maži mažučiai vaikai...

Kapinėse ant tako, kad vietos neužimtų, buvo iškasta duobė, ir visi, kurie nei šiame, nei aname gyvenime neturi vietos, atrado ramų poilsį.

Baisių žmonijoje ligų esama, baisių, smirdančių žaizdų, kurioms nėra gydytojo, vien... duobkasiai ir pakasėjai,

1911 m.

SENELIO JUOZO PASAKOS

Paziūrėkit į mane, vaikučiai: ir aklas aš, ir senas, be savo pastogės, be šeimos, vienas svieta keliauninkas. Kur nueinu — ten namai, kur numirsiu — ten kapai..

Ne visad aš toks buvau: kitąsyk, kaip ir jūs, buvau gražus, linksmas, nieko nebojau..

Buvo ir trobelė, ir gyvulėlių, buvo ir šeimyna miela, — ir nebeliko nieko, vien šitos dvi terbos dryžos ir mazgotinis rankose šunims apsiginti.

Gailisi manęs žmonės, maitina vargdienį, o aš sau tankiai pagalvoju, kad tai dievas mane nubaudė..

Pasiklausykit, vaikučiai, kad su jumis tas nenutiktų, paklausykit ir į širdį įsidėkit tvirtai, kas su manim kitąsyk nutiko.

Valiūkas buvau kaip ir daugelis, ganiau bandą, vikrus buvau lyg žebenškščiukas, už tai pavasariop, išginus bandą, nepasislėpė nuo manęs nė vienas lizdelis — visus apžinodavau. Kitur paukšteliu liuobu išimsiu, na, ir visas užsiėmimas su jais: akis išbadinėsime, kojeles išsukinėsime ir paleisim ant žemės. Visas piemenų būrys nesiliaus iš juoko, kai ant mūsų su riksmu guls paukštelė motinikė: ir ant žemės nukris čirkšdama, ir aukštytyn pasikels, — o mums vis tai juokas buvo. Ir užėjo mums taip besigonijant medininkas senelis, ir ims barti. Bet kas tai mums, valiūkams: išjuoksim senį, išmaravosime, — pakratys ranka ir nueis, sakydamas: ryžkitės, ryžkitės, dieve duok, kad iš to juoko kada neprisieitų verkti, to paties patiems patyrus.

Iš to senio pasakymo dar didžiau imdavome juoktis: kaip tai mes pritirsime, juk mes ne paukščiai ir medyje lizdo nesuksim ir neperėsime. Nauji juokai juokų, o mes toliau valiūkavome.

Ir vėl kažkada užsimanėme skruzdyną uždegti. Atbėgo senis.

— Oi, valiūkai beširdžiai! Žiūrėkit, kiek jūs vargo tiems vabalėliams padarėte! Ar žinote, nevidonai, kad skruzdyną padegti tai tokia nuodėmė, kaip ir miestą ar sodžių uždegus.

Ir ėmė gesinti senis, apsiverkė begesindamas.

— Nabagučiai,—sako,— piktadariai apniko jus!

Kvailas senis, manome, ir dirbame kaip dirbėl!

Kažkada žiemos laiku nužiūrėjau aš voverės sandėlių riešutų, daugiau kaip gorčius, vienas į vieną išgvilbę, pilni,— ko belauksi: įsikabinau į medį, iškopiau iki vienol

Užėjo senis:

— Gėdą turėk, nevidone, ar neėdęs esi?! Vargšas gyvulėlis, ką dabar valgys!

— Kankorėžius lai graužia,— atsakiau drąsiai, o senis ir sako:

— Oi, kad tau kada neprisieitų kankorėžių graužtil!

Ir nuėjo juokais juokų. Daug metų praėjo, aš paaukau, jau subrendęs buvau, kada tėvelis pasimirė, ir likau ūkininku jo vietoje.

Po dvaru gyvenau, gyvenime nieko netrūko, netęsęs žmoną parsivedžiau, ir ėmėme gyventi.

Ir vieną, ir kitą vaikutį dievas davė: gražūs, sveiki, linksmi čiauškėjo mažučiai.

Pasiturinčiai gyvenome, šykštūs buvome abu: nepasiganė pas mus keleivis, nepasimaitino elgeta užėjęs,— vien į turtą įtikėję gyvenome.

Pareiname vieną sykį iš bažnyčios, ir užmirėme abu: vien kaminai riogso ir menkų plėnių krūva iš degėsių

rūksta. Vaikai — trejetas jų buvo — sutūpę patvory ver-
kia.

Prisiminė man tuoj skruzdynas, kitąsyk deginamas: taip
mūsų trobelės degėsiai į jį panašūs buvo.

Nei sėklos, nei vėplos, o čia pavasaris išaušo, menkai
kur ir pasigauti! O sunkūs ir taip visiems buvo tie metai;
pas mus vienus iš senovės klėtis buvo pilna. Dar nuo šio
ryto atėjo kaimynai prašyti vaikams nors miltų pramalti,
nes ėmė sirguliuoti, o mums kas rūpi: kam niežti, tegu
kaso — ir išėjome bažnyčion!..

— Mama, duonelės! — rėkia vaikai, o iš kur imsi? Nuo
ryto buvo visa ko, o šit vakare — nė spogo!..

Liepos spurganas, liepos žieveles praplikę, ėmėme maĩ-
tintis...

Ir prisiminė man voverės sandėlis iškoptas, ir senelio
medininko žodžiai, ir mano jam atsakymas.

— Lai kankorėžius graužia!

Ir apsverčiau, bet jau nebeatverksi!.. Pasidėjome pa-
lapinėje, greitai iš šiokių tokių atgalių sumestoj. Pavasaris
šaltas, vėjas užia, vaikučiai ėmė sirgti... Atsimenu, atbudo
Jonelis nakčia.

— Mama,— klausia verkdamas,— kas ten stovi dury-
se?

— Nieko nėra,— tvirtina motina, ir aš nieko nematau,
o jis vis sako: — Stovi, motule, toks baltas... stovi, aš
bijau!

Mes nieko nematome, o, mat, stovėjo... Saulelei tekant
Jonelis mirė...

Ir suūbavo, suaimanavo motina, plaukus sau draskė
ir ant žemės krito, o jos verksmas visai buvo panašus į
riksmą, kažkur seniai seniai girdėtą... Ir prisiminė man
mano valiūkyste lizdelis išdraskytas, paukštelė motina ir
seno medininko žodžiai.

— Dieve duok, kad to nepritirtumei! — paskui Jonelį
ir antrą, ir tretįjį mirtis atsiėmė mūsų vaikučius, atsiėmė

lygu mes anąsyk paukštelius iš lizdo, ir verkėme abu, bet jau nebeatverksil.. Galų gale ponas, bijodamas, kad neužsigyvenčiau, išvarė mane šalin.

Abu išėjome su žmona šunų lodinti po svieta; ji, nė metų nevargus, pasimirė, o aš šit, kaip matote... apakau ir šiaip, mielaširdingų žmonių pravedžiojamas, einu per svieta atgailodamas,

1912 m.

FABRIKANTŲ PROTĖVIS

Kur gimė ir kas jį pagimdė, nieko nežinau. Ar kas kada jį krikštijo ir kokioj bažnyčioje, taip pat nieko negaliu pasakyti. Žinau tik, kad jį, mažiuką, skurliais suvystytą, atrado girta valkata. Sustojo žingeidi, paduskinio ryšulį ir susimąstė, pamąsčiusi pasiėmė, idiotiškai šypso-dama, ir nusinešė.

Ryto metą gatvėje kukčiodama verkšleno nelaiminga našlė, rodydama nuogą kūdikį, nešiojamą skepetos kraštelyje.

Mažasis Žiužka — taip jį praminė valkata — davė gan gero pelno, pats gi visai maža reikalavo: riekelė sukąs-noto pyrago su cukrumi nutildydavo alkano vaiko verk-smą, ir miegojo sau nešiojamas, kaip retai miega auksuo-tuose lopšiuose ponų vaikai. Nebuvo ligos, kurios Žiužka nebūtų persirgęs; bet mirtis nesiskubino prie vaiko: liki-mas, matomai, laikė jį sau žaislu, nelyginant kaip katinas pelę, į savo nagus nutvėręs...

Kaip Žiužkos atmintis siekia, buvo jis pas kažkokį seną aklą elgetą, kurį vedžiojo.

Iš elgetos atsižinojo Žiužka apie dievą: senis, aklas būdamas ir bijodamas, kad Žiužka per daug nešlemžtų aukojamųjų skatikų, ėmė mokyti vaiką pamatinių „šven-to tikėjimo“ tiesų.

Atsižinojo Žiužka apie baisią, nenumaldomą, pik-tą esybę, kuri dėl mažiausio nusikaltimo svilinti bėdino žmogaus vėlę amžinoj ugnij, apie velnius, kur žmogui piktas mintis pataria,— atsižinojo apie visas pragaro kan-

čių baisenybės, tik nieko negirdėjo apie meilės dievą, apie dievą vargdienių.

Prietaringai bijodamas, susiriesdavo Žiužka už senio nugaros arba smerkdavosi į žmonių tarpą; jei atsitikdavo būti bažnyčioj, slėpdavosi, kad jo nepamatytų dievas. Kada atsiliepdavo būgnai, kada pasklisdavo giesmės gaida, Žiužka, prie žemės prikritęs, graudžiai verkdamo: taip kažin ko darydavos liūdna, neapsakomai ilgu.

Vakarus praleisdavo Žiužka smuklėje. Čia taip pat būdavo jam liūdna, bet tai kitoks būdavo liūdnumas: paniūręs, susimąstęs sėdėdavo Žiužka kampe ir žiūrėdavo į tą visą smuklės gyvenimą.

— Dieduk, duok degtinės! — paprastai baigdavo vaikas savo pastebėjimus tais žodžiais, bakstelėdamas senį į pašonę, ir jei šis svyruodavo, duoti ar ne, vaikas tvirtai kartodavo: — Duok, dieduk, duok!

Ir gerdavo, gerdavo, kol imdavo pykti širdis, suūždavo galvoje ir miegas nuversdavo jį ant purvinių smuklės grindų.

Miegojo ir senis: kitokios anuodu neturėjo pastogės.

— Kur užeisim — ten namai, kur nuviršim — ten kapai, — kalbėdavo senis.

Iš vieno tokio miego nebepabudo senis: išaušus rado jį nebegyvą, mėlynu veidu lyg vaivora. Žmonės ėmė rinktis; Žiužka drebėdamas galvojo, kas darą. Viena mintis buvo visų baisiausia: žinojo iš senio, jogei tas baisusis dievas, kada „ateis sūdyt gyvus ir mirusius“, o, rasit, tuojau, įeis ir ras jį. Ir šit nutarė Žiužka duoti kojoms valių!.. Tiek jį kas ir beregėjo.

Nuo tos dienos lenkės Žiužka bažnyčios iš tolo. Jos skambinimas ir iš viso kiekvienas jos garsas gadino Žiužkos ūpą. Kažin kodėl kurį laiką nesisekė jam taip mikliai įlįsti svetimon kišenėn; tekdavo tenkintis šiokią dieną rastu popirosos galiuku ir surūkius atsigulti alkanam patvory. Vieną šiokią rytą, tik saulė ėmė tekėti, Žiužka pra-

krapštė akis, norėdamas įsitikinti, kur jam likimas nakvynę suteikė.

Žiovtelėjo ir atsisėdo. Buvo tai patvorys; prieš jo akis buvo didelis žemės plotas, kupstais nudėtas. Suprato Žiužka, kad tai vieta, paskirta šlāmams iš miesto vežti. Apkabino kelius savo liesomis rankomis, įstatė smakrą į kelių tarpą ir susimąstė, nudūręs akis prieš save.

Saulė, kildama aukštyr, ėmė dienuoti. Iš kupstų ėmė kilti garas, kur užsilikę sniego gabalai puškėdami šnabždėjo tirpdami. Linksmi kranksėdamos kovarnių ir varnų gaujos nukrito ir pasišokėdamos ėmė tvirtomis kojomis purinėti šlāmus, kukindamos ir raudamos sau iš snapo nutvertą kąsnį.

Ta kova dėl būties patiko Žiužkai: šypsoti ėmė. Stai ga per tvorą sukrito keletas valkatų šunų. Buvo tai bėdini šunpalaikiai, nusibodę šeimininkui, kurs, neturėdamas širdies nužudyti, išvežė juos ir paleido mieste, arba turgaus dieną nuo vežimo pasitraukę ir nuklydę. Tai buvo gatvės vaikų ir žydukų žaislas. Žinia, kad jų neužstos niekas, davė teisę ir drąsą žudyti bėdinus gyvulius. Vaikai medžiotė medžiojo, vaikė juos tarsi lokius, kiškius, lapes, ir nė vienam širdelė nesuskausdavo, kai permušdavo ar perlauždavo nuklydėliui šuniui koją, ir šis, ant trijų kojų kaukdamas, gailėstingai striksėdavo; arba koks „zuikis“, gavęs per galvą akmeniu, sukosi valandėlę ant vietos ir išsitiesdavo karo lauke. Žmonės iš pat mažumės tai mėgsta!..

Žiužka taip pat, nejausdamas sau pavojaus, rasi, ir trenktų kuriam, pamietį suradęs, bet varnos jį sutūrėjo. Didelis šuo, nuplikintu šonu ir kruvina ausimi, rūščiai suurzgė, pakėlęs galvą į skrajojančias ir krankiančias varnas, sulėjo ir ėmė uostydamas bėginėti po kupstus.

Ištraukęs kokį kaulą, tratino jį prisimerkdamas, urgdamas ant kitų draugų, kurie apstoję vizgino uodegas ir laižėsi, kraipydami galvas.

Neilgai džiaugėsi šunys. Šit valandėlę jiems pasmaguriavus, dideliu triukšmu ėmė kristi per tvorą vaikai, nuplyšę, bjaurūs, visokio ūgio. Buvo tai gyvas sąmėžynas: kūgės smirdančių skurlių, kažin kada jau nustojusių drapanų vardo. Ant vaikų galvų matėsi senos kareivių kepurės, moterų skrybėlių liekanos, prie kurių dar svyravo plunksnų gniūžai, blizgučių, dirbtinių gėlių liekanos.

Kiekvienas turėjo persisvėręs per petį maišą ir rankoje užrištą kobinį.

Sušuko, laukiniu riksmu išvaikė šunis, kurie spruko čypdami į visas šalis, kasdamies per aukštą tvorą ir sukrisdami atgal, ieškojo kur pralaužtos skylės išsprukti.

Vaikai juokėsi, kvatojo, varnos džiaugdamos krito krankdamos atgal ant kupstų. Ir prasidėjo darbas.

Žiužka žiūrėjo, žiūrėjo, kaip maišai prisikimšdavo: vienas buvo pilnas skurlių, kitas — gelžgalių, vinių, skardinių, kitas — vikšragalių, o kiti dalykai nyko vaikų skurliuose: tai užantin, tai kišenėn, o jos nesant, po kepure ant galvos.

Kartais pakildavo ir tarp jų vaidas:

— Kam tau reikia, aš turiu mažą seserikę... Duok man!

Vaido priežastis buvo sudaužytos lėlės galva, auksuoto riešuto kevalas arba kokio žaislo dalis, ritinėlis arba raitelis be kojų,— čia, ant to sąmėžyno, atgaudavo savo vertę, ir vakare, rasit, daugiau iš jo būdavo džiaugsmo kokioj požeminėje lindynėje negu tenai tarp laimingųjų vaikų gražiame kambary, motinai tik iš krautuvės atnešus...

— Neduosiu! — rėkė savininkas. — Užmokėk! Duok kapeiką!

— Duosiu aš tau tokią kapeiką, kad dantys išbarškės,— ir, jeigu jautėsi stipresnis, puolė viršum. Ant minkšto purvyno buvo sprendžiama, kieno bus žaislas.

Žiužka žvitriai žiūrėjo, bet nebesišypsojo; jo galvoje kilo gimė didelė mintis:

— Stipresnis esmi už juos visus, tad kodėl gi visi jų maišai negalėtų būti mano?

Jau saulė buvo nuslinkus į antrą dangaus pusę, ėjo pavakarin. Žiužka ėmė dairytis. Atsikėlė, išsilaužė strypą iš tvoros, geroką strypą, ir ėmė aplink vaikus vaikštinėti. Vaikai žiūrėjo į ją bijodami. Jis vaikščiojo ir nieko nesakė.

Vaikai užrašiojo maišus ir jau norėjo juos sau ant kuprų užsimesti, kai Žiužka atsistojo ir, bakstelėjęs į žemę strypu, suriko, kiek tik galėjo, storiausiu balsu:

— S-t-o-op!

Vaikai stovėjo, nedrįsdami nė pakuždėti.

— Kas leido rinkti čia jums? A, vagysl!

Vaikai žvalgėsi vienas į kitą.

— Mes, mes,— prabilo vienas,— mes..

— Tylėk, krupil! Aš tau parodysiu prieš vyresnį kibtil ir Žiužka pagrasė vaikui savo basliu:

— Matai?

— Duokit šen maišus!.. Aš jums! Mat, kokie! — rėkė Žiužka, priimdama į savo globą maišus, kuriuos vaikai verkšlėdami jam sunešė.

— Už ką velniui, už ką aš tau duosiul.. Kad tu nesulauktumeil — suriko vienas ir, užsimetęs savo maišą ant nugaros, ėmė bėgti.

— Palauk! Dar prieštarauji? Aš tau!

Keliais žingsniais priginė Žiužka savo nepaklusnųjį valdinį ir, už apykaklės nutvėręs, pakėlė aukštyn.

— Ar dar spirsies? — paklausė.

— Ne,— bailiai atsakė prismaugtas vaikas.

— Ne... Na, vis viena tavęs nepriimu. Kiti galite rinkti; aš jums mokėsiu po kapeiką nuo maišo: skriaudos nenoriu! — baigė, pūsdamas gurguliuojantį, tuščią pilvą.

— Mes už kitą po penkias gaudavome, dar ir pyrago kaip kokį kartą,— atsiliepė katras iš būrelio.

— K-a-ą? laukan ir tul.. Laukan, laukan! marš per tvorą, o jei ne, tai aš padėsiu perlipti. O tu ko riogσαι? — paklausė pirmojo pasipriešinusio.— Tavęs visai man nereikia. Šalin! Na? Ko stovite? Imkit maišus ir neškit, eisime parduoti. Užmokėsiu jums!

Susiėmė maišus. Žiužka ėjo paskui didžiuodamasis,— ėjo didelę godą gododamas...

Dvidešimt metų sukako,— buvusias Žiužka, dabar ponas Žiuževičius, turėjo didelį mūro fabriką, jame dirbo daugelis žmonių, badaudami krovė, didino Žiuževičiaus turtą, o jis, rankas į kišenes susikišęs, jų tarpe vaikštinėjo šypsodamas, kartojo mėgiamą sentenciją:

— Kol vargas ir tamsybė, nežūsime!

1911 m.

ATSILYGINO

Ūkininkas Žalys buvo doras žmogus; darbininkas, ne girtuoklis, ūkininkavo pavyzdingai, su kaimynais sutiko, neatsisakydamas padėti silpnesniems, jei būdavo kas pagalbos reikalingas. Žmonelę vedė jauną, neišlepintą, beturtę dvaro tarnaitę. Agota gerbė savo vyrą, buvo jam dėkinga, kad vedė ją, o ne kitą,— galėjo pasirinkti, jeigu tik būtų norėjęs. Vedė iš patikimo, rasit, iš meilės, nes jai iš pirmos dienos tėvą atstojo. Agota ne tik buvo klusni, bet ir bijojo vyro, norėjo, kad jis būtų patenkintas.

Metai po metų slinko, o besidarbuojant neprailgsta. Agota buvo patenkinta, nereikalavo iš gyvenimo kokių išpykų. „Pavalgiusi esu ir apsirengusi, ko man betrūks-ta“,— sakydavo, tačiau giliai širdyje ruseno ilgesys. Norėjosi jai dar pažaisti, pajuokauti arba dainelę su merginomis užtraukti, o vyras buvo rimtas, pagyvenęs ir dažnai, pypkę įsikandęs, snausdavo. Jauna moteris prisimindavo tuos laikus, kada su merginomis bėgdavo pas kaimynus, kur buvo sūpynės ant ilgų karčių. Ji mėgdavo įsidumti taip aukštai su viena savo drauge. Dažnai, kada jau visi nueidavo namo, jos aukštai užčioldavo, gerdamos gryną, kvepiantį orą. Arba saulei nusileidus maudydavos upėj, o vanduo būdavo toksai šiltas, mėnulis taip gražiai šviesdavo, kartais balose varlės kurkdavo ir lakštingalos krūmuose giedodavo... Praėjo tie linksmi laikai, iškėjusiai nepatogu su merginomis dainuoti, be to, vyras nenori, kad Agota pas kaimynus lankytųsi: iš to tik kil-

šių gandų ir nesusipratimų. Žaliai niekur nesilankydavo, tai ir jų trobelės niekas nelankė.

Vieną pavakario šventadienį, kai nuvargęs vyras miegojo, Agota su krepšeliu išėjo į beržyną, nors žemuogės dar tik kur ne kur raudonavo. Susimąščiusi nepastebėjo priešais ateinančio žmogaus: dvaro panaktinis, persimetęs per petį šautuvą, vedėsi didelį gauruotą šunį. Buvo tai žmogus nebejaunas, išleidęs sūnų į kariuomenę. Pasveikinęs jauną šeimininkę, ėmė klausinėti apie sveikatą, apie ūkį, o šuo cypdamas gerinosi prie Agotos, laižydamas jos basas kojas ir žiūrėdamas į akis, tarsi norėdamas pasiskusti.

— Juk tu senas mano bičiulis,— sakė Agota, glostydama rudas kudlas,— Neužmiršai, kad ne kartą tave palakinau, kartu vaikščiojom į uogas ir grybus, buvai man ištikimas draugas... Ką darysi — persiskyrėm. Geras ir mylimas šunelis.

Panaktinis ėmė juoktis.

— Atspėjai, kad labai mylimas, o nežinai, kur aš jį vedu? Nušauti. Už viso gyvenimo tarnybą — mirtis.

Agotos veidas išbalavo.

— Ar iš tikrųjų žadate nušauti? — tarė sujaudinta.

— Ponas liepė šį vakarą be pasigailėjimo nudėti. Vargšas mylėjo savo ponus, tarnavo ištikimai, bet paseno, nebegražus paliko... Nusipirko gražesnę, o jam mirtis, nes riejasu su savo įpėdiniu.

Šuo skaudžiai sucypė; tartum suprasdamas žodžius, žiūrėjo Agotai į akis, lyg pagalbos ieškodamas. Jaunos moteriškės akyse spindėjo ašaros.

— Ar negaila? — paklausė.

— Tiesą sakant, labai gaila,— gyvulys protingas kaip žmogus. Nenorėdamas pono supykinti, sutikau, bet pri-mokėčiau, jei kas kitas tą darbą atliktų.

— Sargis, geras Sargis,— sakė Agota, glostydama šunį.

Prisiminė senus laikus, kai tas šuo buvo mažutis, linksmas, augo visų mylimas, su ponaičiais žaidė, ant pliušinių pagalvių miegodavo... Abu su panaktiniu žiūrėjo susimąstę į protingą gyvulį, kurs glaudėsi prie Agotos kojų.

— Atiduokit man tą šunį!

Panaktinis labai patenkintas padavė Agotai į rankas diržiuką.

— Labai jums dėkui,— tarė jis, šluostydamas nuo kaktos prakaitą.

Agota, vesdama savo seną draugą, ėjo linksma į namus, bet ir baimė apėmė jos širdį: ką pasakys vyras?

— Vis bus išlaidų,— mąstė.— Ne ponai esame...

Tačiau gailėstingumas buvo stipresnis už visus jausmus. Įėjo į kiemą šunim vedina. Ūkininkas, jau išmiegojęs, girdė arklį prie šulinio.

— Na, o iš kur tas žvėris? — užklausė.

Agota, viską išpasakojusi, priėjo ir pabučiavo vyrą.

— Leisk man tą vargšą nukaršinti,— tarė su ašaromis akyse.

Žalys pažiūrėjo į žmoną kaip tėvas į mylimą vaiką ir paglostė jos geltonus plaukus.

— Dėl manęs tegul sau būna. Šuo dar stiprus, naktį nuo plėšikų apgins... Neįleis nereikalingų svečių,— sakė šypsodamas.

Šuo, lyg suprasdamas ūkininko žodžius, ėmė prie jo gerintis.

Nuo to vakaro pradėjo naują tarnybą. Linksmesnė tapo trobelė, atsiradus tam žmogaus draugui. Sargis pasirodė naudingas: ganė gyvulius nuo daržų, trobos duris galėjai per naktį palikti atdaras, žinodamas, kad niekas svetimas neįeis. Ūkininkai buvo patenkinti, o šuo, gerai prižiūrimas, atsigavo ir pajaunėjo.

Ruduo jau artinosi, kada Žalys pradėjo sirguliuoti; naktimis kankino jį kosulys, o gerklė taip užkimo, kad sunku buvo kalbėti.

— Reikia kreiptis į gydytoją,— ryžosi, išbandęs visus naminius vaistus.

— Važiuoti vieškeliu iki miestelio — gaila arklį blaškyti, o juk ir pašaro reikia vežtis.

— Eisiu pėsčias per miškus.

Agota nenorėjo vyro vieno leisti.

— Abu negalime namų palikti,— sakė,— bet vienam, taip sergant, neatsargu eiti. Jei nuvargęs nusilpsi, kas gelbės?

— Ne vienas eisiu,— juokėsi Žalys,— su savo geruoju Sargiu.

Vieną rytą, anksčiau atsikėlęs, išėjo lazdele pasiremdamas: šuo sekė paskui.

Oras buvo gan gražus, takai pradžiūvę, ir eidamas ligotas žmogus pasijuto sveikesnis. Šuo bėgo pirmas uostydamas, tai vėl grįžo pas šeimininką, tartum norėdamas pasakyti, kad jokio pavojaus nėra. Žalys buvo patenkintas ir, žiūrėdamas į protingas gyvulio akis, linksmai šypsojo.

— Gerai, gerai, šuneli,— tarė,— jeigu sutiksime vilką, tu mane apginsi...

Nepailgo kelias, ir saulė dar nebuvo aukštai pakilusi, kada įėjo į miestelį. Žalys gan greitai baigė savo reikalus: gydytojas receptą išrašė, vaistininkas netrukus vaistus prirengė. Galėjo grįžti. Žmonės į turgų važiavo, matė Žalys iš tolo pažįstamus, bet jam neįdomu buvo pasikalbėti.

— Geriau pakeliui užkąsiu,— mąstė, žiūrėdamas į savo terbelę, kur žmona buvo įdėjusi duonos, abrinėlį sviesto ir varškės grumantuką.

Grįžtant saulė stipriai kaitino, ir palieęs šeimininkas nusilpnėjo. Įėjęs į pušyną, atsisėdo pavėsy ant minkštų

samanų. Valgė ir šunį vaišino. Pavalgęs užsinorėjo miego ir atsigulęs saldžiai užmigo. Šuo irgi gulėjo greta, bet nemiegojo ir dairėsi. Sustatęs savo nuluzgusias ausis, klausėsi. Matyt, kažką nujautė ar nugirdo, nes ėmė urgzti, net šeimininkas pabudęs jį subarė. Tačiau šuo neatsitraukė nuo savo šeimininko, gulėdamas dairėsi protingomis akimis. Saulė vis stipriau kaitino, artinosi pietų metas. Šeimininkas miegojo, knarkė, net prakaitas kaktą išpylė. Staiga šuo sulojo ir puolė urgzdamas. Netoli savo šeimininko galvos su kažkuo smarkiai grūmėsi. Žalys nusigandęs šoko ant kojų. Šuo voliojosi cypdamas, dantyse jis laikė perkąstą gyvatę, kuri atkeršijo šuniui už savo mirtį, įgeldama jam į kaktą. Gyvatė buvo tamsi ir nuodinga. Žalys suprato, nuo kokio pavojaus išgelbėjo jį tas šuo. Geras žmogaus draugas atsilygino.

1934 m.

„NAMON“ BESIRUOŠIANT

Matas lyg vaikas visada laukė pavasario. Nuo grabnyčių nerimastavo senis po trobą: kiek per dvylikę, priesauly įdienojus, išeidavo jis ant pamato ir, atsirėmęs į trobos sieną, nusiėmęs nuo galvos ausėtą zuikinę savo darbo kepurę, purtino pavasario vėjelyj savo žilą galvą šypsodamas į giedrą saulužę, į žalius lapelius notnerių, kurios, nuo sniego išlaisvintos, skaisčios pas trobos sieną kyšojo, į paukštelius, čiulbančius kriaušės šakose, į pavarvoklius, kurie, saulės sušildyti, krito nuo stogo žemyn.

— Pavasaris eina,— kalbėjo senis: — už kokios savaitės nė žymės sniego nebeliks!

— Ei, diedukl.. Dar galime į velykas su rogėmis važiuotil — erzino senį dvaro bernali valiūkai.

— O aš sakau, kad šiemet į velykas važiuot eisi nuo manęs iš ganyklos arklių parsivesti, ot kaip! — pranašavo senis.

Ir išpranašavo.

Verbų sekmadienį, iš bažnyčios parėjęs, senis išsikėlė su arkliais į lauką.

Matas senatvei apsiskyrė sau arkliaganio amatą: geriausiai tai jam prie širdies pritiko, nes mylėjo arklius ir gamtą.

Kas pavasarį, sekdamas atgyjančią gamtą, senis daug atrasdavo naujienų, ir naktimis, ganydamas savo arklius, apmąstydamo sutvertojo gudrybę, kuri tą visą pasaulį tvarko ir laiko.

Šiameit ypač laukė Matas, kada galės su arkliais į lauką išsikelti. Nuo Naujųjų Metų parėjo jis į Buižių dvarą už arkliaganį, parėjo atgal, kur gimė, augo, kur jaunystę praleido, kur dar jo giminės trobelės griuvėsiai riogso ir sodnelio būties žymė — sena obelis — vakarinio vėjelio purtinama, apie praeitus laikus kalba...

O kalba, kalba sena obelis!.. Matas seniai su ja vienas ant vieno pasikalbėti nori. Į dvarą pristojęs, dar žiemos laiku nuėjo prie jos. Bet kas iš to, nes be reikalo gi nestovėsi: ims dvariškiai juoktis, dar bepročiu palaikys. O Matas jiems paaiškinti nemokėtų, ko jis prie obelies eina, kuomi jį vilioja ta krūvelė griuvėsių dvaro lauke. Jis nepaaiškintų, ir jie nesuprastų. Tai verčiau sulaukti pavasario ir, su arkliais išėjus, nakčia, kada juokdariai sumiega, seniui prie giminės ugniavietės žilą galvą pri-glausti, su sena obelim pasikalbėti, jaunystės atminimais seną širdį atgaivinti.

Sulaukė Matas. Diena buvo šilta. Ore varmai dūmėsi. Pavakarys tykus. Taigi Matas po vakarienės, kailinius dėl atsargumo pasiėmęs, nieko niekam nesakydamas, susiėmęs arklius, į lauką išsikėlė.

Lyg prieš tris dešimtis metų atjojo raitas, vikriai nuo arklio nušoko, vienus sudveilavo, kitus į spynas užrakino, o savo kailinius po skaroto kadagio keru pametęs, atsi-stojo ir dairėsi.

— Dievuli tu mano! Viskas kaip buvo! Tik aukštesni medžiai, tik kerai platesni, bet visi tie patys, seni pažįstami!.. Upelis, lukštų vainiku pasipuošęs, ot, ir akmuo, kur mamytė skalbdamasi žlugtą dėjo, dar paieškojus seno priskulbto liekanos gal besisvaido!.. O čia takelis, į trobą takelis...— kalbėjo Matas, pasilenkęs ieškodamas tako, mamytės kojų suminto...

Užaugo takas. Matui jis tačiau buvo matomas. Senisėjo, išlipo per tvorą irėjo į dirvą, kurioje aplink aparti riogsojo griuvėsiai ir sena obelis tykiausiai šlamėjo.

Aplankė viską, pasikalbėjo su obelimi, pasėdėjo ant mūro pas pečių, kuris visai dar žymus jo sulaukė, ir, kaip ano pasaulio šešėlis, sugrižo atgal prie arklių.

Atsisėdo ant kailinių po kadagiu, užsikūrė pypkę ir atsiduso iš gelmės.

Ir mąstė senis apie jaunystę, kuri čia praėjo, tą sunkią varguolio klajonę, kuri vadinasi gyvenimas, galų gale apie tą senatvę, kuri atėjo nelaukiama, ir apie mirtį, kuri artinasi, neišvengiama, nenumaldoma, su tuo savo miegu, kuriame niekas nesisapnuoja, amžinu poilsiu žemės gilumoje, po velėna, kur jau jokis atobalsis nebeprieis, tik į paskutinį teismą šaukiančio angelo trimitas bepergalės tą nesudrumsčiamą tylą.

Kažkaip nejauku pasidarė seniui, prisiminus mirtį ir tą amžinąjį poilsį po velėna.

— Kažin, rasi, jau paskutinį pavasarį bematau,— mąstė senis, ir širdis jam kažin ko susispaudė.

— Su saule nepergyvensi! Prisieis mirti, tai ir numirsiu; man mirties nėra ko bijoti: labai dievui nenusidėjau, bažnyčios įsakymus stropiai pildžiau, negėriau, paleistuvių ir vagių nekenčiau, o kai tik papuolė į mano rankas piktadarys, pasigailėjimo jokio neišmaniau!

Puikus ir guodus savimi, Matas išsitiesė ant savo kailinių ir ėmė žiūrėti į dangaus mėlyną erdvę, žvaigždėmis nusėtą, į Paukščių Taką, kuris žymiai baltavo išilgai dangaus, kuriuo, kaip žmonės sako, ir žmogui numirus dūšėlė į amžinybę keliauja. Seniukas Matas ėmė mąstyti apie tą savo paskutinę kelionę jau be baimės. Perkratęs savo gyvenimą, labai baisių nuodėmių nerado ant savo sąžinės ir nutarė, kad jam nėra ko labai bijoti ir prieš dievo sostą stoti, paskutinę apyskaitą teismo dienoje atiduoti.

Taip jam bemažtant, pasigirdo netoli lyg kieno žingsniai. Matas neramiai atsisėdo ant savo gulto ir, nustojęs pypkę čiulpti, klausėsi.

Negalėjo abejoti: kažin kas artinosi.

— Kas gi, jeigu ne arkliavagis! O jei kaip, rasit, ir man paskutinė valanda atėjo,— mąsto senis, prisiminęs, kaip neperseniai arkliavagiai nušovė arkliaganį ir pavogė arklius.

— Kas čia? — sušuko iš visos krūtinės senis.

— Nesigąšciok! — buvo atsakymas, ir nelaukiamas svečias prisiartino, o prisiartinęs tarė: — Tegul bus pagarbintas!..

Matas, atsikvošėjęs iš pirmojo nesmagaus įspūdžio, domiai žiūrėdamas į svečią, atsakė:

— Per amžius,— ir tuoj pridėjo: — sėskis, tamstele, rasit, ir iš tolo eini, malonu kojas prilenkti.— Tai sakydamas, pasitraukė, darydamas vietą ant kailinių.

Svečias betgi nesisėdo, stovėjo, ant lazdos abiem rankom pasirėmęs, ir žiūrėjo į Matą be žodžio.

Buvo tai aukštas žilgalvis vyras, amžiaus žemyn palenktas. Mėnesio šviesoje Matas aiškiai galėjo matyti jo liesą veidą ir įdubusias akis, reiškiančias daug pakeltų gyvenimo smūgių.

— Nepažįsti manęs, Matai Gulbi? — paklausė galų gale svečias. — Kad pažintum, rasit, nepasiūlytum man greta ant tavo kailinių skverno sėstis; tu doras, išmintingas,— ne visiems tokiems būti,— pastebėjo su kažin kokių keistu šyptelėjimu.— Ką gi, neprisimeni manęs? O tačiau mudu kadais buvova draugai: po tą upelį pasiraite kelnaites braidėva, po tuo šit beržu rudeniop šluotas rišova žiemai, o žiemai atėjus, kaip linksmu čiuzinėjova po tą upelį!..

Sutrūko senelio balsas, sudrebėjo lyg ašarų slopinamas, apsidairė ir, pamatęs čia pat akmenų, atsisėdo, ant lazdos dabar parėmė ir veidą, kiek patylėjęs toliau tęsė:

— Ar atmeni Norvaišienę, aklą įnamę pas Ramonus?.. Ta Norvaišienė našlė turėjo sūnų Mykolą, kurs buvo jos karšintojas, jos globa, jos širdies vienintelis turtas..

— Jėzau! — ištarė Matas,— tai tu...

— Taip, tai aš, bet nesigąsčiok, Matai, neatėjau keršyti... bet nuo širdies atleisti tau už mano gyvenimą, kurį sugriovei, už močiutės ašaras, kurios ją iš šio pasaulio išvarė be laiko, už tą mano klajonę, už viską, nes baisiai esmi nuvargęs, ir vieno trokštu: ramaus poilsio šalip močiutės kapuose. Atėjau įspėti tave, turi teisybę žinoti, ir tau artinasi laikas „namon“ keliauti: abudum mudum nebeilgos čionai vaisės, reikia prisiruošti... Tu dėjais išmintingas, doras esąs, tu visada gėrėjais savimi. Žinok, kad apjakino tave ta savimeilė. Aš per tave nekaltai kentėjau, per tavo priesaiką, per tavo paliudijimą. Dievas mato, aš nemeluojau, man dabar vis tiek, bet tu susiprask, ką padaręs!

— Dieve brangus! Argi...— sudejavo Matas su pasibaisėjimu,— tu buvai nekaltas?

— Visai nekaltas,— atkartėjo senis.— Tą vakarą praėjau pro tave arklius ganant,ėjau prie draugų susitarti žvejot eiti, girdėjau šūvį, pasiklausiau ir nuėjau savo keliu. Iš ryto grįždamas radau pamestą „pištalieta“; pirmą sykį pamačiau tą įrankį, paėmiau ir, domiai sukinėdamas,ėjau, kada tu su bernų būriu apspitote mane, rėkdami, grūmodami. Veltui teisinausi, ėmė mane mušti, saikinti, pusgyvį nuvežėte kalėjiman... Buvau tada švarus, niekuo nekaltas...— kalbėjo lyg į save senis,— ir kad ne tavo išmintis, kurią norėjai žmonėms parodyti, tos rankos nebūtų susitepę nei krauju, nei krepšiu, būčiau artojas, kaip kiti. Tu mane purvynan sutrempei, pastūmei į tą bedugnę, iš kurios sunku išeiti... Ir bridau aš, braidžiau kraujuose ir purvyne, svajodamas apie baisų kerštą. Prikaltam prie karukų ėjo man dienos, savaitės, mėnesiai, metai. Pražilo galva, nugara į kuprą susimetė, senatvė artinasi ir keršto troškimą pakeitė ilgesys ramaus poilsio kapiniuose šalip močiutės... Įsidėk, Matai, ir kitiems pasakyk, kad tokių, kaip aš, daug yra pasaulyje po kalėjimus ir nė mažiau tokių, kaip tu... išmintingų. Širynt baisi metinė mudum,

Matai. Tada, kai mane nekalta į kalėjimą pušgyvį įmetėte, buvo irgi didžiosios savaitės pradžia... Paskui atėjo velykos. Jūs, gerieji, išmintingieji, linksminotės, mes, arkliavagiai ir žmogžudžiai, rengėmės į savo vargingą kelionę...

Senis kalbėjo; Matas, veidą paslėpęs į delnus, klausėsi visai priblokštas to savo jaunų dienų liūdno aido. Kiek atsikvošėjęs, ištiesė rankas prie draugo, bet jo čia nebuvo.

Tą atsitikimą papasakojo man senelis Matas ir prašė jaunuomenės naudai paduoti, jaunuomenės, kuri mėgsta šoktis apkaltinti artimą, bet išteisinti nesirūpina.

1922 m.

NE IŠ KELMO IŠSPIRTA

Gydytojas atsisakė nuo gydymo, ir Tamošienė numanė, kad artinasi jai nenumaldoma mirtis, nuo kurios nei išsipirksi, nei atsiprašysi, nes ne savo sumanymu eina, bet aukščiausiojo valią pildo.

Tamošienė mėgino šiokiais tokiais naminiais vaistais apsiginti: kame kokie žinovai buvo, visi savo vaistus davinėjo, bet niekas negelbėjo; priešingai, Tamošienė kasdien ėjo vis silpnyn.

Bepigu mirti vienai! Bet Tamošienei daugelis rūpesčių buvo, daug pradėtų ir neužbaigtų darbų, o čia nors verk: nei kojos, nei rankos pajudinti negali; ot, lyg tas švinas purvan įmestas — gulėk, nors širdis sprogst!

Labiausiai dvejetas mažučių vaikučių rūpėjo: dvejų metų Eivutė ir penkių — Jonelis.

— Kas juos nupraus, kas galveles sušukuos, kas marškinėlius apvilks, kas mažyčius auklės, kad paaugtų žmonėms meilūs ir dievui naudingi?

— Marė? — na, ne! Ji tinginė, miegalė, vėjo pamušalas! Egnė? Petronė? Ursė? — mąstė Tamošienė ir nutarė, kad nė viena iš minėtų mergaičių jos nepakeis nei prie vaikų, nei prie ūkio.

— O kad taip Onytė?! Taip, Onytė viena, jeigu norėtų, galėtų būti ir vaikams motina, ir namams šeimininkė. Reikės ją pašnekinti, — nutarė Tamošienė.

Onytė buvo pas juos tarnaitė, labai neturtingų tėvų, kaip pristojų maža mergaitė, taip ir užaugo čionai, priprato prie savo šeimininkų ir neatsitraukė nuo jų.

Tuo tarpu alkieriaus durys atsidarė, ir stikline kažkokios žolinės nešina, įėjo prie ligonio Onytė. Mergaitė buvo aukšta, gražiai nuaugusi, skautaveidė, mėlynakė, geltonplaukė. Apsirengusi buvo prastai, bet švariai; vienintelis pagražėlis buvo trys kartikės gintarų, dabinančių baltą jos kaklą.

— Atnešiau jums arbatėlės, — tarė mergina, prisilenk-dama su stiklu prie ligonio, — gerkite, sako, būk tos žolelės nuo širdies sunkumą nustumiančios; šįryt aiškesnė esate, turbūt kiek geriau?

— Ačiū tau, širdele, ačiū, mano mažytėle, už tavo rūpesčius, — kalbėjo ligonis, paėmus stiklinę ir sriubčiodama žolinės. — Gardi, labai gardi; kasdien ką nors nauja tu pramanai, bet, matomai, mano liga nenuveikiama, kasdien...

— Oi, nesakykit, gospadinėle! Dievas duos, ir atsimainys į gera! — ramino mergaitė.

— Ne, nabage! Nėr ką savęs apgaulioti, aš jaučiu — mano kelionė artinasi, teks su jumis atsisveikinti, viską viską palikti...

Onytės akys patvino ašaromis, ir keletas lašų nuriedėjo per jos skaisčius skruostus.

— Neverk, mažyte, tas pats likimas visų laukia, vienu pirmiau, kitų paskiau; vienas kitą dėl to turime pakeisti ir pradėtą darbą toliau varyti.

Čia ligonis ištiesė ranką prie Onytės, kuri stovėjo prie lovos, prilaikydama silpnoji ligonio rankoj stiklinę.

— Onyte, aš jau seniai noriu rimtai su tavim pasikalbėti, sėskis šen prie manęs!

Ligonis neišleido Onytės rankos iš savosios, laikė ją ir kai kurį laiką žvitriai žiūrėjo savo įdubusiomis padyrusiomis akimis į meilų Onytės veidą.

— Onyte, aš tavęs noriu ko prašyti, — pratarė ligonis, — labai prašyti, — jeigu išpildysi mano norą — ramiai numirsiu...

— Argi gali abejoti, gaspadinė! Tamsta man lyg motina buvai, ir mokei, ir rėdei; aš dėl tamstos viską, viską išpildyčiau, tik tark nors pusę žodelio; ko aš būčiau verta, kad tamstai pasipriešinčiau!

— Klausyk, Onyte, kada aš akis užmerksiu... tu... užimk mano vietą... būk Jurgiui draugė ir mano vaikams motina!.. Onyte, aš meldžiu tavęs, ar išklausysi manęs!

Ligonis giliai atsikvėpė ir, neišleisdama mergaitės rankos iš savosios, neramiai žiūrėjo į ją, stengdamasi išskaityti iš veido atsakymą, kol ištars jį mergaitės lūpos.

— Prižadu,— ištare mergaitė,— jeigu dievas jums pašauktų, aš neatsitrauksiu savo noru iš čia, nebent jeigu kita šeiminkė įstojus manęs nelaikytų...

— Ne, ne to aš noriu,— pertraukė ligonis,— jokios kitos čia negali būti; tu ne tarnaitė, bet šeiminkė turi būti: mane palaidojus, netęsti ir su bažnyčios žinia užimti mano vietą, ar sutinki, Onyte?

Onytė nuraudonavo lyg bijūnas ir nežinojo, ką atsakyti — žado pritrūko.

— Mano Jurgis žmogus doras, ne girtuoklis ir ne koks vėjo brolis, bet, vienas likęs, gali išklysti iš vėžės, o tada kas su vaikais bus? Prisipainios kokia merga, mano sutaupyta turtą išblaškys, išvalkios. Jurgis minkštą širdis, kur lenkiamas linksta. Na ką, Onyte, nuo tavęs priklauso mano ramumas ir amžinasis poilsis, tark žodelį!

Onytė nebesulaikė ašarų, pasilenkė prie ligonio rankos ir, bučiuodama ją, kalbėjo:

— Dėk mane, kur nori, liepk, aš viską išpildysiu, bet čia ne nuo manęs vienos priklauso... oi dieve! Tamstą dievas prikels!.. aš pati nežinau, ką sakyti!.. iš tikrųjų...

— Onyte, aš ir su Jurgiu pakalbėsiu; aš suprantu, jog moteriškė vedama, pačiai nėr kaip prasitarti, bet aš norėčiau žinoti, ar jis į širdį tau, ar galėsi jį mylėti?

Staiga alkieriaus durys atsidarė, ir įėjo Jurgis. Buvo tai vyras žaliūkas, jaunas, stiprus, aiškaus veido, kurį

dabino gražios tamsios akys, platūs ir tankūs antakiai ir tokie pat smailiai į aukštą susukti ūsai.

Onytė mielu noru į žemę įsmegtų, jeigu tas būtų galima. Suprato ją ligonis, nes jos ranką paleido, tardama:

— Eik dabar, vaikuti, pažiūrėk, kas kame dedasi; ačiū už žolinę, jeigu galėsi, dar išvirk tokios.

Onytė išbėgo. Tik lauke atsikvošėjo iš keisto įspūdžio, bet ramybės negalėjo atgauti.

Saulei besileidžiant Tamošienė užgeso,

Liūdna tapo Tamošių bute, žinoma, kaip visuomet po laidotuvių; net Eivutė ir Jonukas nebežaidė triukšmingai, kaip paprastai, tik sėdėjo tykliai pas pečių ant mūro susimąstę, rimti, mirties smūgio priblokšti. Onytė šeiminkavo dar stropiau, žiūrėdama, kad visa būtų tvarkoje. Jurgis darbavosi lauke, ir vien vakare prie vakarienės visi susirinkdavo į trobą.

Onytė, padėjusi ant stalo dubenį, druską, ilgą medkotį ir lėkštę šeiminkui, pati paimdavo ant kelių Eivutę ir penėjo vaiką; Jonukas šalip sėdėjo, o šeiminkas antrapus stalo. Nuo laidotuvių jokios kalbos, išskyrus ūkio reikalus, juodviejų tarpe nebuvo. Po vakarienės, iškalbinus vaikus poterius ir amžiną atilsį už močiutės dūšelę, Onytė guldė juos ir, kol sumigdavo, kalbėdavosi su jais, glostydama juodviejų galveles ir braukydama sau ašaras.

Jurgis, savo papročiu, paimdavo smuiką ir, lengvai traukdamas trauką per stygas, liūdnas melodijas vedžiojo.

Vaikams sumigus, Onytė imdavo indus nuo vakarienės mazgoti, ir taip baigdavo dieną po dienos.

Šį vakarą, kaip ir visada, Onytė indus plovė; Jurgis pakabino smuiką ir, atsisėdęs pas išblėsusią ugniavietę, užsikūrė pypkę. Onytė pasijuto nerami, nes jautė jo

žvilgsnį. Jurgis iš tikro žiūrėjo į ją, ir Onytė numanė, kad artinasi valanda, kuri turi išrišti jos gyvenimo klausimą. Širdis merginos smarkiai plakė, rankos drebėjo; šluostydama lėkštę, vos vos nepaleido į žemę. Neapsirikto Onytė, Jurgis prabilo.

— Onyte,— tarė,— kaip manai, žmonės pataria vesti; man taipogi matosi, kad šiaip vienam sunku, ir vaikams globos reikia; o tau kaip rodos?

— Tamstos valia, tėtusi,— atsakė mergina,— ką aš galiu jums patarti?!

Merginos balsas buvo kažkoks nepaprastas, Jurgis kažkaip keistai šyptelėjo ir toliau tęsė:

— Esu aš vieną apsirinkęs: rimta, dora, darbininkė ir, rodos, vaikams nebūtų bloga...

Onytė staiga pagriebė kibirą ir išbėgo pro duris vandens. Jurgis galvą pakinkavo ir šypsodamas į save tarė:

— Atiduosiu aš tau, rupūžiuke, už viską, ir už tą tėtusi, ir už viską, už viską! Dovis prieš dovį eina!

Susijuokė, patrynė rankas ir, atsikėlęs nuo ugniavietės, įėjo į savo alkierėlį. Atsigulė į lovą, bet užmigt negalėjo, taigi ėmė mąstyti, kaip savo sugriuvusį gyvenimą sutaisyt.

— Onytė — arba nė jokios nereikia! — nutarė galutinai. Bemąstant prisiminė jam viena valanda, viena trumpa valandėlė laimės...

Buvo tai pernai. Juodu su Onyte šieną vežė, Onytė vežimą krovė. Taip juodviem besidarbuojant, ėmė brėksti. Jurgis priveržė kartį ir užsoko ant vežimo; Onytė suėmė vadžias ir ėmė važiuoti.

Ar juodu šieno kvapas apsvaigino, ar pikta dvasia apstojo, ar valiūkė laumė sugundė,— to niekas nepasakys, tik staiga Onytė atsirado Jurgio glėbyje, jo lūpos prie jos lūpų...

Namon parvažiavus, Onytė nė vakarienės valgyti nėjo pasisakė galvą sopanti ir užsisklendė savo kamaroje.

Ryto metą buvo šventė. Mergaitė, išverkus ištisą naktį, lig neaušus apsirengė ir išėjo. Sugrįžo tik vakare, kai buvo laikas žygius apeiti. Onytė paėmė naščius ir, užkabiniusi kibirus, nuėjo karvių girdyti. Jurgis tuo tarpu arklius šėrė; pamatęs Onytę, tuoj prisiartinio.

— Kame buvai, Onyte lelijėle? Aš visą die...— čia norėjo ją apkabinti, bet mergina, naščius laikydama rankose, sušuko:

— Nė žingsnio! Kitaip duosiu į kaktą! Iš tikro, ar pasiutai, tėtuš?

Jurgis rankas nuleido ir stovėjo lyg apsvaigęs, negalėdamas suprasti priežasties tokios staigios permainos jaunos mergaitės jausmuose.

— Biesas buvo vakar mus apstojęs, užmiršk! Tamsta tėvas vaikams, vyras žmonai, aš susižiedavusi taipogi...— Paskui pridėjo: — Tėtuši, bene girdei karvę? Nenori gertil

— Pasiusk tu su savo karvėmis! — atšovė Jurgis, — tiktai atsimink, kad aš tau už tai atkeršysiu! — Jurgio balsas drebėjo, susijaudinęs buvo.

— Už ką? — paklausė Onytė.

— Už apjuoką; tu žinosi mano širdį mindžioti!.. Reikėjo vakar... išsyk atstumt!..

Nuo tos dienos juodu nesikalbėjo, vengė vienas antro, prisidengė kažkokiu šiurkštumu, slopindami širdies gilumoje kibirkštį, kuri neturėjo tiesos liepsna blykstelėti... O kada tekdavo kokį darbą kartu durti ir Onytė sakydavo Jurgiui „tėtuši“, jis, antakius sutraukęs, dirbdavo niūrus, šnypsdamas.

Dabar likimas išvadavo Jurgį nuo žmonių prikaltėto, o tėvo užmesto sunkaus jungo. Nevaržė niekas nei juodviejų jausmų, nei sąžinės, tačiau nedrįso peržengti saunoriai uždėtų ribų ir išreikšti, kas veržėsi aikštėn.

Kiek kartų vakare Jurgis atsisėdavo pas ugniavietę pypkės parūkyti, o ji mazgojo indus, apimdavo jį nelem-

tas susigraudinimas, norėjosi sugrobtį merginą glėbin, priglauti ir tarti jai:

— Onyte, suriškim savo gyvastį amžinu mazgu, mums negyventi skyrium!

Bet tuoj prisimindavo jam iškelti jos rankose naščiai, ausyse skambėjo žodžiai:

— Nė žingsnio! Galvą perskelsiu, tu vaikams tėvas, gėdinkis!

Bet nutarė su ja rimtai pasikalbėti.

— Žmonės pataria man vesti; turiu vieną apsirinkęs,— kalbėjo žvitriai žiūrėdamas į mergaitę, ir pradžiugo, persitikrinęs, kad tas žodis įsmego jai į širdį.

Neapsiriko Jurgis; tas žodis persekiojo mergaitę ištisą naktį. Mylėjo ji Jurgį seniai, bet parodyti savo jausmus neleido jai jos savimeilė, nesijautė jam lygi esanti: jis ūkininkas, o ji beturtė tarnaitė...

Jis tai suprato ir nutarė prie vestuvių rengtis. Jai tik paskutinę dieną, kada reikės į bažnyčią važiuot, pasakyti, kas ta jo apsirinktoji.

— Ot, pradžiugs vargšė! — mąstė Jurgis ir neišpasakytai džiaugėsi iš tokio savo sumanymo.

Nuo ryto pastebėjo Jurgis, kad Onytė yra verkusi, šyptelėjo, vieną akį primerkdamas, o savyje mąstė:

— Še tau dovis prieš dovį! Ir aš verkiau dėl tavęs; ot, tau naščiai, ot, tau „tėtušis“!

Keršijo, tačiau už tuos naščius mylėjo ją dar stipriau, jautė, kad jeigu ji tada būtų savo jausmams valią davusi, vargu būtų jam taip brangi. Atsigulęs svajodavo apie ją, akis primerkęs tartum matyte ją matė, sutrauktais blakstienais, rūščią, grasinančią jam, ginančią savo garbę ir dorą.

— Onyte,— tarė jai iš ryto,— padėsi man prie vestuvių ruoštis; šiandien reikia salyklą įmerkti, alaus bačkas išplauti, o aš važiuosiu į malūną, reikia pyragams kviečių pamalti.

— Gera! tėtusi,— trumpai atsakė Onytė, paskui pridėjo: — o kada vestuvės?

— Po trijų savaičių,— atsakė Jurgis ir, paėmęs nuo gembės kepurę, išėjo pro duris.

Jurgis sugrižo vėlai, parsivežė krūvą pirkinių ir du žydėliu, kurie tuoj pradėjo alkierių popieriais mušti. Popieriai buvo vienu gėlių, seklyčiai dar kitoki, o visi gražūs, vieni už kitus gražesni. Onytės nedžiugino tie pagražinimai, darbavosi, stengdamasi išblaškyti savo nuliūdimą, bet veltuil!

— Argi ji nieko jam nesakė? Kaip aš savo prižadą išpildysiu? — mąstė Onytė.— Prižadėjau... vaikai vargšail... Jis pačią sau ras, bet vaikai motiną kažin kokią gaus!

Ir apsiverkdavo Onytė, gailėdamasi, žinoma, vaikų...

— Tarnausiu juodviem, kokia bus, tokia,— kentėsiu, kol vaikai paaugs,— nutardavo mergina: — prižadėjau mirštančiai ir laikysiu žodį!

Kartais kita mintis pavergdavo ją, bet su ta mintimi kovojo mergaitė. Tada, po to juodviejų tarpe atsitikimo, kada viską pasakė kunigui, seniukas tėvelis net į aukštą pašoko klausykloje.

— Dievą reikia mylėti! Kaip tu, besarmate, gali sakyti, kad myli vyriškį! Pragaro pasiuntinys pasėjo savo sėklą į tavo širdį, kad tavo dūšią pavergtų! Atgailok, melskis, dvasios šventos prašyk — dovanos!

Onytė meldėsi, pasninkavo, galų gale pradėjo abejoti, ar meilė, kuri jos širdį pavergė, yra tikrai bieso pasėta sėkla.

Tuo tarpu laikas bėgo. Jau paskutinis sekmadienis atėjo. Jurgis iš bažnyčios parvažiavo vėlai, kaip visuomet, ir parvežė didoką skrynute. Kažin kas nepaprasto joje buvo, nes važiuodamas ją ant kelių laikė, o į trobą įnešęs alkierių ant stalo padėjo.

Prisiartino paskirtoji diena. Jurgis atsikėlė vos švintant ir pirmąsyk prikėlė Onytę.

— Onyte, kelk, balandėli! — tarė, pravėręs kambaro duris.

Ji išsigandusi pašoko nuo lovos; tą naktį nemiegojo visai, verkė, meldėsi, svajėjo...

— Eikš šen, Onyte, — tarė, jai įėjus į trobą, ir prisiarti-
nęs paėmė ją už abiejų rankų.

— Onyte, eikim į alkierių, aš... noriu kai ką tau pa-
rodyti.

Balsas jo kažkaip keistai skambėjo, Onytė pati neži-
nojo, kas jai darosi, nesipriešindama ėjo vedama.

Jurgis staiga pasilenkė, kad pažiūrėtų į merginos ve-
dą, ir tarė:

— Onyte, kam mudu taip save varginame? Gana veid-
mainiautil — Onytė mirkčiojo akimis, norėdama sulaiky-
ti ašaras, jis toliau tęsė: — Aš myliu tave ir tu mane;
mirusioji mano žmona paskyrė tave į savo vietą val-
kams už motiną. Šit visa paruošta, rėdykis, šiandien mūsų
diena!

Čia Jurgis atidarė skrynutę ir išėmė baltą šilkų rūbą,
ilgą veliumą su vainiku — visa tai dėjo ant stalo, pilnai
savimi patenkintas.

— Ką tai reiškia? — paklausė dusliu balsu Onytė.

— Tai reiškia, kad taisykis, brangioji, važiuojam baž-
nyčion: ši vakarą tu jau čionai šeiminkė! — tarė Jurgis,
norėdamas ją priglausti.

Onytė sulaikė jį atkišusi rankas ir rimtai ištare:

— Kaip tai? Kokią čia malonę tamsta darai?

— Kaip malonę? — užklausė, matomai, nusiminęs Jur-
gis.

— Ačiū už gerą širdį, bet aš šiandien išeinu! Aš ne
iš kelmo šunies išspirta, ne, ne; nors širdis sprogsta, aš
pajuokti savęs neduosiu!

Jurgis netikėjo savo ausimis. Kaip kaltininkas prieš
teisėją stovėjo nedrąsus, nusiminęs. Stovėjo taip abu vie-
nas prieš antrą ir tylėjo, pagaliau Jurgis nedrąsiai prabilo:

— Onyte, kokia tu keista, aš manlau...

— Nereikėjo manyti, bet žmoniškai dirbti! — pertraukė Onytė.— Aš turiu motiną, reikėjo prie jos su žmogumi nueiti, ir aš, nors vargšė tarnaitė, sutikčiau tamstai ne blogesnę už kitos merginos kakloryšį uždėti; bet ne, tamsta, puikybę savo gindamas, nedarai žmoniškai, bet kitoniškai, tikėdamas, kad vargšė tarnaitė, pamačius tuos pagražėlius, pulsis tau po kojom, nubučiuos rankas, apsi-rengs ir važiuos į jungtuves! Toli gražu! Aš irgi žmogus, ne kelmas. Jurgi, dievas mato, aš myliu tave, o tačiau sudie, aš šiandien išeinu!

— Onyte!

— Gana, gana! Pasiieškok sau kokią moteriškę, kad būtų kas žygius einąs ir vaikus dabojąs, o aš einu savo ryšelių susirišti! — tarė Onytė ir išėjo iš alkieriaus.

Jurgis paliko bestovįs alkieriuje, nustebęs, užgautas, visai priblokštas.

— Kvailys aš, amžinas kvailys! — nutarė galų gale ir nuėjo Onytės ieškoti.

Mergina jau rišo savo ryšelių, kada Jurgis įėjo į jos kamara; įėjo ir, prie durų atsistojęs, nežinojo, ką jai pasakyti, kaip paaiškinti savo pasielgimą. Ji, tartum jo nematanti, kraustėsi rimta, sutrauktais antakiais, kaip tada...

— Nepyk, Onyte, aš... aš norėjau tau atkeršyti už sunkų įžeidimą; juk pati žinai... aš vyras, o tačiau verkiau... verkiau...

— Nebuvo už ką keršyti,— pastebėjo Onytė.— Sakyk tamsta, kad tada nebūčiau paėmusi naščių jums, ar mane tikrai mylėtumei? Ar manytumei mane vesti?

Jurgis užsimastė, paskui tarė:

— Galimas dalykas, kad ne.

— Kraujas ne vanduo, širdis ne akmuo, abu sukvailiojome; aš susipratau ir pergalejau savo neteisėtą jausmą, tamsta, vyras, nesupratai. Kodėl?

Paėmė Onytė ryšį ir išėjo pro duris; sulaikyti jis nedrįso, lydėjo ją pilnomis ašarų akimis, o kada rebeliko jos kieme, atsisėdo ant slenksčio ir, panėręs galvą, veidą paslėpęs rankose, davė valią ašaroms.

— Tegu bus pagarbintas! — tarė teta Morta, įeidama į trobą ir, pamačius Jurgį ant kamaros slenksčio sėdintį ir verkiantį, rankomis suplojo:

— Na kas gi tau pasidarė, Jurguti?! Kaip prašei, atėjau pašeiminkauti, kol iš bažnyčios sugrįšite; tuo tarpu vietoje vestuvių še tau kas!

Teta Morta žinojo apie viską ir visada Jurgio sumanymą peikdavo. Dabar aiškiai suprato, kas nutiko.

— Ar aš tau nesakiau, Jurguti? Kelmas, ne merga būtų, kad tokiu būdu vežama į vinčių važiuotų. Kelmas, ne mergal!

— Tegul biesas atima viską! — tarė Jurgis ir, užsimovęs kepurę, išėjo pro duris.

Vaikai, pakilę iš miego, supurusiomis galvelėmis, vienas prie kito prisiglaudę, stovėjo alkieriaus tarpdury ir žvalgėsi, pirščiukus į burną sukišę, stengdamiesi atspėti, kas nutiko — jautė kažin ką nepaprasta, bet klausti nedrįso.

— Tuoju jums valgyti duosiu, — tarė bobutė Morta, — juk dar nevalgėte? Ko liūdi, Eivute?

Jurgis dabar retai namie tebūdavo, o kada ir pareidavo, tai neprakalbinamas būdavo. Dažniau girtas virsdavo į lovą, o išsimiegojęs ėjo vėl pasigerti.

Vieną kartą parėjęs namie rado sumišimą: kaimynės moterys verkšleno. Pirmas sakinyš, kurį išgirdo įeidamas, užgavo jo širdį.

— Neduok viešpatie vaikams be motinos likti; kad tėvas numiršta — vaikai pusėtini našlaičiai, bet motinos netekę, tai jau tikri vargšai!

— Žinoma, juk yra sakoma, kad vyras, tik prie geros moteries pridėtas, yra žmogus. Juk ir šis, rodos, kol pati buvo, buvo rimtas, vos tik mirė — ir rimtumą biesas atėmė?

— Cit, parėjo, žiūrėk!..

— Kas čia pasidarė? — užklausė Jurgis dairydamasis.

— Kas pasidarė? — atšovė teta Morta. — Eivutė kūdroj prigėrė!

— Jėzau Marija! — užlauždamas rankas, sudejavo Jurgis ir šlitinėdamas kartojo: — Eivute! Eivute!

Eivutė buvo gyva, bet nepažino tėvo, kuris, pasilenkęs ant lovos, žiūrėjo į ją, kartodamas:

— Eivute, rūtų šakele! Eivute lelijėle! Eivute!..

Staiga, tartum atsikvošėjęs, sušuko:

— Gydytoją! Gydytoją vežtil Gyvenimą pridėsiu, be tik Eivutę prikelsiu! Teta, teta Morta! Siųsk ką nors, lai tuoj važiuoja!

Neilgai trukus, pribuvo gydytojas.

— Ilga ir sunki liga, — nutarė, — didelės priežiūros reikia. Kuri čia motina? Pasakysiu, kas daryti.

— Nėra motinos, — atsakė teta, — kad būtų, tai ir nebūtų leidusi vaiko prigerti! Aš čia dabar.

— Na, tai tamsta dėmėkis, ką pasakysiu, — tarė gydytojas ir pradėjo pasakoti, kaip su ligone elgtis, kuo valgydinti. Paskui pridėjo: — Jeigu viską išpildysite, mergaitė, savaitei praslinkus, šokinės! Pavojaus nėra.

Jurgis nesitraukė nuo vaiko lovelės. Nekantriai per langą žiūrėdamas, laukė parvažiuojant kaimyno su vaisiais.

Eivutė miegojo, smarkiai raudona buvo, kvėpavo dažnai ir laikas nuo laiko lyg verkšleno per miegą.

— Eivute, paukštutėli! Kas tau? Eivute, — klausinėjo Jurgis.

Mergaitė pravėrė akis, apsidairė ir ėmė verkti.

— Ko verki, mažyte? Ko nori? Pasakyk žodelį! — maldavo tėvas.

Mergaitė atsiduso ir ašarodama ištarė:

— Kame Onytė? Aš Onytės noriu!

Jurgio veidas paraudo.

— Neverk,— tarė,— aš eisiu ir parvesiu Onytę. Teta, pabūkit prie mergaitės! Aš tuoj einu.

Netrukus pasikinkė arklius ir važiavo į antrą sodžią. Važiavo neramus, neįsitikinęs, kad išpildys vaikui duotą žodį.

— O jeigu nepaklausys?.. Eivutė sublogo, rasi, numirs,— mąstė.— Dievuli, nebausk taip skaudžiai! Dievuli, nebausk! — kartojo, plakdamas arklius.

Jau buvo pavakarys, kada Jurgis su Onyte įvažiavo į savo kiemą. Eivutė miegojo ir nejautė, kad Onytė prie jos lovelės stovėjo. Mergaitė miegojo, tačiau širdelė budravo ir mintys darbavosi, nes vėl pradėjo verkšlenti ir Onytę minėti.

— Aš čionai, Eivute, prie tavęs, nebeverk, mažyte! — kalbėjo tykiausiai Onytė, glostydama vaiko galvelę.

Mergaitė pravėrė akis, šyptelėjo ir ištiesė abi rankes:

— Onyte, Onyte, kur tu buvai? Man taip ilgu buvo, ir Joneliui ilgu, ir tatuliui ilgu, visiems blogai buvo be tavęs, pabučiuok mane, Onyte!

Tuo tarpu įėjo ir Jurgis. Eivutė, pamačiusi tėvą, tarė:

— Eik šen tėtusi, pabučiuok Onytę, prašyk, kad nuo mūsų neitų, kad visada būtų!

Jurgis vartė rankose kepurę, o Eivutė vėl atkartojo:

— Tėtusi, pabučiuok Onytę, prašyk, kad nuo mūsų neitų, tėtusi,— ir ėmė verkti, suerzinta tėtūšio nepaklus-

numo, kuris, stovėdamas vietoje, raudonavo ir nenorėjo bučiuoti.

— Cit, cit! Neverk, Eivute; eik šen, tėtuši,— tarė Onytė,— eik šen!..

Jurgis prisiartino, pasilenkė prie Eivutės, pabučiavo ją, glostė, o ji, apkabinusi tėvo kaklą, tyliai užklausė:

— O kodėl Onytės nepabučiuoji?

— Onytė supyks,— atsakė tykiai tėvas.

— Onyte, ar tu nemyli tėtulio? Už ką nemyli?

— Myliu, Eivute, myliu; eik šen, tėtuši,— tarė,— iš jūsų aš niekur neišeisiu, kam varginti vaikas!..

Jurgio veidas prašvito, priėjo prie Onytės, apkabino ją.

— Onyte mano! — tarė, bučiuodamas ją jausmingai. Iki šiol tykiai kampe sėdintis Jonukas išoko į lovą ir užmetė rankas ant Onytės kaklo.

— Onyte, tu nebeisi nuo mūsų? O tetos kalbėjo, kad nebepareisi ir Eivutė numirs, o tėtė nusigers ir pastirs tame purvyne. Aš to baisiai bijojau.

— Niekus tetos kalbėjo! — pertraukė Jurgis. — Onytė dabar bus mūsų mama, Eivutė greit pagis, ir visi linksmi gyvensime.

— Tėtuši, ir tamsta niekada nebepareisi namon toks baises, kaip...

— Ne, ne, vaikutil — pertraukė Jurgis.

— Tėtuši,— tarė Eivutė,— aš jau sveika; paimk smuiką, užgriežk kaip kadaise! — Paskui, į Onytę atsigręžusi, tarė: — Ar žinai, On... mamyte, mes jau seniai poterių nekalbėjome, nė amžino atilsio už anos mamytės dūšelę,— guodėsi našlaitė.

— Dabar kasdien kalbėsime, mažyte mano, dabar mik, ilsėkis ir gyk!

Eivutė, akutes primerkusi, meiliai šypsojo, Onytė glostė jos galvelę.

Besileidžiančios saulės spindulys įsmuko pro angą, apšviesdamas susirinkusius prie ligonio lovos.

— Dievas mums savo palaimą siunčia, Onyte,— tarė Jurgis, maudamas auksinį žiedą ant merginos piršto.— Mano,— tarė tykiai.

— Tavo,— pritarė Onytė,— tavo, iki žilo plaukelio, iki grabo lentelės!

1921 m.

PIRMOJI TARNYSTĖ

Dažniausiai gyvenime įvyksta tai, ko visai nelaukiame. Štai ir Anė nė nesvajoję, kad teks tarnystės ieškoti, tačiau teko, ir mergina liūdo.

Anės tėvas, amatininkas, gan gerai gyveno. Anė į mokyklą ėjo, paskui siūti mokėsi. Staiga tėvas įgulė, vargas aplankė, ir Anei teko ieškoti tarnystės, kad šiek tiek padėtų motinai aprūpinti ligonį ir mažesnįjį broliuką. Anė, graži, vikri, šį tą mokanti, greit gavo neblogą tarnystę.

Poniutė, pas kurią ji tarnavo, buvo jauna, nepaprastai graži, linksma, kaip paukščiutė; per dienas tik dainuodavo, juokaudavo taip, jog į ją žiūrint prisimindavo skaisčius, saulėtas, be jokio debesėlio pavasaris.

Poniutė ir jos visi daiktai žibutėmis kvėpėjo, ir tas kvapas Anei primindavo jos kūdikystę, kada, pavasariui išaušus, eidavo su bobutėle tų gėlelių rinkti.

Ponas buvo kiek pagyvenęs žmogus, bet taip pat neblogas. Vaikų nebuvo, taigi ir jokių nesmagumų nebuvo.

Anė pamilo savo poniutę visa širdimi, pataikaudavo jai, atspėdavo jos kiekvieną mintį.

Artinos kalėdų šventės, ir Anė laiku ėmė ruošti toms metinėms šventėms: išplovė skalbinius ir sumanė išvalyti visus kambarius nuo viršaus iki apačios. Poniutė pritarė, ir, kad Anei nekliudytų, abu su ponu pietavo mieste, paskui ketino eiti į teatrą, o namon tik apie pusiaunaktį grįžti.

Anė ištisą dieną dirbo: valė kambarius, šluostė, plovė, o nenorėdama gaišti laiko, vien gabalėlius duonos, vien likučius nuo vakar dienos suvalgė ir vėl dirbo. Sunkiau-

šias darbas buvo tai valymas dviejų kilimų, kuriais buvo užklotos beveik visos salono ir kabineto grindys. Kad ir sunkiai, tačiau Anė juos nugalėjo: nunešė žemyn, pasi-skleidė kieme, nubarstė sniegu ir su šepėčiu valė. Nors baisiai sušalo, bet ją tai džiugino, kad kilimų gėlės kas kartą vis aiškiau šypsojo.

Pagaliau jau kilimai buvo išvalyti, bet užnešti juos ant antro aukšto tai juk ne juokas! Anė ir šiaip, ir taip mėgino, bet nė iš vietos!

— Nešiu, ir tiek! Juk patys nenueis! — tarė Anė ir sulanksčius persisvėrė sau per galvą ir skubiai ėmė keltis laiptais aukštyn. Priėjus prie durų, metė kilimą ir nubėgo antrojo. Čia pasidėjus ant laiptų, ėmė jį lankstyti ir vėl, persvėrus per galvą, visa pirmyn palinkus, lipo laiptais prie durų.

— O-o-o-o! — atsikvėpė, — ot, sunkenybė! Ale ką padarysi! Užtat poniutė pamačius tai džiaugsis! — mąstė Anė, tiesdama ant grindų kilimus. Tiesė ir džiaugėsi, nes visai kaip nauji atrodė.

Jau ėmė temti, o darbo buvo dar begalės; tačiau Anė pasiryžo viską pabaigti, kol grįš poniutė, nes ji nemėgsta tvarkymos. Visa kaip reikiant sutvarkius, Anė įėjo į virtuvę. Čia josios rankų laukė du virduliu; vienas mažas, kasdien vartojamas, o antras didžiulis, vien metinėms šventėms išimamas.

— Šventėms bus svečių! — mąstė linksmi mergaitė, ir jai rodėsi, kad ponų svečiai drauge ir jos; Anė visada linksmi jų laukė ir meiliai sutikdavo.

Taigi, nors rankos gėlė, tačiau ėmėsi šveisti virdulius; trynė juos, atsiminius, kaip anuomet poniutė, atsistojus prieš virdulį, lyg prieš veidrodį, dabinosi ir stebėjosi, kaip Anė taip gražiai ir moka nušveisti.

— Dabar pamatys! — mąstė mergina, nors jau prakaitas ją visą nupylė, bet, pasiėmus vilnonį skurlį, šveitė ir šveitė...

Be virdulių, atsirado ir kitų žalvarinių daiktų; Anė visus valė skubėdama, kad parėjus poniutė jau visa tvarkoj rastų. Pabaigus darbą, pažvelgė į laikrodį — buvo jau vienuolikė.

Užkaitus mažąjį virdulėlį ir paruošus stalą, nubėgo ponams lovų taisyti.

Išpureno, pataisė... O ta poniutės lova, visa žibutėmis kvepianti, ją lyg žavėte žavi! Atsisėdus kojų gale ir pridėjus veidą prie antklodės, uosto Anė tą kvapą, ir rodoši jai, kad su bobutėle po lanką mėlynas gėleles rankioja... Veja žaliuoja... paukšteliai lekioja, čiulba... saulužė skaisiti... virdulio dėmės, nesiduodančios nutrinti... kilimą vieną užneša, kitas vėl žemyn drimba... Viskas Anei maišosi galvoj; priglaudė savo veidą prie pagalvės ir užsnūdo neramiu miegu.

Nejautė, kai ponai į duris beldė, kai ponas savo raktu atidarė, įėjo ir šūkauti ėmė.

— Ane, Ane! Kas tai gali būti! — šūkavo poniutė, bėginėdama po kambarius.— Ane! Viskas sutvarkyta, stalas paruoštas, kurgi ji?!

Staiga sušuko poniutė, įbėgusi į miegamąjį kambarį.

— Žiūrėk, Jonai, kur jil Iš tikrųjų, to jau per daug!

Įbėgo ponas ir taipgi nustebo, paskui sugrobė merginą už rankos ir smarkiai supurtė:

— Ką tai reiškia? Iš tikrųjų, to jau per daug!.. Ponia tau gera, tai tu jau išdrįsti ir į ponios lovą gulti! Ką tai reiškia?

Pabudusi Anė pašoko ir dairėsi, nežinodama, kas pasidarė, ko čia rėkia ir ko nori.

— Aš, aš... viskas... tuoj! — kalbėjo Anė, bėgdama į virtuvę, kur jau virė virdulys. Įnešus pastatė ant stalo. Jautėsi be galo blogai; galvoj užė ir drebulys krėtė.

Poniutė, pamačius ją, prėbilo:

— Aš juk į priterštą lovą negulsiu! Reikia patalynė pakeisti! Kas tau buvo? Iš tikrųjų! Proto tau trūksta, ar ką?!

— Tai vis, mano brangioji, tavo gerumas padarė; su jais taip negalima, tai gyvuliai!.. Jeigu nustoja bijoti, tai jau laiko save lygiais! Ir demokratizmas turi turėti savo ribas! — bambėjo ponas, vaikščiodamas po kambarį.

Ta linksmoji ir gražioji poniutė susiraukusi atsigulė ant sofos ir primerkė akis; po valandėlės sušuko:

— Ane, ar jau pataisyta lova?

Anė atsistojo tarpdury ir nedrąsiai tarė:

— Brangioji poniute, išplauti skalbiniai ant aukšto visi šlapi...

— Man nerūpi, ar jie šlapi, ar ne! Išdailink, daryk sau, ką nori! Aš juk tavo išgulėtojų lovoj negaliu gulėti!

— Poniute...

— Girdėjai, kas tau buvo pasakyta?! — suriko ponas, prišokdamas prie Anės. — Kam tu čia esi? Mums draugės nereikia! Pasakyta, ir taip turi būti... Matai, per tave ponas turi gulėti ant sofos, lovos neturi!..

Anei rodėsi, kad po jos kojų žemė nyksta; pasijuto staiga viena, svetima čionai. Iki šiol dar nesuprantamas jausmas pavergė jos visą asmenį. Vienu akimirksniu širdinga jos meilė pavirto į nepermaldaujamą neapykantą.

Visa drebėdama uždegė žiburį, paėmė raktą ir, užsimečius skara, išėjo.

Baisus šaltis kvapą užėmė, bet ji godžiai traukė tą šaltą orą į save, nes krūtinėje jautė ugnį... Bailiai apsidairė, nes iškabinėti sušalę skalbiniai dabar prie žiburio šviesos atrodė lyg tykiaai slankioją, slaptingi, baisūs, sukraipyti ir susirietę šešėliai.

Anė surado dvi drobuli, užvalkalus ir nesidairydama bėgo, nes rodėsi, kad ją kas už nugaros griebia didelė juoda naguota ranka,

— Dieve, dieve! — drebančiu balsu sušnibždėjo Anė, bėgdama laiptais žemyn. Dabar tik jai atėjo galvon, iš kur ims anglių?

Įbėgo į virtuvę, atidarė stalčių ir, išėmus truputį smulkių pinigų, išbėgo į gatvę. Krautuvės buvo uždarytos. Turėjo Anė vieną pažįstamą krautuvininę, bet antroje gatvėje.

— Ten gausiu,— mąstė mergina, nes ji laikė pasivėlavusiems svečiams degtinę ir dar ką, ir todėl, kad ir vėlų metą, bet iš kiemo einamomis durimis galima visko gauti.

Bėgo greitai. Gatvės užkampyje kažkoks užkimęs balzas ją prašnekino:

— Ar negalima palydėti?

— Eik po velnių! — piktai sušuko Anė ir įbėgo į kiemą. Čia prie vartų, kaktą atrėmęs į tvorą, kažkas lyg kuokute kukavo.

— Tful — nusispjovė Anė ir įbėgo į trobą.

— Duokit man anglių lėkštę! — tarė Anė, mesdama varinius ant stalo.

Snaudžianti boba susiraukė ir murmtelėjo:

— Še tau! Eik dabar į krautuvę! Ir valkiosis naktial — Čia kažką prisiminius, pasilenkė prie Anės ausies ir ėmė kalbėti.

Gražus Anės veidas paraudo, akys blykstelėjo piktu mu.

— Neplepėkit niekų! Anglių duokit!

— Pykti nėra ko,— tarė boba: — pinigai visiems reikalingi. Ir tamsta jų neperdaug turil! Ne, tai ne! Te anglių, ir eik ponų slaugyti už trejetą rublių mėnesiui! Ka, ka, ka! — sukvatojo boba, rodydama juodus išpuvusius dantis.

Anė sugrobė anglis ir išbėgo.

Netrukus džiovino šlapias, sušalusias drobules, dailindama jas karštu prosu, o laikas nuo laiko ponas, įkišdamas galvą, vis skatino:

— Skubėk! Ponia guli ant sofos, nubus, o paskui sunku bus užmigti! Ryt galva sopės, o vis tai per tave, žiople! — baigdavo savo bambėjimą ir vėl vaikščiodavo po kambarį.

— Pataisiau lovą! — tarė pagaliau Anė, — ar žadinti poniją? — klausė šaltai.

— Aš pats pažadinsiul — atsakė ponas ir, priklaupęs prie sofos, ėmė glostyti jos galvą, veidą — vis naują vardą duodamas savo žaislui.

— Brangioji, angele mano, kačiute, Lilia! Aš tave pernešiu!..

Anė stovėjo ir žiūrėjo į tą dviejų sočių išdykusių su-tvėrimų komediją, ir jos antakiai niūriai susitraukė, ant kaktos buvo žymi raukšlė; jos akys, kurios visada taip meiliai į poniutę žiūrėjo, dabar lyg degte degė, žaibavo piktumu ir neapykanta.

Tai jau nebuvo ta pati Anė, kuri rytais taip linksmai imdavosi valyti kambarius, ne, tai ne namų draugas, pagalbininkė darbuose, bet amžinas priešas, ne tik tos, bet ir visų kitų poniūčių...

— Ko gi stovi? — sušuko ponas, pastebėjęs Anę, stovinčią prie stalo, — nereikalinga mums, gali eiti gulti!

Anė įėjo į savo urvą, nes to tamsaus kampo šalia išeinamosios vietos kitaip ir negalima pavadinti. Buvo tenai tik vieta lovai ir plati lentyna tarnaitės daiktams. Neįėjo čia niekuomet nei saulės spinduliai, nei grynas oras; pro lentų plyšiusėjo slopinąs dvokimas. Anė tik šį vakarą tai pajautė, pajautė, kad jai rankos sopa, pajautė nuvargimą; sopėjo jai širdis, siela, jautėsi užguita, paniekinta, ir užką? Už ką?

Lyg ant gėlių kad staiga nukrinta šalta rudens šarma, taip ir ant jos jaunos širdies krito ta šarma, kuri užšaldė ir amžinai numarino mylinčią širdį. Anė paliko vien tarnaitė, tikra tarnaitė...

Kalėdoms pas ponus buvo daug svečių; visi linksmai ir meiliai šnekučiavosi švariuose ir šiltuose kambariuose. Juokėsi, užė, kalbėjosi... Poniutė pasakojo apie savo nuotykį:

— Parėjome — nėra. Ieškome — niekur nėra. Staiga, netikėsite... mano lovoj!.. susirietus ir miegal Ka, ka, ka!

— Mieganti karalaitė! Ka, ka, ka! — kvatojo vienas iš svečių.

— Aštunta mieganti sesuo! Ka, ka, ka!

— Jeigu taip man — aš nepykčiau radęs! — atsiliepė jaunas karininkas, poniutės brolis.— Nebent kokia sena ir bjauril Parodysi man tą egzempliorių, kur taisydama lovą užmiegal!

— A-al Gražus daiktas! Galima kažką pasigauti, pas juos viskas būna: suskis ir... na, verčiau nesigilinti į paslaptis!

Anė įneša lėkštes, maino; svečių akys ją varsto; karininkas apžiūri ją žinovo akimis ir nutaria, kad gana *interessant*.

Anei vis tiek! Jai jau nerūpi, ką jie ten šneka, apsime-ta nieko negirdinti; lėkštes maino, išneša ir atneša, mazgoja, šluosto; gavus laisvą valandėlę, atsisėda virtuvėje ir snaudžia.

Ponai ūžia, pas juos linksma, švaru, šviesu... Virtuvėje garai, smarvė, virtinės neplautų lėkščių, darbas ir nuobodumas.

Anė nuvargusi kovoja su miegu, plečia akis ir virdulį krapšto...

— Kalėdos! Nenuostabu, kad žmonės linksminasi!..

SUGRIŽK

Vargingas buvo Antuko gyvenimas gimtiniame sodžiujė: žemė smiltėta, akmenuota, ganyklos kiminai, šilais apaugusios, aplinkui lieknai ir klampynės.

Trobelės mažos, susmukusios, sukrypusios, kiaurais stogais, eilėmis stovėjo lyg nuskurę elgetos prie bažnytkiemio, maldaudami dievo ir žmonių pagalbos.

Su pagalba gi nesiskubino nei dievas, nei žmonės, kaip paprastai esti varge. Mat dievas aukštai, o žmonės toli buvo.

Antuko giminė atskirta buvo nuo žmonių lieknais. Kažkur už dešimties mylių, kalbėjo žmonės, geležinkelis einas, bet čionykščiai gyventojai nei jį matė, nei matyti įdomavos, lyg kokio pussnūdžio pagauti, metai iš metų skurdo, vargo tikru filosofų nejautrumu.

Vien žinomas jiems buvo miesčiukas už keleto varstų, kuriame buvo keletas mažų žydiškų kromelių; buvo ten ir sena, apleista bažnytėlė, kurioje šventadieniais pamaldas laikydavo liguistas senelis kunigas; pamokslo jis niekad nesakydavo, amžius ir sunki liga neleido, o ir senelio galva nebesumanė nieko. Žinojo taip pat sodiečiai dvi patentuoti smukli ir keletą slaptųjų, kur susiedavo skaitlingai savo vargo užmiršti, vienas kito pamatyti. Už miško, už ganyklų buvo kažkokių ponų didikų dvaras, bet sodiečiai su juo jokių reikalų neturėjo. Kartais girioje po lieknus išgirdę šūvius, sakydavo savo tarpe, kad tai ponai paukščius novija; iš tolo kartais tekdavo pamatyti medžiotojus: apsireikšdavo jie lyg kokios ne šio pasaulio

dvasios ir veikiai pranykdavo tankumynuose. Tiek ir to, buvo tai tolimi ir svetimi sodiečiams žmonės.

Vargas metai po metų didžiau slėgė sodiečius. Įsigyveno čionai ir Antukas nuo pat mažumės, susipažino su juo, suaugo, tik prigusti niekaip negalėjo.

Viso čionai stigo: ir duonos, ir drapanų, žmonės visados badavo, liūdni buvo, niūrūs, nuskurę, rudeniop ir pavasarį vieną po kito lydėjo vargšai baltus grabelius į pagirį, kur apkerpėję du kryžiai, vėjo judinami, girgždėjo ir beržai siūbavo liūdnai...

Sunkus čia buvo gyvenimas. Antukas su kitais vargo, bet kažin kaip kitaip visa tai atjausdavo. Kas laikas vaikiškas Antuko veidelis buvo rimtesnis, o mėlynos akys kažkaip nevaikiškai žiūrėjo: buvo jose kažin kokia gili mintis.

Padėjo tėvui darbe.

Martyno trobos stovėjo ant kalnelio ir skyrėsi savo išvaizda nuo visų kitų sodžiaus trobų; gryčia aukšta, langai dideli, stogas naujas, sodnelis prie šalies, sodnelyje bitės, žolynų darželis... Nestigo Martynas ir duonos, ir sviesto gabalėlis ne naujiena buvo, ir putra gryna, ir kopūstai neliesi.

Kaimynai pečiais tik traukė, pro Martyno butą eidami, daugumas pavydėjo jam, bet sekti net ir mėginti nesikėsino. Martynas kitąsyk skurdo kaip kiti, matė vargą, pinigų jokių nerado, tik, kaip sako žmonės, „talentą“ turėjo: ko tik imsis, visa jam sekėsi. Kokiu būdu priėjo prie turto — įdomu buvo pasiklaudyti, kad ims pasakoti senis; dėl to skubinosi prie jo žmonės, patarimo reikalingi, ir šiaip ko trūkė — čia pasigaudavo.

Senis Martynas nesigailėjo žodžio; šelpė kaimynus, dalydamasis su jais savo patyrimais ir turtu, nesumažino

tačiau vargo: patyrimų mėgo paklaudyti žmonės, bet tik tiek.

Martynas per keliolika metų vargui įkyrėjus, apleido gimtinę ir, kiek pabuvęs, ne tik netuščia kišene sugrįžo, bet ir daug naudingų žinių parsinešė, kurias tuoj ėmė taikinti gyvenime.

— Iš kailio išsiners tas beprotis! — sakydavo kaimynai, žiūrėdami, kaip Martynas geležinėmis akėčiomis visą savo ganyklą išdraskė, karklynus iškirto, kemsus išdailino.

— Išdegins saulė, — pranašavo: — niekas dar nematė lankas akėti, ot, gudročium vedasi!

Martynas šypsojo, klausėsi ir toliau dirbo.

Kada bergždžia ganykla žolės prižėlė, ėmė pavydėti, — Bepigu tamstai įrankius turint, — sakydavo Martynui.

— Paskolinsiu, imkit, dirbkit! — atsakydavo Martynas.

Padėkodavo, ir tiek, bet akėčių neėmė, nutarę, kad lig šiol tokių akėčių nežinoję ir gyvi buvę: kad dievas duodaš, ir taip priželia.

Martynas skaitė taip pat ir laikraščius, turėjo knygelių, kuriose daugelį žinių rasdavo: kaip nederlinga žemė pagerinti, kaip tręšti, kaip auginti kiaulės, karvės, kad iš jų naudos turėtų.

Veltui stengėsi Martynas kaimynus savo žiniomis pamokyti, daug mėgino ir galų gale nuleido rankas. Šelpė juos, dalydamas turta, bet maža tai gelbėjo: vienas žmogus viso pasaulio nepasotins ir laimingais nepadarys!

Antukas Martyno pasakojimus tvirtai dėjosi sau į širdį: kaip kitur žmonės gyvena, kaip kiekvienas sodžius turįs amato mokyklą, visi priverstinai mokąsis rašyti, skaityti, savo kalba laikraščius turį, knygas skaitą. Ir į smukles neina, bet, susirinkę, laiko turėdami, kalbą apie savo reikalus, savo būties pagerinimą ir t. t. Kiekvienas sodžius, be žemės dirbimo, užsiima koku nors

amatu: kur esąs šlynas — ten visokius indus dirbą, kitur iš medžio dirbinius teikią; kitur, vyčių turėdami, įvairius baldus piną ir į miestus gabena, už gerus pinigus parduoda; kitur audimais užsiima, skrybėles iš šiaudų dirbą, ir šit esą pinigų daugiau kaip reikia ir plūgams, ir akėčioms, ir kitiems įrankiams nusipirkti.

Ypačiai žiemos vakarais visa tai pasakojo Martynas ligi vėlumo, o žmonės klausėsi lyg pasakos. Kur ta laiminga šalis — niekas nežinojo, tik visi nutarė, kad labai toli: „Prūsuose turbūt, dar porą mylių už Varšuvos.“ Antukas gi nutarė, kad tai ta pati, kur yra už septynių upių, už septynių kalnų, toli toli.

Pavasaris buvo sunkus, vėlybas. Kai įsitaisė šiaurys dumti, dūmė ir dūmė, o po padangę slankiojo sunkūs, tamsūs debesys, neleisdami nė mažiausiam saulės spindulėliui prasisprausti žemyn.

Sniegų plotai šen ten dar gulėjo, niekur joks šapelis nelindo iš žemės.

Po tuščius laukus vaikščiojo nuliūdę silpni gyvuliai, peralkę rinko pernykščius medžių lapus, graužė alksnių metuogėles.

Giliai atjautė tą vargą Antukas, galvojo liūdnei, padėdamas tėvui plėsti šiaudų šatrą galvijams pašerti.

Darbavosi vaikas iš širdies. Menkai pavalgius, silpna darėsi, tačiau dirbo. Nemastė apie save: „Aš didelis, bet tie mažiukai, mažiukai...“

Mažesnieji sutinę seniai gulėjo, motina verkšleno ai-manuodama, tėvas keikė baisiai ir vaikus, ir motiną, ir savo gimimo dieną.

Vienas Antukas rimtai kentėjo. Jam rodėsi, kad iš kažkur ateis pagalba ir nebeliks vargo. Vylėsi vaikas, apie

laimingą pasaulį svajodamas, kur žmonės ir sotūs, ir linksmi, ligų nežino.

Vieną rytą kapojo Antukas virbus. Nuvargęs metė kirvį ir ėmė klajoti akimis po raistus, ganyklą, skersai išilgai.

Staiga kažin kokia mintis blykstelėjo vaiko galvoje, pakišo kirvį po virbais ir, persokęs per tvorą, nubėgo Martyno sodybon.

— Kurgi taip greitai? — paklausė pamatęs jį Martynas, baigdamas tverti susmeigtą tvorą.

— Pas jus, kurgi, — tarė Antukas, — pasikalbėti, pasitarti... svarbus reikalas.

— Na, na, — žiūrėdamas į vaiką, tarė Martynas, — kas gi taip?

— Sakyk, dėde, o kad taip pamėginus sunaudoti mūsų vytiš? Juk jų begalės, kad tik pramokus, galima būtų imti ką nors iš jų pinti; tiek vaikų be darbo, tiek senių, kur negali lauko darbo dirbti, o ir tie, kur laukus dirba, turi kartais laisvo laiko... imtume verstis, rasit, kaip vargą sumažintume!

— Nebloga mintis, — tarė Martynas, — aš apie tai kištąsyk svajojau, bet ne vieno žmogaus darbas visa tai padaryti: reikia ne tik pinigų, bet ir galvos... Žinai ką, vaike, aš tau štai ką patarsiu: duok kojoms valią ir eik ten, kur tokius kaip tu moko...

— Ne vien savim rūpinuosi, — atsakė Antukas, — man širdis sopa, į mūsų sodžiaus vargą žiūrint. Aš visiems ką nors norėčiau...

— Tai, vaikuti, galėtų tik koks didikas ponas padaryti, bet kas tau... pas mus kiekvienas savim rūpinasi: ponas turtingas — jam gera, šuva kudlotas — jam šilta... Buvo laikas, kada ir aš svajojau savo kraštui ką nors padaryti ir išėjau į žmones... Gyvenau gerai ir užsimiršau gimtinio sodžiaus vargą, gyvenau sau.

Susimąstė Antukas. Martyno išvedžiojimai nepritiko jam prie širdies, nė jo ūpo sumažino, pasijuto dar stipresnis, tartum jam kas sakyte sakė:

— Nepaliauk, eik pirmyn, laimėsi, pergalėsil..

Mažai temiegojo šią naktį Antukas. Gulėdamas ant suolo prie lango, žiūrėjo į dangų, į begalinę erdvę, į debesėlius, skrendančius aukštybėse; ir jam norėtusi debesėliu virsti ir skristi, skristi iki visagalinčiojo sosto, maldaujant saviškiams pasigailėjimo, pagalbos.

Ir tuoj atsiminė girdėjęs, kad dievas pavieniu žmogumi neužsiimaš, vien davęs jam protą, gero ir pikto supratimą, prirengęs jį į kovą su gyvenimo kliūtimis, ir kad žmogus turįs šiame gyvenime pats savim rūpintis ir savo gyvenimo ir darbų ataskaitą sutvertojui atiduoti.

— Kurgi tat? Ką pagalbos eiti prašyti? — mąstė toliau vaikas.

— Pas kleboną? Ne, senelis nedaug ko pats teturi, šeimyna didelė ir visi bėdini, šelpia visus, o antra, žmogus senas, niekai!

— Ogi dvaras! Dvaras! Ponas! — Antukas net atsisėdo ant gulto, pasiryžęs buvo šokti ir tuoj pas poną bėgti.— Kodėl man išsyk tokia gera mintis neatėjo! — mąstė sau pilnas vilties Antukas.

Ryt buvo sekmadienis, todėl geriausiai buvo nepastebėtam išsprukti. Antukas nutarė eiti pas poną ir apie visa pasikalbėti.

— Ponas turtingas, kas jam: mokyklą įsteigs, sušelps. Seniai jau visa tai būtų, jei būtų atėję kam į galvą ponui dalyką išdėti, paprašyti.

Didžiavosi savo sumanymu ir prieš saulėtekį išsiruošė kelionėn.

Šiltas, gražus buvo rytmetys. Seniai matytą saulę sveikino visa prigimtis, ore skambėjo visokių paukščių balsai, linksmi, džiaugsmingi. Ir Antukas jautėsi gerai. Nors

nieko burnoj neturėjo, be kelių bulvių su druska, ėjo tačiau drūtas, nuovargio nejausdamas.

Tolimas, matyt, buvo kelias į dvarą, nes saulutė jau gerokai į pusę dangaus atėjo, kada Antukas pamatė rauduojančius dvaro stogus. Atsisėdo kiemo patvoryje pasilsėti, atsigėrė vandens iš čia pat esančio šaltinio ir dairėsi.

Juo daugiau dairėsi, juo labiau įsitikino, kad ne be naudos jo kelionė.

— Tokie pastovai! — mąstė sau, — o kiek jų! Mūsų mokyklai pusės vienos tokios mūrinės užtektų. Te ne mūrinė, te ir medinė būna pradžiai, gana didumo: kaip geras klojimas. Kas tai ponui!..

Paskui svajotojo vaikas, kaip pagirs jo sumanymą, kaip nusistebės, sužinojęs, kaip ten sodžiuje žmonės vargingai gyvena, ir jau tartum girdėti girdi Antukas poną sakantį:

— „Kodėl gi jūs seniai neatėjote pas manel! Kad būčiau žinojęs!“

Atsikėlė Antukas nuo pagriovio ir atidarė vartelius.

Čia apniko jį šunys, smarkiai puldami apsįputoję. Raudęs vytele, ėmė gintis, artindamasis prie geležinių statinių, aplenkiančių darželį ir patį dvarą.

Įpuolęs už geležinės tvoros, atsikvėpė ir ėmė dairytis, Tokio grožio dar nebuvo regėjęs.

— Kodėl aš seniau nesumaniau čia ateiti! — mąstė.

— O ko čia? — sušuko šiurkščiai kažkoks žmogus, be laistas darželio gėlynus.

— Pas poną! — atsakė Antukas.

— Nuo ko?.. Su laišku ar šiaip?

— Nuo viso sodžiaus, mūsų sodžiaus, su reikalu.

— O ar negalėtumei pasakyti man, kas tai per reikalas? — tarė pašiepdamas.

— Ne, — atsakė Antukas, — prie paties pono man reikia būtinai!..

Senis patraukė pečius ir parodė taką į virtuvę.

Čia sutiko jį vėl smarkus šunų lojimas. Laimė, kad buvo priišti.

Nusiėmė kepurę ir pagarbino, kaip pridera.

— Per amžių amžius,— atsakė jam moteriškė, plaunanti lėkštes.

Virėjas balta prijuoste prisijuosęs, balta kepure, vartė ant keptuvės kepamą mėsą, kambarinė šluostė stiklines, o paauglys vaikas įnirtęs pliauškino dubenyje sniegą, ne sniegą, kas tai gali žinoti ponų valgių vardus!

— Kas, iš kur, ko? — pasipylė Antukui klausimai.

— Prie pono,— atsakė rimtai.

Parodė jam suolą, ant kurio jau sėdėjo senelis sodietis ir perblyškusi bobelė, laikas nuo laiko smarkiai kosėdama.

Atsisėdo Antukas, godžiai rydamas čirškinamos mėsos ir kitų valgių kvapus.

Tušti viduriai murmėjo niūriai. Alkanas vaikas nespėjo seilių ryti. Ėmė žvalgytis po sieną, kur žibėjo įvairių įvairiausių indų eilės, bet, kur buvusios, akys grįžo prie keptuvės, paskui apniko jį silpnumas, rodėsi, kad visa ėmė judėti, suktis. Lingavo jį lyg vandens bangos, mušdamos tolyn... paskui tyku pasidarė, visai tyku... Antukas atrėmė galvą į sieną ir apsnūdo.

Pažadino jį sėdinčio šalip jo senelio balsas.

— O rasi, dabar ponas teiksis priimti, paprašyk, panele,— kalbėjo senis, lenkdamas žilą galvą prieš kambarinę.

— Užsimanė! Nežinau, kad ponai po pietų nuvargę! Verandoje sėdi ir papirosus rūko,— atsakė kambarinė, kimšdama godžiai iš gėlėtos lėkštės ponų valgių likučius.

Atsiduso senis sunkiai.

— Užtark už mus, panele, kad neužmirštų... visą rytą sėdime, žmona ligota namie viena liko, galvijai nešerti, o ir ne čia pat... Šeši rubliai yra uždirbti, sėklos ryt turguje norėčiau pirkti, arti laikas! Neduok dieve, kad ši va-

karą negaučiau! Vis griovius kasdamas maniau sau — sėklai turėsiu!..

— Nežinai, kiek laimėsi,— badinėdamas pagalėliu re-tus dantis, tarė virėjas,— traukiasi ir jis, sumanė be urė-do gyventi, tai ir smunka.— Neilgai tos „zabovos“ jam bus, jeigu taip eis toliau. Manote, jūs vieni norėtumėte gauti savo? Tokių kasdien eina kaip į atlaidus!

— Dievuli, dievuli, — sudejavo moteriškė, — argi nė man tų poros rublių neužtektų atiduoti! Antri metai... — užsikosėjo perblyškusi moteriškė.

— Klausyk, — tarė virėjas kambarinei,— eik dar, pri-mink, šiaip ar taip tegu pasako tikrai, ar visą dieną sėdės!

Kambarinė įėjo į kambarius ir veikiai sugrižo atgal.

— Kas jiems! Užsiėmė šautuvus valyti, sakė laukti!

— Lyg biesai dūšią žudo žmones! — pastebėjo virė-jas, išsitiesdamas savo lovoje.

Viena ir kita valanda praėjo, saulė už beržyno ėmė leistis, kai įbėgo virtuvėn virėjo padėjėjas, kvatodamas nelemtai:

— Ka, ka, ka! Galite laukti ligi sūdnos dienos,— rėka-vo, rodydamas į langą.— Pažiūrėkit, kur ponas jau: ana kur po pelkes pliauškia su šunimis, išlenktyniui maisto ieško!..

— Kad jie pragaištų su ta dvėseliena! — atsiliepė vi-rėjas.— Vėl kokį pasmirdusį zuikį iš kur parvilks!

— O tau bus darbo kailis lupti,— šaiposi kambarinė.

— Argi jau tokiame dvare sėdėdamas neturi geros mė-sos nusipirkti! — stebėjosi laukianti moteriškė.

— Neperdaug ir jos! — tarė virėjas.— Kol kas duoda dar, kai gero ūpo pasitaiko, mūsų Srolis, neatsisako, nors gerokai jau ir jam įsiskolinome, kelias dešimtis rublių!

— Oje, oje! — stebėjosi žmona.

Antukui beklausant, blaškėsi svajonės, visa griuvo, tar-tum žemė atsivėrė po kojų, ir jis, ir visa krito gelmėn, į baisią bedugnę. Išspruko Antukas pro duris, niekam žo-

džio netaręs, ir bėgo. Tik toli nuo dvaro pas kryžių pakely besustojo.

Atsisėdo ir žvalgėsi. Vienoj pusėj ganyklos matyti mėlynuojantys šilai, antroje lieknai ir menkas tarp jų namo šuntakėlis! Prieš jį platus tiesėsi vieškelis į šviesą, į laimę...

Antukas susimąstė, į sodžių žvilgterėjo, paskui žiūrėjo pirmyn, tartum įspėti norėdamas, ką tenai atrastų, kad taip tuo keliu nueitų...

— Sugrįšiu aš ir pagelbėsiu jiems, taip man dieve padėk!

Nusiėmė kepurę, atsiklaupė ir bučiavo kryžiaus kamieną, kartodamas:

— Sugrįšiu aš, sugrįšiu!..

Paskui užsimovė kepurę, užmurdė ant kaktos ir nuėjo plačiu vieškeliu pirmyn.

— Sugrįžk! — šnibždėjo pavieškeliu beržai, siūbuodami skarotomis šakomis,— sugrįžk!..

— Sugrįžk! — suriko iš gimtinės girios gelmės kažkoks paukštis,— sugrįžk!..

1913 m.

TINGINYS

Vėjas liūdnam kaukė, sukdamas sniego vilnis. Pradėjo temti. Lauke niekas iš dvariškių jau nesisukinėjo: kūčios laukė šiltoje troboje susėdę. Tiktai Jokūbas ant skiedryno pas palivarką kirto malkas; nesižvalgė, kapojo vienodai, nesiliaudamas, bet nei nesiskubindamas: kaip mašina. Saulė nusileido. Tuomet tik žmogus pasiraivė ir į dangų pažiūrėjo: „Gana, gana“,—tarė pats sau; kirvį užsidėjo ant peties ir į trobąėjo.

Priemenėje ant vaškaro kažin kas smarkiai virė ir puotojo katile. Jis priėjo prie ugnies ir, ištiesęs savo sušalusias rankas, šildėsi; valandą šildėsi, paskui apsižvalgė, kaladę prie ugniavietės prisitraukė ir atsisėdo. Sėdėjo ir dūmojo; turbūt nelinksmos mintys jį slogino, nes sunkus dūsavimas keletą kartų jo krūtinę pakėlė. Niekas į jį nežiūrėjo; dvaro mergos trynėsi prie darbo, nes ponams taisė kūčią. Pro pravertas duris girdėjo Jokūbas trenksmą, kapojimą ir grūdimą ir matė pro šalį lakstančias mergas; visos skubinos ne juokais. Girdėjo, kaip gaspadinė už kažin ką mergas keikė, kaip ponia barė tarnaitę.

Jokūbą erzino visokių valgių kvapai, nes buvo išalkęs, per dieną nevalgęs daugiau nieko, kaip tik duonos kąsnelį į druską pasisūdęs ir vandeniui užgėręs; o juk be darbo nestovėjo.

— Dėl ko taip dievas davė, kad mums, vargdieniams, reikia dirbti taip sunkiai, o būti nėra ko? — mąstė Jokūbas,— o dėl ko ponai ir skaniai pavalgo, ir linksmai gyvena, nieko nedirbdami?

— Na, dédel ar jau nakvoti čionai žadi? Toks brangus vakaras, bent kūčių pavalgyti eiki namo! — tarė juokdamasi Elzė, katilėlį aušinti priėjusi. Ugnį pakurstė ir vėl katilėlį maišė.

— Jau turbūt šį vakarą nebeišvirs! — išgriebė samtį žirnių, žiupsniais pylė į burną, pūsdama pro dantis. — A, bjaurybės, karštil.. — Samtį su žirniais padavė Jokūbui: — Te, dėde, rasit, nori! — tarė.

— Dėkui, Elzele! Kur nenorėsi gero daikto. — Supylė žirnius į skverną ir valgė.

— Elzel! Elzel! Ar velnias apsėdo! — pradariusi duris, sušuko gospadinė: — dabar tai laikas tau rokuotis! Bėk vandens parnešk!

Elzė, kibirą pagriebusi, išbėgo o pro atdaras duris įpuolė smarkus vėjas ir tūkstančius kibirkščių išpūtė iš po katilo į aukštą.

— Oje! — sušuko Jokūbas ir pažiūrėjo į aukštą, kur kibirkštys nulėkė; bet jos tuojau atsidūrė į lašinių paltis ir čia pat užgeso. Jokūbas valandėlę žiūrėjo į mėsą, ir kažin kokia mintis jam į galvą pašoko, nes, savo kirvį paėmęs, pro duris išėjo.

Ėjo greitai, iki atsirado savo troboj. Ant stalelio pas langą žibėjo mažytėlė skardinė lempelė, rūkdama ir dvokdama, ir tik silpnai nušviesdama menkus padargus. Tik spėjo Jokūbas į trobą įeiti, tuojau maži vaikai kelius jam apkabino, džiaugsmingai šaukdami:

— Tėte, tėte, tėte!

Jis vaikus paglostė ir nusivilko sermėgą. Kertėj ant lovos pasikėlė dejuodama moteriškė.

— Na, motinėle, ką beveiki?

— Ką pasakysi: nieko neskauda, bet visa negaliu; kojos linksta, kad einu.

Jis atsisėdo ant lovos krašto ir galvą ant rankos parėmė.

— Kad valgyt turėtum, tai greičiau pagalėtum...

— Kiek yra — užteks: juk vogti neisil

Jis nieko neatsakė, tik pro ašaras į lempos šviesą žiūrėjo. Vyro rūpestis atsimušė moteriškės širdyj.

— Nesirūpink, tėvai! Juk niekas vynuogių nevalgo.

— Oi, kaip valgo! Ar žinai, motin, kad man atiduotų tą tiktai, ką mano akyse šiandien kiaulėm sukratė, būtu-
mėm visi lig soties pavalgę.

Valandą tylėjo abudu, tik vaikai juokavo, apie tėvo sermėgos lopus trindamies.

— Žiūrėki, žiūrėki! Ką aš radaul

Tarp lopo siulės kažin kaip išsilaikė vienas žirnis įkliu-
vęs. Vaikai jau dėl žirnio peštis stojo, bet gudresnis Jo-
nukas, skubiai žirni į burną įmetęs, prarijo. Didesnieji,
kuriems žirnio neteko, kaip pašėlę kriokti pradėjo.

— Tėveli! Žiūrėk! Tas bjaurybė vienas žirni prarijo! —
Jonukas juokdamasis šokinėjo po vidų ant vienos kojos.

Moteriškė prisiglaudė prie vyro rankos?

— Tėveli balandėli, kaip man širdį gelia!

— Ir manęs nelinksmina, motinėle... Ir tokios piktos
mintys ima.

Ant vyro rankos nukrito ašaros; ar anos taip karštos
buvo, ar jam tik taip pasirodė? Ranką nuo moteriškės
burnos greitai atitraukė, nuo lovos atsikėlė.

— Kaip bus, taip bus! — tarė.

— Ką kalbi, tėvai?

— Nieko...

— Tėveli, duok vaikams vakarykščių bulvių; keletas
dar liko, antai pas pečių.

Jis bulves paėmęs vaikams ant stalo papylė, bet pats
nevalgė: širdį jo kažin kas graužė. Stovėjo valandėlę: į
vaikus žiūrėjo, kaip jie tas bulves naginėjo.

— Tėte,— paklausė Juozukas, į langą veizėdamas,— bene dega?

— Kur?

— O tenai... anal

— Eik tu! tai dvaro langai. Šį vakarą eglelę tenai puošia.

— Eglelę?!

— Taigi.

— Aš lėksiu pažiūrėti!..

— Šalta, vaikeli.

— Leisk, tētušėli...

— Eik, tik apsidaryk gerai.

Juozukas, į klumpeles įsinėręs, sugrobė seną tėvo kepurę ir pro duris išbėgo; bėgo greitai dvaro pusėn, į šviesą išiveizėjęs, bėgo kartais klupdamas. Pagaliau sustojo kieme, pas dvaro langus, kur jau buvo susirinkęs būrelis vaikų.

A-a-a! Ką Juozukas čionai pamatė! Viduryj kambario stovėjo aukso ir sidabro obuolėliais, šviesiais paukšteliais ir visokiais daiktais, kurių nė vardo negalėjo žinoti, papuošta miško eglė. Visa eglė nuo galybės mažų žvakelių spindėjo ir kaip orarykštė mainėsi nuo sidabrinių siūlų, kuriais jos žalios šakos buvo nupainiotos. Kumečių vaikai, o jų tarpe mūsų Juozukas, žiūrėjo ir negalėjo atsidžiaugti, nejuto nei šalčio, nei vėjo, kur perėmė jo menką kūną: visas pavirto į akis.

— Nė danguj turbūt nėra gražiau,— manė,— juk ir ten maži vaikai džiaugiasi, aplinkui eglę šokinėdami. Matai: ji prieinama, rasi, ir mes galėtume tenai arčiau prieiti.

Pažvelgė į moteriškę, kuri stovėjo būry vaikų. Prisiartinęs patraukė ją už sijono:

— Teta, ar girdi?

— Na?

— Dėl ko tiems valia prie tos eglės prieiti, o mums ne?

— Užsimanė!

— Teta, dėl ko?..

— Matai, dėl to, kad tenai ponų vaikai, durniaul

— Teta, o kas tenai?

— Matai — angelėlis: žvaigždėlė ant galvos, aukso sparneliai...

— Turbūt jisai tą eglę atnešė? Kažin, dėl ko gi mums negal atnešti? Ponus, matai, ir angelai didžiau myli! Eisiu arčiau prie lango.— Pribėgo, už langinės nusitvėręs, ant briaunos pašoko ir, burną prie lango priglaudęs, veizėjo. Tą valandą ponia, į langą pažiūrėjusi, sušuko:

— Ach! Fi! — išsigando, pamačiusi suplotą nosį ir porą šviesių akių.— Fi, preč! — sušuko ir su ranka pamojo. Bet vaikas suprasti negalėjo, ko ta ponia nori iš jo, ir nuo lango nesitraukė; tik akis išspranginęs į ponią žiūrėjo.

Į ponios balsą pašoko nuo stalo jaunas ponaitis, Meselioni, vaikų mokytojas.

— Aš juos praginsiul — tarė.

— *Monsieur* Meselioni! meldžiamasis...

Meselioni šoko ir, šaudyklę nuo sienos paėmęs, pro duris išbėgo. Po valandos kambary pasigirdo šūvio balsas, ir jaunikaitis įpuolė juokdamasis:

— Kaip žvirbliai išlekiojo!

Vaikai, išgirdę šūvį, tuojau išsklido, ir mūsų Juozukas, bebėgdamas iš tos baimės, pametė pusnyne klumpę. Graibė negraibes po sniegus, ir rankas atšalo, o klumpės kaip nėra, taip nėra; basas varguolis rėkdamas namo skuto. Bet širdelė baisiai jam gėlė. Tai perkūnijai griaujant, kažin koks galionuotas žmogus kirto jam su žiuže per pečius; bet baisiai pritiko ta žiužė prie jo kaulų, nes ir dabar vis skausmą jautė.

— Ką aš padariau pikta, kad mane taip skaudžiai užgavo? — mąstė. Nieko tėvams nesakė, nes muziko vaikas

neskubus yra guostis; atsigulė į lovą. Galvą jam gėlė ir tokie šviesuliai — rodėsi jam — po trobą vaikštinėjo; paskui girdėjo kažin ką dainuojant, žaidžiant, pagaliau visa susimaišė į vieną triukšmą; nieko jau nejuto, kaip tik didelį karštį. Atsikėlė, norėjo vandens atsigerti, bet kibiro nerado; išbėgo laukan, pagavo pavarvuklį nuo stogo ir ledą čiulpti pradėjo; bet tai nenustabdė jo troškulio; pradėjo ledą graužti ir ryti... Po valandėlės vėl atsigulė, bet jau nebeatsikėlė: bobos krupniko su medum davė, bet ir tai negelbėjo.

Jokūbo namie nebuvo. Kur jis buvo, niekas nežinojo; išėjo iš vakaro ir neparėjo.

Pusnakty atsisėdęs lovoje Juozukas ėmė taisyti; jo akys kaip stiklas blizgėjo.

— Eisiu, — tarė, — eglelės pamatyti, nors ir per langą... tik tenai ponai... tenai eiti negal... Mama, mama! Ana angelėlis aukso sparneliais į lubas muša: mama, prašyk, kad ir man eglelę atneštų.

Baisus kosulys nutraukė vaiko svajones; veidas pamėlynavo, sunku buvo atgriebti kvapą. Motina pas lovą dejavo ir verkė.

Auštant parėjo senis Jokūbas; iš po skverno išėmęs kažin ką į skurlį suraišiotą, tarė:

— Te, motin...

Ji paėmė ryšelį ir, į vyrą žiūrėdama, paklausė:

— Tėvai, iš kur tai?

— Kas tau rūpi! Duok vaikams...

Ji suprato... stovėjo valandėlę, paskui ryšelį išpaudė į lovos galą.

— Na, o kas jam? — parodęs Juozuką, paklausė Jokūbas.

— Bala žino; smaugia, smaugia, sako.

— Kas gi tau, vaikelį? — tarė, priėjęs prie lovos ir Juozuko galvelę glostydamas.

Tā valandā išgirdo už durų triukšmą. Durys atsidarė, ir įėjo policijos valdininkas su vyrais. Priėjęs prie Jokūbo, valdininkas tarė:

— Kalba, būk čionai lašiniai iš dvaro atėję?

Jokūbas nubalo; nieko nesako. Valdininkas perkratė lovą, rado ryšelį.

— Tavo darbas?

— Mano...— atsakė Jokūbas, nes matė, kad jau nebeišsisuks.

Suveržė jam rankas ir, tyčia, virvę porą kartų aplink kaklą apsukę, galus surišo ir mazgus nuleido ant krūtinės—kaip karolius. Nuvedė į dvarą. Jokūbienė verkė, vaikai verkė, bet nieko neišverkė: tėvą nuvedė.

Jokūbas norėjo perprašyti poną, su nusižeminimu meldė jį, bet ponai abudu tarė:

— Nereikėjo tingėti, reikėjo dirbti, nebūtum norėjęs vogti.

Ryt rytą iš Jokūbo kiemo išvežė į šarkos bažnyčią Juozuką. Keliu traukė laidotuvės, ir tuo pačiu keliu varė areštantus, kurių tarpe buvo Jokūbas.

Praėjo pusė metų. Jokūbą paleido iš kalėjimo.

— Kur dabar eisiu?— tarė sau, laisvas likęs,— kur? Pati išėjo tarnauti, Juozukas mirė!.. Kad galėčiau bent darbą dirbtį! Kurgi eisiu? Turbūt ubagauti reikės eiti...

Įsitaísė Jokūbas du krepšiu ir ėjo per svieta, iki giltinė nepertraukė jo kelionės...

DINGUSIOS SVAJONĖS

Kinčienė sėdi turgavietėje apsikrovusi daržovėmis, pardavinėja ir svajoja, svajoja... Šiandien laiminga jai diena: vienturtė jos duktė išlaikys kvotimus iš penkių gimnazijos klasių, ir šit kas metas arčiau prie tos motinų išsvajotos ateities.

Oi, svajoja Kinčienė, svajoja... Ji kitados pati gimnazijoje buvo; jau buvo įstojusi į šeštą klasę, bet tolimesniam mokslui sukliudė meilė.

Darbšti veikėja partijoje susipažino su darbininku, kuris iš brošiūrų išmoktas frazes rėkė laike mitingų su neapsakoma energija. Buvo visiškai drąsus ir turėjo stebėtiną įtekme miniai.

Ir šit jauna mergina metė mokslą ir, geruoju neleidžiama, slapta susidorėjo su šiuo didvyriu, kad drauge darbuotųsi ir mirtų!.

Netrukus atsivėrė jaunai žmonai akys: vyrą iš partijos išmetė, nuo jos draugai žymiai atsisakė, ir paliko viena, visai viena.

Revoliucijai iškilus, vyras kažin kur dingo; tėvas, aukštas valdininkas, vietos nustojo; motiną gatve einant kazokai užmušė, ir Kinčienė paliko viena su poros mėnesių dukrele. Jinai pasiryžo savo dukrelę įvesti į tą luomą, iš kurio pati buvo, o į tą luomą kelias buvo mokslas.

— Aš jau ten nebesugrįšiu,— liūdnai mąstė Kinčienė,— bet savo dukteriai neleisiu pražūti, kaip pražuvau pati, oi nei!

Ir šit, jokių lėšų neturėdama, kas pavasaris samdydavo sau žemės gabalą, daigstė daržoves, paskui jas pardavinėjo ir šiaip taip užtekdavo gimnazijai ir kitiems dukters reikalams apmokėti.

— Jeigu būsiu gyva, ji turi baigti gimnaziją, jeigu kaip, paskui ir universitetą, ot, ir jai visos bus atdaros durys, ir prie ponų, ir prie kunigaikščių, abelnai į salonus, kur susirenka inteligentijai..

Taip svajoja vargšė Kinčienė. Prisimena jai vakaruškos pas tėvus, pas grafienę M. antradieniais rautai, pas Ž. maskaradas, ekskursijos ir t. t., ir t. t.

Kinčienė dažnai mato pažįstamas ponias, kada su tarnaitėmis ateina prie jos daržovių pirkti. Ar jos ją pažįsta, ar ne, sunku žinoti. Kinčienė gi neturi teisės jas pažinti ir nepažįsta.

Parduodama daržoves, kartais nubraukia ašarą, kuri išsiveržia nenoromis, ir tiek!

Vieną rūpestį turi Kinčienė: kažkada išsitarė jos Munė, kad norėtų liaudies mokytoja būti.

— Kam mums ta liaudis? Karjera savo rūšies! Visada su tais nelemtais stačiomais būti, sodžiaus nuskurusius vaikus mokyti, fu, ar aš tam darbavausi? — mąsto Kinčienė.— Ar ne verčiau tarp inteligentų, salonuose?

Dažnai ta tema tekdavo juodviem su dukterim pasiginčyti, bet suprasti viena kitos joku būdu negalėjo.

Nesitikėjo Kinčienė tokios laimės, kokia sutiko ją šį vakarą namon sugrįžus!

— Turiu mamytei gerą žinią pasakyti: manau pamėginti mamytės nurodytu taku eiti! — tarė Munė, sveikindama motiną.

— Kaip, koku būdu? — ėmė klausinėti Kinčienė.

— Ot, gavau visai vasarai... tarnystę, ne tarnystę, nes jokio užsiėmimo nebus — mokytoja rekomendavo mane į aristokratiškus namus, vienai jaunai panelei, apimtai me-

lancholijos, į drauges. Skaitysim kartu, o gal į pajūrį išvažiuosim.

— Nepameni pavardės? — užklausė motina.

— Grafienė S. Kaip svietas kalba, jiems visiems kažko trūksta,— pridėjo Munė.

Kinčienės veidas paraudo.

— Mano tėvai labai su jais gražiai gyveno,— tarė.— Tai yra pramanymas. Aš tą šeimyną gerai pažinau, kokie jie dori, širdingi,— pati pamatysi. Iš tikrųjų toks užsiėmimas, kaip iš dangaus krito, reikia tik prisiruoštil — kalbėjo Kinčienė, neatsidžiaugdama dukters laime.

— Kada tau reikia ten būti? — užklausė.

— Rytoj eisiu susipažinti, mokytoja mane nuves, susitarsime. Da sakė man, kad ir algą gausiu, rasit, kaip užsi-dirbsiu per vasarą, į mokytojų kursų, žiemai atėjus, stoti galėsiu,— kalbėjo Munė.

— Tu vis svajoji apie tą liaudies mokyklą. Oi, oi, vargšai tai vis įtekmė naujų, šviežių vėjų, svajotojų klajokimais iškelti aukštyn, kas visada apačioj buvo ir bus! Pamatysi, persitikrinsi pati, ir tikiuosi, kad, toje srityje pabuvus, nustosi net svajoti apie liaudies mokyklą,— džiugino save Kinčienė.

— Rasit, rasit,— juokdamasi atsakė Munė; = visgi man tas viskas įdomu, to luomo visai nepažįstu.

Kinčienė atsiduso:

— O iš tikrųjų tai tavo luomas ir tenai tavo vieta!

Kinčienė beveik visą naktį išsvajėjo nemigus. Atsikėlė anksčiau kaip visada, susiskaitė savo sutaupytus pinigus ir apsidžiaugė radus jų užtektinai nupirkti dukteriai porą batistinių suknelių. „Siuvėja visada daržoves ima, tai palauks“,— mąstė sau, apžiūrėdama baltinius. Pažvelgusi į laikrodį, pamatė, kad septynios artinasi, taigi užkūrė pirmą ir užkaitė kavą.

Primuso užimas pabudino Munę, kuri pašokusi greit ėmė taisytis,— ji taipogi iš vakaro ilgai užmigti negalėjo.

Rasit jauną merginą viliojo kiek slaptingas nežinomas pasaulis, rasit, dalinai gėdijos pati savęs, kad taip greitai davėsi paveržti į visai priešingą šalį.

— Juk tik šiai vasarai! — kartojo savyje mergina, lyg pasiteisindama prieš savo sąžinę, — vien šiai vasarai, ir tik.

Motina jau baigė pusryčiauti, kada Munė apsirengusi išbėgo iš savo kambarėlio.

Širynt ypatingai išbaigė savo tualetą ir atrodė labai gražiai. Motina gėrėdamasi žiūrėjo į ją.

— Na, dieve tau padėk! — tarė atsisveikindama Munė. — Žinai ką, jeigu galėtum į turgavietę atbėgti man pasakyti, ką išgirsi, būtų gerai... o, rasit, ir ne, verčiau neik, Mune, aš niekus kalbu, neik.

— Kodėl, mama? Aš galiu atbėgti, iš ten atėjus.

— Ne, ne, tas gali tau pakenkti!

— Ka, ka, ka! — susijuokė Munė, — aš girdėjau, kad jie žmonių prakaitu minta! Naudojasi žmonių triūsu, bet darbo žmonių neapkenčia.

— Ne, ne, tai ne dėl to, bet nepriimta, ir tiek! Aš jau bėgu, Mune, šiandien pasistengsiu pareiti namo anksčiau, tada galėsime eiti į krautuves suknelių pirkti, lauk manęs namiel

Kinčienė išbėgo dideliais ryšuliais nešina. Munė lydėjo ją akimis, kol beužmatė, ir tarė sau:

— Kada aš ją išvaduosiu nuo tų daržovių tampymo, kada?

Apie antrą valandą Munė su mokytoja p. Henrieta sustojo pas duris, ant kurių matėsi vainikas, apačioj gi pavardė grafų S. Vos tik p. Henrieta palytėjo skambutį, išbėgo jauna kambarinė ir, padariusi prieš panelę reveransą, meiliai šyptelėjo kaip gerai pažįstamai.

— Ponia labai laukia,— tarė, įleisdama abi viešni į prieškambarį.

— Gerai,— atsakė p. Henrieta ir, atsigrįžusi į Munę pridėjo: — pasilik čia valandėlę, aš pirma viena eisiu.

Munė, pasilikusi viena, atsisėdo ant sofos ir ėmė dairytis, įdomaudamasi tuo nežinomą jai pasauliu.

— Ponios prašo įeiti! — netrukus pasakė tarnaitė, praverdama į saloną duris.

Munei širdis smarkiai plakė, einant paskui tarnaitę.

Pusiau šviesiam kabinete, nes storo šilko užkaba ant lango kliudė įsiveržti giedrai vasaros saulutei, Munė pamatė storą ponią, pusiau gulinčią fotelyje. Šalip jos ant taburetės sėdėjo p. Henrieta. Munei švelniai padarius p. grafienei reveransą, panelė mokytoja kažką prancūziškai pasakė grafienei, kuri užsidėjo pince-nez ir prisimerkusi žiūrėjo; paskui parodė pas duris taburetę, tardama:

— Lai atsisėdal

Munė paklausiusi atsisėdo. Abi ponios kalbėjosi prancūziškai, nors abi buvo vokietės, bet tą kalbą vartojo vien dėl to, kad Munė nesuprastų, nes vokiškai ji gerai kalbėjo. Ponia grafienei ištiesė baltą savo ranką su ilgais tėvais ir permatomais pirštais prie sidabrinio skambučio, stovinčio ant stalelio pas fotelį, ir vėl primerkusi akis žiūrėjo į Munę.

Poniai grafienei paskambinus, įėjo pusamžė dama, ponija Darata.

— Nuveskite ją prie Kyros,— tarė, rodydama į Munę lyg į daiktą arba kokį žvėriuką.— Norėčiau ką nors tokį gauti, kas jai įtiktų. Rasit, Kyra parodys savo draugei biblioteką, pianiną... Ar ji skambina?

— Mokosi,— atsakė p. Henrieta,— ir kiek pastebėjau, turi gabumą...

— Na, tai labai gerai! Jeigu patiks Kyrai, galės ir pasilikti.

— Beveik. Tik dar rytoj reikėtų jai savo daiktus pa-
imti...

— Oi, tik neminėk tų ūkiškų reikalų! — sušuko p. gra-
fienė ir pridėjo prie nosies kažkokį gaivinantį smirdalą,
kad nenualptų.— Eikit jau, eikit brangi p. Darata, visai
jūsų žiniai atiduodu išspręsti, ar ji bus atsakanti, ar ne,
Žinai pati, aš negaliu.

Tai pasakius, atvirto į fotelį, tragiškai praskleisdama
rankas.

Munė, vėl poniai padarius reveransą, išėjo paskui p.
Daratą.

P. Darata įvedė Munę į salonėlį, pilną gėlių.

— Galima? — užklausė p. Darata.

— Kas ten? — atsiliepė kažkoks nepaprastas balsas, ir
keliolikos metų mergina baltais rūbais atsistojo ant slenks-
čio kabineto ir domiai ėmė žiūrėti į Munę.

Ponia Darata kažką prancūziškai pasakė jai, ir panelė
žvitriai išmeigė savo akis į Munės veidą.

Panelė Kyra buvo degeneratės tipas, tartum be lašo
kraujo, ir išrodė lyg gėlė be saulės augusi: laiba, be stuo-
mens, baltais gaziniais rūbais, su palaidais juodais plau-
kais išrodė lyg ne šio pasaulio esybė.

Juodos akys liūdnei žiūrėjo, nesimatė jose gyvenimo,
siaura ir į užpakalį pasidavusi kakta aiškiai liudijo apie
luomo degeneraciją.

— Kaip gerai, drauge, kad atėjote, man baisiai ilgu
vienai. Maman visada serga, papa amžinai užimtas, ponia
Dara mokytoja — tai man ne draugė, nei Sena, pedantė,
o aš betvarkė, nekenčiu simetrijos, pielčių gyvenimo pro-
gramos! Ir tamsta taip manai?

Munė šyptelėjo:

— Aš ne, mane kaip gimnazistę...

— Buvai gimnazijoje! — pertraukė Kyra, — o aš norėjau
į gimnaziją, bet maman neleido, gydytojas uždraudė. Ot,

papasakosi man, ką ten daro? O aš dabar papasakosiu tau, ką aš darau! O kaip tavo vardas?

— Mama mane vadina Mune,— atsakė mergaitė.

— O mano Kyra, aš nekenčiu savo vardo, tu žinai, kas tai yra Kyras?

— Žinau,— atsakė Munė.

Netrukus mergaitės taip suprato, lyg kartu augusios. P. Dara šypsojo ir džiaugėsi, nes jautė, kad jauna draugė pakeis ją visai ir jau nenoromis nebereikės jai taikintis prie Kyros ūpo ir linksminti nuliūdusios.

Staiga pasigirdo triukšmas. Kažkas rėkė, ponia isteriškai juokėsi, ponas storu balsu ramino.

— Kas ten pasidarė?! — neramiai tarė p. Dara ir nubėgo žemyn.

Nubėgus paliko duris atdaras, pro kurias kiekvienas žodis buvo aiškiai girdimas.

— Dievas mato, aš neėmiau! Visi mane žino, da niekas taip nenuskaudė! — verkšleno moteriškas balsas.

— Ka, ka, ka! — kartojo ponia,— tu, tu vagilka. Aš iš akių matau, kad tu! Vakar tik tu buvai, kas gi kitas!

— Tuoj pašaukti policiją, tuoj! Sakyk, prisipažink! Pulk poniai po kojū! — rėkė galionuotas vyras, laikydamas moteriškę už apikaklės.

— Nežinau, išleiskit mane, aš nekalta! — kartojo moteriškė.

Munė staiga nubalo ir, neaiškindama Kyrai, nubėgo laiptais žemyn ir įpuolė į virtuvę.

— Ką tai reiškia?! — sušuko, pripuldama prie galionuoto vyriškio.— Paleisk! — sušuko ir atstūmė jį.— Tai mano motina, ko norite nuo jos?

— Pavogė sidabrinį imbriką! — aiškino virėja.— Aš mačiau, kaip ji vakar, daržoves padėjus, išėjo kažką slėpdama, aš liudijū!

— Meluojil! — sušuko Munė.— Mano motina niekada nevogė! Leiskit ją tuoj!

— Tai jos motina! Tai jos motina! — kartojo ponias. — Oi, oi, duktė daržovių pardavėjos, draugė mano dukters! Argi p. Henrieta nežinojo, ką man rekomenduoja?! Šalin kuo veikiau iš mano namų, šalin! — rėkė ponias, su pirštu rodydama į duris.

— Pasistengsime išeiti kuo veikiau, kuo toliau nuo jūsų, kuo veikiau, kuo toliau! — kartojo Munė. — Lai tik kas nors man įneša čia mano paltą ir skrybėlę!

Ponias drebėjo, putojo, knerkė raitydamasi, ponas storu balsu tarė:

— Kam taip, žinai, kad tau kenkia, raminkis!

Niekas neatkreipė dėmesio į Kyrą, kuri skubiai nubėgo į savo kambarį, sugrįžo dabar į virtuvę, kurioje nebuvo nei Munės, nei jos motinos.

Kyra, mirtinai išbalusi, laikė rankoje imbriką ir ašarodama kartojo:

— Kam a-a-aš paėmiau piešti, ji nekalta! Aš bėgu!

Ir kaip stovėjo, norėjo išbėgti į gatvę, bet šio pasaulio etiketas sulaikė ją.

— Nereikia prieš tokias aiškintis! — tarė p. Dara. — Mano brangioji, juk su tokiomis nieks nesiskaito!

Ponias nusiramino ir nutarė nusiūsti per Steponą penkis rublius, tai ir bus atsilyginimas už neteisingą apkaltinimą.

Tuo tarpu motina su dukterimi grįžo namo.

— Na, mamyte, tikiuosi, dabar persitikrinai, ko jie verti?

— Taip, kuo greičiau, kuo toliau nuo jų!

VIENTURTĖ DUKRELĖ

Neblogas žmogus buvo ūkininkas Rupšas. Grįžęs iš japonų karo, vedė ir atsidėjęs dirbo, stengdamasis pakelti nusmukusį ūkį. Senelis tėvas, atidavęs sūnui ūkį, džiaugėsi, kad jau galės pailsėti. Bet, nuvargęs ir sunykęs, greitai persikėlė į kapus, kur viešpatauja amžina ramybė.

Jaunavedžiai neturėdami laiko, mažai kalbėdavosi. Suvargę buvo, silpnai valgė, mažai miegojo, visomis jėgomis spausdamiesi prie darbo.

Ji buvo paklusni, labai dora, jaunutė, bet jau daug vargo mačiusi dideliame tėvo šeimos būry. Atbodo jai mažučius auklėti, vystyklus skalbti, todėl dėkinga buvo vyrui, kad ją vedė.

Rupšas buvo šykštus.

Valgė jie juodą duoną, menkai baltintą putrą, o į turgų išveždavo sūrius, sviestą, kiaušinius. Pradžioje tvarkė ūkį, pastovus taisė, dirvonus plėšė, o sutvarkę — ėmė pinigų kaupti.

Taip gyvendami, sulaukė dukrelės. Ir staiga atbudo jau nebejauno ūkininko širdis. Rupšas pamilo savo dukterį. Nustebo kaimynai, kai iškėlė šaunias krikštynas. Tačiau netrukus gyvenimas sugrižo į senas vėžes. Žmona pagijo, ir vėl dirbo abu, dar labiau taupydami.

— Vienturtė bus mūsų Agnė,— sakydavo šypsodamas tėvas.

Džiaugė abudu, žiūrėdami, kaip auga graži ir sveika mergaitė.

Laikas darbe greit bėgo. Neapsižiūrėjo tėvai, o Agnė jau kalba, juokiasi ir dainuoja kaip paukštytė. Augdama mergaitė vis gražėjo, o balsas jos vis skambesnis darėsi.

Atsitiko, kad važiavo per sodžių kažin kokia ponia ir, išgirdusi merginą dainuojant, susižavėjo jos balsu. Liepė sustoti. Rupšas, grįždamas iš darbo, ėjo pro šalį.

— Kas dainuoja? — paklausė jį ponia.

— Mano duktė, — atsakė ūkininkas, ir jo veidas prąšvito laime. — Mano Agnė dainuoja, — pakartojo.

— Nepaprastas balsas, — sakė susimąščiusi ponia. — Gaila, kad sodžiuje žūtų tokia nepaprasta dievo dovana... Atvežk, žmogau, tą merginą pas mane į dvarą...

Vežimas su ponia nubildėjo, o ūkininkas stovėjo nustebę. Nepaprastas džiaugsmas apėmė jo širdį, bet kartu ir kažin kokia baimė. Namie papasakojo visą įvykį žmonai.

— O ką, tegu padainuoja poniai, — sakė šypsodama motina. — Nebus jokio nuostolio... Pavaišins gardumynais, kurių ponams netrūksta, o gal net padovanos kokį drabužį.

Penkioliktus metus ėjo Agnė, kai pirmą kartą peržengė blizgantį ponų slenkstį. Sužavėjo vaiką gražus salonas ir didelio dvaro ponia. Ji buvo našlė, gyveno viena, o jos vaikai mokėsi užsieny. Ilgu buvo poniai vienai, tad ir priėmė sodietę merginą, kad linksmintų jos tuščią butą. Tėvas, kad ir nusiminęs, nesipriešino.

— Laimės negalim atstumti, — sakė ir motina. — Ponia žada mokyti mūsų Agnę. Nebus jau tokia, kaip mes.

— Tegul mokosi, — nutarė abu.

Prasidėjo naujas gyvenimas. Agnė buvo gabi. Mokė mergaitę sena mokytoja, kuri ir visus ponios vaikus mokė.

Kaip paprastas pilkas kirminėlis virsta gražia plaštaka, taip ir Agnė, sodietė mergaitė, darėsi kaskart poniškesnė.

Rupšių trobelė buvo liūdna, tuščia kaip po laidotuvių. Tėvai dirbo po senovei, šykštėdami kiekvieno skatiko.

Viskas jai, vienintelei dukrelei. Rūpėjo abiem, kad besimokydama Agnė atpras nuo darbo. Bet tėvai save džiugino, kad turės iš ko pasisamdyti. Išsirinks ji sau turtingą vyrą, pati bus mokyta.

Vieną rudenį, linus mindama, Rupšienė peršalo ir į patalą atgulė. Nusiminęs vyras kreipėsi į kaimynės pagalbą. Vėlai apie ligą sužinojusi, ponia gydytoją atsiuntė, bet jau niekas nepadėjo. Rupšienė mirė.

Rupšas liko vienui vienas. Agnė nė nemanė pasilikti su tėvu: tuojau po laidotuvių į dvarą sugrižo.

Niekas iš sodžiaus neabejojo, kad Rupšas ves antrą kartą. Mėgino ir piršti, bet jis tik galvą purtė.

— Vienturtė bus mano dukrelė,— pasakė ir vesti atsisakė.

Užėjo šalta žiema, užpustė visus takus. Gal dėl to Agnė kas kartą vis rečiau lankė gimtuosius namus. Ir tėvui kas kart svetimesnė darėsi... Atvykusi pas jį, neturėjo ką sakyti...

Ponia pradėjo sirginėti. Gydytojas patarė išvažiuoti į šiltesnius kraštus. Dvaras pasiliko samdytos šeimininkės globoje.

Agnei jau ten nebuvo vietos. Šeimininkė, gal iš pavydo, nemylėjo mergaitės. Kartą paklausė šypsodama:

— Na, o kam tu dabar dainuosi? Ką veiksi?

Agnė įsižeidė.

— Ne našlaitė aš,— atsakė.— Turime, ačiū dievui, savo ūkį. Žinoma, pas tėvelį sugrišiu...

Išsipildė nuvargusio ūkininko svajonės: mylima dukrelė sugrižo. Bet buvo svetima. Veltui tėvelis rodė užaugintas karves, vištas, avis. Merginos niekas nedžiugino. Ji tik pečius traukė šypsodama. Vis laiškus rašė ir siuntinėjo tėvelį į paštą. Ne kartą Rupšas, gailėdamasis arklių, pėsčias leisdavosi per pusnis ir iš pašto parnešdavo laiškus, nuo kurių Agnės veidelis kaito ir akys džiaugsmu spindėjo.

— Ar nuo ponios? — klausdavo nedrąsiai Rupšas.

Mergina nieko neatsakydavo.

Sena teta ūkininkavo pas našlį. Ji buvo rimta darbininkė ir tik pečius traukė, žiūrėdama į Agnę.

— Pagadino ją dvare, baisiai pagadino, — murmėjo patylomis.

Piršliai nesnaudė. Ne kartą miestely klausė Rupšą, ar galima atvažiuoti su tuo arba su kitu jaunikaičiu.

— Nemokytiems nėra ko ir važiuoti, — atsakydavo ūkininkas.

Atsitiko ir mokytas: dvi klases baigęs, su pinigais, norįs į žemę įeiti.

Rupšas apie tokį žentą ir svajojo, norėdamas jam ūkį atiduoti ir pailsėti, nes sveikata kaskart silpo. Pakviestasis jaunikaitis atvažiavo su piršliu. Rupšas priėmė svečius labai maloniai, bet Agnė į visus žiūrėjo iš aukšto, pašaipiai. Kai piršlys užsiminė, kad reikėtų apžiūrėti ūkį, mergina įsižeidė.

— Ar pirkliai esate? — užklausė nukaitusi. — Juk mes ūkio neparduodam!

Jaunikaitis išvažiavo nepatenkintas, o Agnės tėvelis vos neverkė.

— Gailėsies po laiko, gailėsies, — sakė, galvą nuleidęs. — Toks jau nebeatsitiks.

— Aš ir nelaukiu, — atsakė mergina. — Prižadėjo man vienas draugas tarnybą Kaune rasti, tai netrukus ir išvažiuosiu...

Veltui norėjo tėvas perkalbėti. Mergina užsispyrė važiuoti, ir tiek...

Sulaukusi laiško, išvažiavo.

Liūdni ir tušti pasiliko Rupšo namai. Jau nebesvajojo senis, kad jo Agnė sugrįš ir norės ūkininkauti. Kam paliks sutvarkytą ūkį, kas jo sunkaus darbo vaisiais naudosis? Tiek dirbo, vargo dėl jos, o dabar ji išlėkė kaip paukštis iš lizdo, išlėkė ir vargu ar besugrįš.

Rupšas ilgėjosi. Sveikata silpo. Veltui sesuo prie darbo ragino. Kažin kas to žmogaus kūne ir sieloj suiro. Dirbti jau nebenorėjo. Pamažu ūkis smuko, gyvuliai sumenkėjo, stogus vėjai nuplėšė, sniego pripustė, ir vanduo į trobą lašėjo.

Taip ir mirė Rupšas, negavęs iš dukters nė vieno laiško ir iš kitų apie ją nieko nesužinojęs.

1933 m.

VISAM AMŽIUI

Gyvenimo vaizdėlis

— Kad taip žemės nors sklypą įgijusi..

Buvo tai Mykolo svajonė nuo pat mažens, girdėjo tai tėvą dažnai kartojant, ir augte suaugo su ta svajone. Svajojo tėvas, betgi neįgijo žemės, mirė bekampis... Bet mirdamas sūnui Simanui savo mintį perdavė:

— Stenkis, Simanėli, savo kampą įgyti, turtą susitaupti,— tai visam amžiui..

— Kaip sunku mirti bekampiui,— tarė paskutiniąją valandą,— bepigū būtų likti jums vietoje, o dabar kas: ligu užmerksiu akis, dvare jums vietos nebėra, ir išsiskirsite lygu tie paukšteliai iš lizdo, motinai į vanago nagus pakliuvus... išsiblaškysite, vargšai, po svetimus kampus...

Atsiduso senis vargšas, peržegnojo šeimyną ir nutilo amžinai, tik ant mirusiojo blakstienų ilgai ilgai drebėjo dvi dideli ašari...

Tos ašaros užsiliko sūnaus atmintyje, ragino... Ir jis gulė ir kėlė su mintimi, kad žemės, nors sklypą žemės, įgijus...

Netekę vietos, išsiskirstė po srietą: ir jis, ir brolis Jonas, ir motina, išsiskirstė katras sau...

Brolį Joną į kariuomenę paėmė, ir žuvo kažkur be žinios; keletą metų pavargus, palūžo ir motinikė. Simanas vienas pasiliko su savo mintimi.

Žuvo, vargo, nė jokios gyvenimo linksmybės nepatyręs, visada pusėtinai alkanas, nuplyšęs, prakaitavo, glausdamas skatiką prie skatiko.

Žilo plauko susilaukė, daug sveikatos pražudė, galų gale ir džiaugsmo susilaukė: įgijo žemės sklypą. Bet jo tai nepatenkino, daugiau užsimanė.

— Ot, kiek dar pavargęs, antra tiek nusipirksiu, juk tai „visam amžiui“.

Zuvo vėl kiek metų, ir vėl sklypą pripirko. Pripirkęs pasigedo šeiminkės, bet veikia ją surado, ir dar su ke-
liais šimtais.

Ir ėmė abu vargti, „visam amžiui“ laimę sau taisydamu, labiau dvejeta sūnų sulaukę, abu su žmona nutarė, kad turto per maža.

Menkai valgė, dar menkiau valkstėsi, smarvėje, šlamuose gyveno, su kaimynais nesipažino, net vaikus, kad prisieidavo krikštyti, patys vežė bažnyčion, ten porą elgetų pasiimdavo, ir po krikštyną.

Vėl sklypą žemės pripirko. Ir turtas didėjo, ir vaikai augo, ėjo taip metas po meto...

Ne kitokie ir vaikai buvo — įsidėjo tėvo žodžius: „Skatiką guosk, su skatiku niekur nežūsi.“

Ligu nuo žemės pakilo, ėmė abu bėgti uždarbiuosna, skatiką prie skatiko godžiai taupydamu.

— Gera! vaikai, gera! — gyрэ tėvas, — kai pasituris būsi, visą amžių laimingas būsi.

Ir atėjo taip Simanui senatvė, atliko visai. Tuo tarpu suaugę sūnūs valdytis ėmė, kas dėl valgio dubens, kas dėl duonos kėsni.

— Ryji — lyg į pragarą kiši, ne vienai dienai tereikia! — šaukė vienas.

— Ėdu ir dirbu, o tu pilvą įtraukęs, vaikščioji, už tai visi darbai man vienam, iš kailio neriuosi vienas!

Neilgai trukus, ir tėvais, seneliais, ėmė nebeišsitekti!

— Galėtumėte elgetomis eiti, — murmėjo sūnūs, — ir ramstys krosnį, per dienas stenėdami, serga, stena, prie ėdžio visi sveiki,

Užkaito seniui širdis, pamąstė, pamąstė, taip sūnums vieną sykį tarė:

— Kam čia ir poną dievą į mišką varyti, ir žmones piktinti vaidais, padalysiu turta, ir gyvenkit katras saul

Pradžiuogo sūnūs. Tėvas, kaip sakė, taip padarė. Ir keletą dienų buvo ramu, ir džiaugėsi senis.

Džiaugėsi senis daugelio metų triūso vaisiumi, džiaugėsi, tikėdamas vaikams laimę davęs, laimę „visam amžiui“. Neilgai tačiau džiaugėsi. Vos pirmą dieną sūnūs išėjo arti — vienas į kito rėžį įsiarė ir šit ėmė plūstis, keikti, į krūtines susikibo, susikruvino, lygu tie alkani šunys dėl pamesto kaulo susipjovė.

Veltui skyrė juos tėvas.

— Nepasiduosiul — rėkė vienas ir kitas: — tatai „visam amžiui“, ne juoka!..

Ir šokosi abu teisman: vienas liudininkus pirkto, už degtinės stiklą siekė kiti, ir ėjo vaidas, ir didelis pasipiktinimas iš jūdviejų. Nebesibaigė jūdviejų bylos — negana jau buvo valsčiaus teismo — toliau ištiko; blaškėsi patys, blaškė arklius, sakydami, kad tatai „visam amžiui“, apsileistis negalima.

Vieną sykį ištiko žiemos metu važiuoti. Speigas tvoras tratino, žiemos pūga dangų su žeme maišė, o važiuoti reikia, nevažiuosi — bylą perbrėš.

Ir nuvažiavo tiesos ieškoti, bet parvažiavęs kaip gulė, taip jau nebekėlė — pavaitojo keletą dienų ir persiskyrė su šiuo pasauliu. Palydėjo į kapus senelis tėvas susimąstęs ir prasidžiugęs brolis.

— Dievas teisybę parodė,— mąstė.

Ir ėjo toliau laikai. Nuslinko meteliai, apsilankė ugnelė: perkūnija uždegė kluoną. Niekas nesiskubino, nes šiurkštūs jie buvo kaimynai ir visada neprieinami, o ant-ra — daugumas bijojo dangaus ugnies gesinti: kas gali dievo takus įspėti, rasit... toks leidimas...

Puolėsi vienas gesinti, vienas užsilikęs šeimininkas, ir apgriuvo degėšiais.

Ir šit liko senis žilagalvėlis, pasiliko vienas ant kapinių susimąstęs, suvargęs.

Naktis atėjo, jis nesijudino, galvojo, galvojo...

— Visas amžius, visas amžius, kas tai?.. Šit pasibaigė visa... visas amžius...

Klajojo akimis senis, tartum nustebeęs likimu, paskui į dangų pakėlė išsiblaivusias akis, o lūpos tartum tenai klausimą kokį siuntė, šnibždėjo senis, vasaros naktis dūsavo...

— Toks gražus tasai pasaulis, kodėl mes nematėme jo grožybės? Kodėl praėjo gyvenimas varge, kerštuose, vaiduose, kodėl neatradome laimės? Argi nieko nėra tikrai, kas duotų ramią senatvę ir pasitenkinimą, argi nėra?

Ir vėl žiūrėjo į dangų, aplink tyku buvo...

— Ne, mano gyvenime būta didelės klaidos, klaidingu takuėjau pats ir vaikams nurodžiau klaidingą: žemės turtai tai dar ne laimė, yra kažkas tikresnis... bet jau po laiko...

DAVATKA

Kitąsyk pasaulyje gyveno mergelė. Sulaukusi „panystos stone“ Jėzaus metelių, nusiminusi suprato, kad niekas nebetykojas jos vainiko; todėl sumanė paaukoti jį dievui.

Taigi pradėjo labai dievobaimingą gyvenimą ir net netikusiomis mintimis nebenusidėjo dievui.

Jos kambariukas tartum bažnyčią priminė: blizgėjo šventųjų paveikslai, kvėpėjo šventintos džiovinotos žolelės. Ant nekalto kūno, išvarginto pasninkais ir išdžiūvusio į šakalį, nešiojo tiek visokių kryžių, rožančių, karunkų ir visokių dievo meilės ženklų, kiek tik pakelti galėjo.

Kasmetėjo didyn žymių mergelės dievobaimingumo ženklų skaičius, ir kasmet labiau šalo jos širdy artimo meilė.

Pripažinusi visą pasaulį bjauriu ir nuodėmingu, apsiaubė šventenybės luoba ir visai atsitraukė nuo jo.

Betgi tas atsiskyrimas nekliudė jai tyrinėti žmonių nuodėmes ir jomis graužtis.

Vieną sykį, kada jį, labai pasipiktinusi, su didžiausiu susijudiniu pasakojo panašiai savo draugei apie ištvirkusius artimus, tulžis nabagei pertvinko, ir susirgo davatka ne juokais.

Žinia apie jos ligą veikia pasklido po sodžių, ir būrlų būriais skubinosi bobelės marinti, nes labai buvo ištroškiosios „geros mirties“ pavyzdžio. Susirinkusios naktimis šventas giesmes giedojo ir, grabnyčią uždegusios, laukė persiskiriant dūšėlės su kūnu.

Dvyliktą išmušus, kažin kas kamine baisiai subildėjo, ir ant blėstančių žarijų, ant kurių dar rūko pamesti švęstų žolių šapeliai, nukrito tikriausias raguotasis biesas.

Psalmių žodžiai užmirė bobelėms ant lūpų, ir, pakol susizgribo tame išgąsty pašlakstyti netikusį svečią švęstu vandeniu, jis puolė davatką kaip vanagas vištą, išspaudė dūšėlę ir sužvengęs išspruko pro čiukurą.

Apsiriko nabagas kipšas: jam mat rodėsi, kad panelės dūšėlę pavyks taip lengvai pragaran nunešti, kaip nelyginant vilkui avelę iš ganyklos į girią. Ne, nabagai, palauki!

Vos tik su ja per čiukurą išmovė ir aukštyn išsidūmė, davatka, įtikėjusi, kad ji ir ant didžiausiojo smako įtaisys joti, užsirėplino velniui ant sprando, atsisėdo, kaip gyva būdama sėdėdavo šalip vargoninko ant viškų, ir ėmė plonučiu balseliu giedoti paprastą sau giesmę „Salve Regina“.

— Kad tu pragaištumeil — murmtelėjo rūsčiai velnias, nes, mat, piktybei giesmės žodžiai nelabai tepritiko prie širdies. Valandą nuleidęs, pastebėjo: — Negražų balsą turi, — verčiau paliauki!

Tas pastebėjimas nieko negelbėjo, davatka dar ploniau tęsė savo giesmę.

Velnias nebeiškentė ir sušuko:

— Sučiaupk, boba, žioplas! Nes kaip trenksiu per putralakę, tai apsilaižysil!

Davatka dar balsiau ėmė cypti, ir jau ne tik žemėje, bet ir danguj garsėjo jos gaida.

Velnias ėmė pūtuoti, ir jau jau buvo besitaisęs prie davatkos putralakės; tik pajuto tartum ugnį ragų tarpe ir ant sprando; grybstelėjo nagais ir užgriebė kažin ką labai nesmagų velnio pirštams čiupinėti. Buvo tai davatkos škapleriai. Juk visiems yra žinoma, kad velnių galybę pasėkmingiausiai naikina škapleriai; bijo jų net pats Liuciperius, o ką čia bekalbėti — paprastas velnias!..

Taigi nors labai buvo smailus ant nekaltų panelių dūšių, tačiau, apie visa užmiršęs, nabagas susipurtino kaip išsi-
blaškęs žirgas ir, numetęs nuo sprando nesmagią naštą, susirietė į tris kampus ir, kramę suspaudęs, o veizolus iš-
spranginęs iš baimės, nudunzgėjo pragaran atsigauti.

Davatkos dūšia klaptelėjo žemėn, bet, kūno neturėda-
ma, neužsigavo. Ot, atsisėdo sau, pasitaisė nekaltybės rū-
belius ir ėmė dūmoti, kur dingti.

— Atgal į kūną lįstil — nepadoru. Bet kurgi?! Kame dangus? Et, suseksiul Mausiu tiesiog į dangų — juk užsi-
pelniaul..

Suplojo delnais ir ėmė dumti į padanges; pirmiausia
prie Paukščių Tako, o paskui nosies statumu,— ten, gir-
dėjo, esanti dangaus karalystė.

Tris dienas ir tris naktis skrido taip davatka, nieko
neėsdama, nieko negerdama. Ktvirtąją dieną vos ne vos
atsidūrė pas dangaus karalystės tvorą.

Patvoriu ėmė slinkti, ieškodama, be neras ar varčiu-
kus, ar kokią skylę, pro kurią galėtų įsisprausti; bet nieko
atrasti negalėjo. Tik žiūri — langelis mūre. Be netupi ten
dangaus sargas,— pamanė,— o gal kitas koks šventasis?..

Ėmė barškinti. Iš pradžios iš lengvo, paskui balsiau,
balsiau, galop ir koja kabalkštyti buvo bepradedanti. Bet
tą pačią valandą langelis atsidarė, ir davatka pamatė žilą
dangiškojo raktininko galvą.

Truputį susiraukęs, šventasis Petras paklausė:

— Kas čial Ko čia nori?

— Kaip tat ko? Atėjau užpelnų atsiimti už dievobai-
mingą gyvenimą: nekaltybėje pragyvenusi amžių, rodos,
nusipelniau sau dangų maldomis ir pasninkais?.. Oi, oi,
aš ne tokia, kaip kitos... Bepasninkaudama išdžiūvau kaip
šapelis; argi tai dykai bus? O į kiek brostvų įsirašiusi
buvau?

Ir ėmė davatkėlė laidyti savo ryšelio mazgus, kuriame
atsinešė žymius dievo meilės ženklus.

Bet senis raktininkas kažin ko iš skersos žiūrėjo į jos ryšelį ir visai nesiskubino atidaryti vartų panelei.

— Nėr ko mąstyti! — tarė davatka, matydama šventojo svyravimą.— Taip, taip, nėra ko mąstyti, reikia vartus daryti!

— Taip tai taip, bet...

— Dar ko trūksta?! — sucypė užpykusi davatka.— Rodos, mylėjau dievą!..

— O savo artimą? — paklausė šventasis Petras. — Ar kenčiančiam, verkiančiam nušluostei kada nors ašaras? Ar pastiprinai suvargusį vilties žodžiu? Ar apšvietei tamsuolį tamsybėse klaidžiojantį?.. Vienu žodžiu, klausiu tavęs: ar mylėjai tu artimą savo?..

Davatka tylėjo. Po valandos, pamaniusi, atsakė:

— Jie neverti meilės! Nė vieno tokio nebuvo ten kaip aš!..

Tik staiga subildėjo, sugrumėjo, trenkė perkūnija, ir davatkos dūšia nudunzgėjo žemyn ir pranyko ore: vėjai ją išnešiojo, išblaškė po pasaulį...

Ant davatkos kapo, kurio niekas nelanko, tik vėjas ūžia, auga metėlės ir notnėrės. Dažnai jos savo tarpe šnabžda:

— Ji nieko nemylėjol

1905 m.

BURTININKĖ

Kirtimuose, tarp kadagynų, stovėjo sena apgriuvusi trobelė. Niekas nebeatminė, kada kas ten gyveno. Dabar šikšnosparniai lizdus tenai suko ir, kaip kiti sakė, kipšai naktimis šokinėjo.

Seni žmonės pasakojo, tenai kitąsyk karčema buvusi, bet nuo to laiko, kai kitur pravedė pašto taką, karčema paliko nebereikalinga, ir žmonės apie ją užmiršo. Trobelė apaugo dagiais, sienos apkerpėjo, o vėjas, smerkdamasis pro išdaužytus langus, kaukė, švilpiniavo ir dejavo po seną laužą. Rasit, ir ne vėjas dejavo? Kas gali žinoti?..

Vieną rytą piemens, išginę galvijus, pamatė dūmus berūkstant pro čiukurą ir, labai nustebę, prislinko artyn... Už kadagynų sukritę, ėmė žiūrėti, kas bus toliau. Po valandos pamatę išeinant iš trobos nebejauną moteriškę, dar didžiau prie žemės prikrito ir stebėjosi.

Moteriškė buvo aukšta, išdžiūvusi, saulės nudegta. Menkos drapanėlės bedengė jos kūną. Tačiau kaip marškiniai, taip ir visos jos apdaro dalys blizgėjo. Pasižvalgė išėjusi aplinkui, paėmė akmenį, atmušė vinis ir išėmė langą. Paskui pro jį išokusi, ėmė valytis. Šlavė, dulkino vidų, darbavosi ligi vakaro. Piemens daugiau nieko nematė, tik dulkių vilnis pro išimtą langą ir metamus laukan plytgalius.

Parvarę galvijus, apie baldyklę, apsigyvenusią senoje karčemoje, ėmė pasakoti nebūtus daiktus, ir, neilgai trukus, užmirštoji vieta pasidarė labai garsinga. Vienas sakėsi matęs daugybę žiburėlių, iš liekno beiškylančių ir

einančių dideliu būriu kas vakaras į karčemą, kitas sakėsi tikrai žinąs, kad boba naktį pavirstanti ožka ir einanti ant senkapių smilgų graužinėti.

Išgirdęs tas kalbas, dvaro medininkas ryžosi teisybę iširti: pridėjęs šaudyklę, susiėmęs šventenybių ir susi-šlakstęs švėstu vandeniu, nuėjo į karčemą.

Bijodamas į vidų eiti, atsistojęs ant slenksčio, sušuko:

— Ei, kas esi? Eik šen!

Išėjo moteriškė ir klausimu į klausimą atsakė:

— Ko tamstai reikia?

— Iš kur atėjai, kas esi ir ką čia veiki? — paklausė medininkas.

— Iš kur aš atėjau ir ką veikiu, tamstai nerūpi, o kas esmi, ko beklausi? Juk matai, esmi moteriškė, ne be pono žinios apsigyvenau čionai ir nebijau nė vieno, — tarė moteriškė ir įgrižo į vidų.

Medininkas valandėlę pastovėjo ir nuėjo nieko neištyręs. Laukė jo pareinant sodietės ir, lig pamatė, tuoj apstojė:

— O ką? Ką matei, ponaiti, ar tikrai ji laumė? Kaip atrodo?

— Eikit ir pamatysite, — atsakė medininkas ir nuėjo į dvarą.

Moteriškė betgi pasiliko kaip buvusi: ponas, matyti, žinojo apie ją.

Sodoje kaip virte užvirė.

— Et, tie ponai netiki burtais nei kipšais... Tegu laiko tą velnią... Pasirodys, kieno teisybė, kai visokios nelaimės aplankys dvarą už tą jų gerumą! — kalbėjo bobos savo tarpe.

— Matyti, dvarui ir klius!.. Aniepl.. Ar esi girdėjusi, kad kame vilkas arti savo lizdo darytų ką pikta? Taip pat ir velnias, išprašė į dvarą, o kas kentės? Je, atmink, mes kentėsime! — tratėjo viena žinovė kitai tokiai.

Pora mėnesių praėjo, boboms liežuviai įsmilko betarškant. Pagaliau žmonės, matydami, jog sodoje nieko keista neatsitinka, užmiršo apie senos karčemos gyventoją.

Kaip reikia, vieno ūkininko susirgo arkliui, kito avis vilkas išrėžė, o beveik kiekvienoje sodoje aplinkui ėmė karvės sirgti ir daugumas išdvesė. Parvežė vieną, parvežė antrą gydytoją, tie nutarė, kad tat nuo kaitrų ir nuo liekno vandens tos ligos pakilo.

O boba žinovė šypsojo ir kiekvienam sakė:

— Jus gal apgauti, tik ne manel! Aš žinau, bet kas man rūpi, verčiau tylėsiu!

— Na, pasakyk, kūma, pasigailėk mūsų,— meldė kaimynai.

— Ką čia pasakyk, pasakyk! Dar kitą velnią prisiimkit gyventi, be nebus dar geriaul

— Ar gal būti?.. Moteriškė, rodos, kaip visos...

— Kaip visos! Ar pasiutol! Kaip visos! Tiesa, a, al Nei į bažnyčią eina, nei su žmogumi susiėjus pašneka... kad bent išsižiotų... né cypt! Dar kiaulė pro kiaulę praeidama sukriunkia — krukt, o ta bieso bobutė eina skiauturę sustačiusi, tik iš paniūros blykt, žvilgt, ir tiek... Laikykit, laikykit, dėl manęs vis tiek, ryžkitės, tik po laiko nesigailėkit!

— Ponas, žydas ir velnias, žinai, kad tie tikri broliail Ponas, kad nori, tegu sau į dvarą kipšą pasivadina!.. O jūs nebūkit kvaili. Kiek ten reikia, šiaudų gniūžis, deguto kaušas! Kepte iškeps nelabasis!

Tokias ir tolygias kalbas kalbėjo po sodas.

Ir žmonės vis baudėsi „pabaigti“, tačiau dar kiek laiko nuslinko besibaudžiant. Tuo tarpu sena karčema dažnai tuščia stovėjo, tik šventomis rūko iš čiukuro dūmai ir ant slenksčio prieš saulę šildėsi ir snaudė garsinga apygardos laumė ar burtininkė, daugumo supratimu — tikras kipšas.

Žmonėse pinigai turi didelę galią, taigi ligu žmonės pamatė, kad moteriškė diena iš dienos dirba, o taip vargingai gyvena, nusprendė, kad pinigus kraunanti, ir ėmė galvoti, kaip tuos pinigus išlupti.

Užeidavo prie jos žydai su prekėmis. Nors visada vieną atsakymą gaudavo: „man nieko nereikia“, neaplenkdavo jos laužo. Negana to, moteriškė, nors sena ir labai negraži, susilaukė piršlių, ir tai ne vienų.

Visokių važiavo: jauni tinginiai, kurie be darbo turtus įgyt troško; seni našliai, kuriems nemokamos tarnaitės reikėjo, ir visokie niekšai.

Moteriškė senius padoriai atleisdavo, sakydama:

— Du sykiu ir žolelės nežydi; pirmas vedimas nuo dievo siųstas, antrą žmonės rūpina, trečią biesas pataria; aš jau savo išgyvenau. Kas buvo dievo žadėta, paėmiau ir daugiau nebenoriu...

Jaunus išjuokdavo. Sakydavo:

— Auk, maželėli, proto be neįgausi; tada suprasi, kad pavasaris su žiema niekada drauge neina.

Vienas atvažiavo, ir, ligu suėjo, piršlys tuoj pasakė, kiek jaunikaitis reikalauja pinigų:

— Du šimteliu padėsi; vyras jaunas, sveikas kaip ridikas...

Ir dar būtų daug kalbėjęs piršlys, kad moteriškė nebūtų ėmusi balsu juoktis.

— Ko čia galvą sukate man, senei? Nė jokių pinigų sau neturiu, užsidirbk, sūneli...

Niekšai, pamatę, kad tuo būdu neišvilios iš senės pinigų, nutarė ją prismaugti ir prievarta sulasiotus grašius išlupti.

Vėlybas ruduo buvo. Viena naktį iš prekymečio važiudami per mišką žmonės rado vos gyvą moteriškę, smarkiai primuštą. Atgaivinę vos išklausė, iš kur ji, ir atvežė į nurodytą vietą, į seną karčemą.

Padėję karčemoje, davė žinią sodai apie šitą atsitikimą. Nustebo bobos. Bet kadangi keleiviai pasakojo, būk ligonis, kentėdama sopulius, dievo vardą minėjusi ir prašiusi nepersekioti tų, kurie ją norėję užmušti, tai bobų būrys, susiėmusios žvakes ir visokius skambalėlius, geram mirimui reikalingus, nukeliavo į kirtimų butą. Paskui juos nuėjo iš dvaro ir seniukas, buvusysis kitąsyk vargamistra (dabar jis gyveno dvare „iš ponų malonės“).

Matyti, kažin ką turėjo bobos ant sąžinės, nes, suėjusios į vidų, nė viena neišdrįso prie ligonio prieiti: viena kitą stūmė, tačiau visos prie durų stovėjo. Tik seniukas stačiai prie ligonio priėjo. Gulėjo ji kertėje ant žemės, ant kiminių glėbio. Ties galva kybojo sujuodavusi nuo dūmų medinė dievo mūka. Troba buvo šalta, seniai nekurta. Ligonis drebėjo nuo šalčio, veidas buvo mėlynas. Seniukas stovėjo prie lovos, ligonis žiūrėjo į jį.

— Dievas tamstą atsiuntė... matyti, paskutinė valanda... nebepažįsti jau manęs?.. Ne? Seniai, seniai tai buvo... tamsta vargamistra buvai tada... aš tarnavau pas jus... O ten kas pas duris? — paklausė ligonis, stengdamasi pamatyti savo svečius.— Mirtis atėjo... dalgį jau skambina...

— Ne, tai kaimynės atėjo, atnešė laimingo mirimo varpelį,— tarė seniukas.

Žmona prašypojo, tylėjo valandą, paskui stipriai balsu tarė:

— Kaimynės mielos, ko čia suėjote?

Bobos tylėjo, tarp jų buvo ir „žinovė“. Ta, visų didžiau įsilojusi, paėjęjo keletą žingsnių pirmyn prie lovos ir tarė:

— Pildydamos dievo įsakymą, atėjome ligonio aplankyti, atnešėme katra, kas reikalinga kiekvienam mirštančiam: psalmes, varpelį, žvakę, žolelių smilkomų, vandens švęsto... Sugraudink savo širdį, paskutinė valanda artinasi, atsimink, kuo die...

— Ei, nesuk man galvos! — sudejavo ligonis: — Man ir taip skauda galvą... Pasiuntei man žudytojus, atsitiko taip, kaip norėjai... Neužkliuvau jums, nepadariau nuoskaudos... Dievas visus mato... Neškitės savo žvakes ir varpelius, dievas neapgaunamas!..

Tą valandą sužvingo pas trobą arklys, visi pažvelgė į langą, ir įėjo į vidų policijos tarnas ir dešimtininkas dviem žmonėm surištais ir geležiniais apkaltais vedini.

Policijos tarnas įėjęs tuoj žvilgterėjo į susirinkusius ir paklausė:

— Ar bėra gyva moteriškė, kur vakar atrado miške?..

Valandą tylėjo visi. Žinovė išbalusi stovėjo, atsirėmusi į sieną, nes pažino vieną iš surištųjų: tai buvo... jos vyras.

— Gyva,— atsakė kažin kas, pakartojus policijos tarnui savo klausimą.

— Veskit kaltininkus! — sušuko policijos tarnas.

Tylėjo visi. Liūdnai suskambėjo geležiniai, ir dešimtininkai įvedė du sukaltu žmogų; privedė juodu prie pat lovos.

Ligonis, išvydusi juos, sudrebėjo ir akis užmerkė.

— Ar pažįsti tuodu vyrų? — paklausė policijos tarnas, turėdamas rankoje popierių protokolui rašyti,— ar juodu pažįsti? Teisybė reikalauja tavo pripažinimo! — pridūrė policistas.

Abu žmogų turėjo akis nudūrusiu į žemę. Ligonis žlūrėjo į juodu ilgai, paskui tarė:

— Juodu nekaltu, paleiskit juodu... apsirikimas...

— Patys prisipažinot! — atsiliepė vienas iš dešimtininkų.

— Rasit, girtu buvo... Pažįstu juodu gerai, tat mano kaimynai... Vieno pati štai manęs lankyti atėjo... Neieš-

kokit kaltininkų, aš jiems atleidžiu, tegu dievas tik man taip mano nuodėmes atleidžia.— Mirtis artinasi... eikit visi... maža laiko beturiu... Mirtis netolima, bet kol išeisite, nuimkit geležinius...

Suskambėjo geležiniai rakinami, žmonės betgi nesitraukė, stovėjo abu, veidai jų mainėsi.

— Tamstos prašysiu,— tarė ligonis į seniuką,— padaryti tai, ko aš pati nebesuspėjau... Ar atmeni, kad dar vargamistra buvai, piktadariai išlaužė bažnyčioj rinktuve... Tai padarė mano sūnus... Visą gyvenimą dirbau ir sutaisiau devynias dešimtis rublių... reikėjo dar dešimties... Dievas mato, nebuvo laiko. Yra įmūryti plytoje, kur kryželis; išėmęs atiduok atgal bažnyčiai... atiduok!..

Šis paėmė jos ranką ir, priklaupęs prie kimininio jos gulto, pabučiavo, tardamas:

— Atiduosiu, būk rami...

Buvo tat vienintelis žmonių atžinimas, nes visą savo gyvenimą ji perleido varguose, kovodama su prietarais, pagaliau sunkiai dirbdama, savęs išsižadėdama, kitų malonės neprityrusi.

Senis, buvusysis bažnyčios tarnas, ilgai stovėjo susimąstęs, per jo veidą rietėjo ašaros.

Bobos savo tarpe kumščiojosi ir tylomis šnekėjos:

— Tokia asaba bučiuoja į ranką tai nuplyšėlei... Ar ne keista?.. Juk ji neverta to, nei rožančiaus, nei škaplerio prie jos!..

Senis, atsigręžęs į jas, tarė:

— Klystatel Pats aš abejoju, ar buvau vertas bučiuoti tos kankinės rankas... Nėra rožančiaus, sakote, o tai kas yra?

Čia, nukabinęs nuo sienos juodą surūkusį medinį kryželį, iškėlė jį ir taip valandą turėjo. Ir keistas daiktas: bobos akis nudūrė į žemę, neišdrįsdamos jų pakelti. Tas juodas kryželis tartum sakyte sakė:

— Aš esmi kankinių ir varguolių, ne fariziejų ir puikybės, dievas!

Seniukas, idėjęs kryžių į numirėlės rankas, spėriai išėjo, tartum dvidešimtį metų numetęs.

Senis, įbėgęs į savo butą, palipo ant aukšto, ištraukęs iš palubio mazgelį, išėmė pinigus ir skaitė, kolei šimtą priskaitė. Ten buvo jo atskala, surinkta laidotuvėms, egzekvijoms ir visoms paprastoms, būtinai, jo kitų dienų nuomone, reikalingoms kiekvienam išmintingam katalikui apeigoms. Šiandien jam buvo aišku, jog tie pinigai reikia kam kitam suvartoti, kitam tikslui, kurs yra prakilnesnis, vertesnis ir pagarbesnis.

Pasiėmė tuos rublius ir išsinešė.

Anksti rytą nuėjo prie kunigo, apsakė, kas atsitiko, ir atidavė pinigus kaip numirėlės atlyginimą. Netrūko nieko, buvo lygus šimtas.

Kunigas pinigus suėmė ir paklausė seniuko:

— Visaip apie ją plepa. Viena tēr žinoma: mirusioji — bedievė, nė jokių ženklų katalikiškų prie jos nerado...

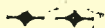
— Tėve dvasiškasis, jos darbail..

— Kvailys esi! Senas ir kvailas! Laidokit, kur noritel Kas dievo nepažino, ir dievas to nepažįsta!

— Tėve dvasiškasis!.. Tėveli!

— Laukan! — atidaręs duris, sušuko dvasininkas.

Senis nukaito, akis primerkė... Išėjo... Išėjęs atsipeikėjo... Eidamas svyravo dar kaip girtas. Paskui nuėmė kažin ką nuo kaklo ir metė į patvorį.

Senoji „burtininkė“ turbūt nebuvo tokia vargšė, kaip atrodė, nes laidotuvės buvo padorios, tik atsargiųjų katalikų kapuose nebuvo jai vietos.

Palaidojo ją pakapėje po beržu.

Iš kur buvo įkapiai, kas visa pristatė, niekaip bobos sužinoti negalėjo.

Senis vaikščiojo, rūpino visa, boboms gi į jų klausimus atsakydavo:

— Nežinau, nieko nežinau!

Įleidus juodą grabą į duobę, žmonės metė po tris saujas žemės.

Metė ir senis, jis ir gailiomis ašaromis pašlakstė kapą. Paskui, po visa ko, tarė:

— Ir mane palaidosite čionai!

1905 m.

AUKŠTAI LĒKSI, ŽEMAI KRISI

Iš pat mažo prašmatnus buvo Petrukas ir vikrus, žebenkštėliu vadino jį, galų gale aitvaru praminė.

Mokėjo Petrukas visokiais būdais žvejoti, vėžianti, žinojo, kame kokie grybai auga, kame riešutai, uogos, kame miškinės antys peri — Petruko buvo visur apeita, visur apžinota.

Negana to, vos šešiolikai metų sukakus, visokius šokius šokti mokėjo, skambino balalaika, griežė smuiku, tampė armoniką, o kada fleitą paėmęs sudūmė, tai žemė linko besiklausant. Piršto nereikėjo ir degtinę geriant — nuo eilės nesiliko. Kortomis lošė našiai, niekam apjuokti nepasiduodamas.

— Bepigu būtų, kad taip geram tokį protą turėtų mūsų Petris, — sakydavo tėvas motinai, — būtų žmogus vienu žodžiu!

Ir buvo tėvui vargas, kad taip visur tinkąs Petrukas nė kokiam darbui netiko. Kiek sykių paliko jį tėvai namie žygius apeiti, viską atbulai darė, ot, tik kad nuo rankų numestų.

Arkliams kai uždrėbs po šieno glėbį kaip atkeldamas, tai liuoba, būdavo, apuostys, išrankios, kitą po kojomis sumynė, sutrypė, ir stovi per dieną alkani. Vandens tik dėl ženkle pilstelės, būdavo, į lovį, ir gana! Gyvuliui nė kokio gailesčio neturėjo.

— A, darkysiuos aš čia ilgai, — sakydavo, — tegul juos! — Ir taip apsidirbę, ėmė skripyčią arba atsidrėbę dainuodavo iš viso vieko. Taip bedykaudamas, įaugo Pet-

ruką į geroką berną, ir iš stuomens, ir iš liemens, tik protas koks buvo, toks liko.

Kartais tėvas, išėjęs iš kantrybės, džingtelėjo su diržu per pečius, motina liuoba nubars, nubaus, bet rambikailiui Petrukui — nei smūgis, nei barniai nėjo prie širdies: pasikasė, ir vėl savo.

Mėgino tėvas pjauti jį varyti, bet Petrukas kaip braukė porą sykių dalgiu, dalgis trakšt pusiau, ir sutrūko.

— Ar aš kaltas, — teisinosi, — akmenys, kelmai, kemsai, ką aš padarysiu!

Nusiuntė ar į malūną, ar šiaip kur nuvažiuoti, tai kaip paleis arklius, akmenys ne akmenys, duobės ne duobės, ir sudaužęs ratus!

Ir arti statė, bet ir čia Petrukas po savam darė: dirvą lydekų priskleidė — nors verk! Ot, vieną vagą varė, ant-
rąja žemiau užvertė, ir ark iš naujo!

Tėvas pyko, o motina vis save ir vyrą džugino: įaugo į vyrą ir susikepaluos! Petrukas apie tą nė manyti nemane: po nibres, po vestuves, kur tik koks prašmintinis, — visur Petrukas buvo gyvas; dienos laike miegojo lyg užmuštas: nė jokia spēka prikelti jo negalėjo.

— Kas iš tavęs bus, — klausinėjo ne sykį kaimynai, — kur tu dingsi, darbo nemokėdamas?

— E-e, bepigul — atsakydavo jaunikaitis. — Kad tik pinigų būtų, darbo nepasiilgsiu!

— Iš kurgi tų pinigų imsis? Iš dangaus niekas neišmes. Šią gadynę kas kasa, tas ir lesa, nekasant veikiai gūžys ištuštės! — juokėsi žmonės.

Petrukas tik šaipėsi kažin kaip keistai.

— Eikit jūs!.. Ar mažai svieto gyvena be darbo ir daugiau už jus turi, tik galvą ne puodynę ant pečių reikia turėti, ot kas! Galima arkliais prekystę varyti, degtinę slapta pardavoti, mokant ir patiems varyti, pinigą padirbti taipogi galima — ir tuos juk ne šventieji daro; ne pro šalį ir su biesuku susipažinti, — galima kur apeiti užkastus

pinigus,—et, protą turėdamas, nežūsi žmogus! Aš taip, kaip jūs, gyventi nenoriu. Bet ir ką jūs turite: nuo aušros iki sutemos prakaituojate ir tik šiaip taip juodos duonos kąsnį turite, o aš mėgstu gerai pavalgyti ir linksmai gyventi, ne po kurmio apsigimiau!

Žmonės pečius traukė, besiklausydami tokių kalbų.

— Žiūrėsme, kai dugną dėsmel! — sakydavo.

Ir dykavo sau Petrukas, dykavo, bedykaudamas įaugo į didelį stiprų vyrą, vieną rūpestį turėdamas: kur gerai pavalgyti ir kokią linksmybę sau išrasti.

Gyvenimas tuo tarpu ėjo savo vėžėmis, ir likimas užmanė prispausti Petruką.

Šit rudeniop tėvas, prie kūlės susišildęs, staiga peršalo ir įgulė į lovą. Šone dygulys dūrė, baisia kosėjo, degino jį karštis, net klejoti ėmė.

Sunki buvo liga, begalę žolelių bobos sugirdė, kol atitaisė šiaip taip senį — mirti nemirė, bet nuo darbo visai atliko.

Siek tiek prie varstoto darbavosi, bet prie ūkiškų darbų imtis ir svajoti negalėjo ir noroms nenoroms turėjo rūpinti viską Petrukui palikti. Visi mąstė, kad reikalas privers Petruką susiimti, ir imsis už darbo kaip visi, bet Petrukas šypsojo tik slaptinai ir atbulavo po savam. Tankiai lankė jį čigonas, arklių mainininkas. Prieš šv. Jono meturgį ir vėl apsilankė. Kažin ką per visą naktį šnibždėjosi, kažin kokias žoles virino, net visa troba prismirdo, o motinai užklausus, kas iš to bus, Petrukas juokdamasis atsakė:

— Gyvus pinigus išmarminsim, matysi, motušėle!

Virino, čirškino, paskui prie arklių nuėjo, ką ten darė, ką ne — judum žinoti, tik kad nuo ryto skrabes išvedė į kiemą, nustebo motina.

Senos kumelės nebepažįstamos buvo: žemę kasė, piestu stoji, šnarpė nenutūrimos. Pasikinkė Petrukas, ir abu su čigonu susėdę lyg žaibas išlėkė.

Prieš miesčiuką sustojo, išsikinkė, kumeles avižomis užšėrė ir katrai po bonką kažin ko į gerkles supylė. Čigonas nuėjo šuntakėliais į miesčiuką, Petras, ant vienos kumelės raitas, antra vedinas, keliu nudulkėjo į miestelį.

Tik Petris į miestelį įjojo, čigonas tuoj, būk arklių lygti, pristoj.

— Kiek? — užklausė.

— Po šimtinę! — atsakė šankindamas arklius Petras.

Čigonas už galvos susigrobė, užtikrindamas, kad tie ketvergiai niekada daugiau neverti kaip po aštuonias dešimtis rublių. Rėkė, šaukė, sklaidėsi, kad net daugybė svieta juos apstojo klausytis, kuo baigsis derybos.

— Magaryčios mano! — rėkė čigonas, — moku ir permoku už tai, kad laiko mažai, o turiu šiandien visą arklių partiją supirkti, į Prūsus varyti, kitaip neįsiūlyčiau tiek: ne poniški arkliai, ne cūginiai, kiekvienas akis turi, ne duobes!

Petris, būsiąs nenoriš klausytis, sutempė pavarslus, čigonas už akių užbėgo, dar didžiau rėkdamas ir sklaidydamas. Tuo tarpu dvejetas ponaičiukų prisiartinęėjo atsargiai, matomai, saugodamiesi, kad koks arklys neįkastų, skyrė taką, kad kur neįmintų ir blizgančių čebatėlių nesuteptų, sustoję žiūrėjo per akinius į arklius.

— Žinai, Steponai, man ta pora tinka, matomai, jauni gyvuliai.

— Man taipogi.

— Klausyk, žmogau, ar pats auginote juos? — užklausė vienas iš ponaičių.

— Kaipgi, — atsakė Petras, — paties auginti, ir, kad ne vargas, niekada neparduočiau, paukščiai — ne arkliai: kad eina — tik kojomis žemę siekia; bet ką darysi: žmona serga, iš paskutinio gelbėti reikia, pinigų trūksta... — Čia Petrukas nutilo, atsidusęs ir nusiminęs glostė kumelių karčius.

— Pinigus še, gaspadoriau! Še, skaityk. Aš pirmas lygti pradėjau! — rėkė čigonas, šikšninę makšną skambindamas,— še, magaryčios manol!

— Kaip manai? — tarėsi ponaičiai,— ko mes čia dulkes gersim, verčiau kiek brangiau duoti, by tik gyvuliai žinomi, iš vargo vėl naudotis nepadoru, rasit, lygstant ir galėtum nulygti kiek, bet neužsimoka!

— Ir aš manau taip, tas vaikščiojimas po jomarką tai man žudynė, imkim!

Išėmė pinigus ir padavė Petrukui.

— O čia magaryčioms rublis,— tarė antrasis, paduodamas rublinę.

Petrukas, tik arklius atidavęs ponaičių žmogui, spruko su čigonu į smuklę ir suūžė už jų sveikata. Paskui su to paties čigono pagalba nusipirko sau darlinius arklius ir linksmas namon sugrižo.

Motina neatsidžiaugė sūnaus protu ir vikrumu, ėmė vyrui prikaišioti, kad jis tai nemokėjęs gyventi, dabar kita: be triūso yra ir arkliai geresni, ir pinigų yra.

Senis, visą dalyką nuo sūnaus sužinojęs, nemažai susikrimto, nes buvo sąžiningas žmogus, nulingavo žilą galvą, tardamas:

— Visą svieta su apgaule pereisi, tik nebesugrįši! Aš taip nedaryčiau!

— Et, niekai, dabar kita gadynė: dūšios nenuskriaudęs, kūno nepasotinsi! — tarė Petrukas — Dabar meluok, truputį privogciok ir save vaduok, tada gyvensi! Kad mokėtum save išvaduoti, tam reikia turėti galvą, ot kas!

— Tausiji niekus! — tarė senis,— ryžkis: kaip pasiklosi, taip išmiegosi! Ką aš dabar pasiligojęs padarysiu!

Ir krintosi senis, būsiąs nematąs, vienok širdgėla jį žudė, nė valgis prie širdies nėjo — ot, lyg akmuo ant jo užgulė...

Vargo taip, vargo senis ir galų gale ištiesai įgulė, kiek pasirgęs, ir nusimirė. Petrukas laidotuvėms nieko nesigai-
lėjo, tokiu būdu įgijo ir žmonių garbę, ir prielankumą. Pi-
nigų buvo netrūkstamai: iš netolimos valdiškos girios
veždavo balkius vieną po kito ir viską, ką užtikdavo. Bet
ir tas jam įkyrėjo: vis ne be baimės ir vogti galima, pa-
vogus — skaldyk, pjaustyk, turgun vežk — vis darbas.
Ėmė Petrukas galvoti, kaip visai be darbo pinigų įgijus,
užsyk daugiau iš kur užgriebus.

Netoli miške stovėjo motinos švenčiausios koplytėlė,
už stebuklingą plačiai pašlovinta, už tai suvažiuodavo ir
sueidavo visokio svietelio čionai, ištroškę visokių malo-
nių.

Parapija buvo neturtinga, bažnyčia labai apleista, už
tai pataisymui jos nutarė parapija pas koplytėlę karbon-
ką prikalti. Sumesdavo čionai skatikus, kiek kas išmanė;
kai kada ir keliolika rublių būdavo. Susigalvojo Petrukas
prie šitos karbonkos nakčia raktelį prisiskirti ir laiks nuo
laiko pinigėlius išimdavo lyg savo sodne iš avilių medų,
ir gyveno šiaip be rūpesčio. Vieną sykį, nakčia grįždamas
iš kažkokio prašmintinio, Petras įkaušęs žiūri — pievoje
blust blust, ugnelė pašoko.

Petrukas priėjo arčiau, nors kailis šiaušėsi — tikrai ug-
nelė blust blust, ir užgeso. Priėjo visai arti, žiūri — kalne-
lis, lygu kapinys, viršuj akmuo.

Atsisukęs nuklapnojo namon be dvasios, nesiliovė, pa-
kol visi sugulė. Kada jau viskas nuščiuovo, apsilvilko
sena tėvo sermėga, pasiėmė lopetą, štangą ir nubėgo kuo
stačiau per daržą į kaimyno pievą. Pažiūrėjo į jo aplopy-
tu stogu butą ir susijuokė:

— Miegok sveikas, ryt prieš saulėtekį prie darbo rei-
kia! Ki, ki, ki, per šimtą metų su savo darbu neuždirbsi
tiek, kaip aš viena valanda su savo protul

Atkasė, akmenį, pasvėręs su štangą, kiukt ir iškėlė. Iškėlęs, įniršęs ėmė krapštyti; pirmą sykį dirbo Petrukas nuo širdies, net prakaitas per nosį varvėjo. Kiek pakasęs, atkasė kažin kokius virbus, akmenis, tas jam dar didžiau užtvirtino, kad šitas kalnelis žmogaus sukastas. Plėšė virbus, metė akmenis, išmetęs kiek sudunzginu su koja, o brolelil! yral!.. Priklaupė ir jau su nagais nuo kažin kokių lentų ėmė braukti žemę,— skrynias, aukso skrynias!

— Na, jau nabagui nupirksiu kada magaryčias, nemažą širdgėlą įgaus, radęs ryt tuščią duobelę,— mąsto Petrukas.

Paėmęs kirvį, nirtęs ėmė kapoti skrynios viršų, visos nér ko judinti: ir laiko daug išeis, panešti vienam negalima,— verčiau šiaip viršų atmušus išsemti!

Vieną kitą sykį kirto, lentos patrešusios buvo ir skelti davėsi lengvai. Staiga sutratėjo, Petrukas suriko, ir pasigirdo pliauškėjimas...

Išpurusiame ažuole susijuokė pelėda, ir vėl liko tyku, ramu... Ryto metą dar niekas Petruko nepasigedo, nes motina priprato prie jo naktinių kelionių. Vakarui atėjus, jau ir gedauti ėmė, o Petruko kaip nėra, taip nėra.

Trečioj dienoj koks ten vaikas, uogas rinkdamas, pažingėdavo pažvelgti į atkastą seną šulinėlį, pažvelgė — ir atbulas atvirto, paskui pasikėlęs nubėgo galvatrūkčiais į sodą.

— Ten kojos kyšol — sušuko, į trobą įpuolęs.— Kojos... po ažuolu atkastas šulinysl!..

Žmona nubėgo prie kitų, subruzdavo visas sodžius, būrelis nubėgo į vaiko nurodytą vietą. Ištraukė Petruką, pasidarė sodžiuje didelis subruzdimas: visi suprato, ko čionai prašmatnus vaikiną nakčia ieškojo.

— Koks gyvenimas, toks ir mirimas,— kalbėjo žmonės, kūną dabodami, pakol valdžia apžiūrės ir leis palaidoti.

Suvažiavo, apžiūrėjo ir nuvažiavo sau; prisiėjo laidoti. Į trobą negalėjo nešti, nes iš jo pasileido baisiai, ir tvankas prisiartinti neleido.

Nesusitaikinus nei su žmonėmis, nei su dievu, be žvakės, be pamaldos, pakasė kaimynai Petruką ten pat pas šulinį, nelyginant kaip nugaišusį galviją.

Taip pasibaigė gyvenimas Petruko, norinčio pralobti be triūso.

1912 m.

VELYKOS

Vaizdelis iš gyvenimo

Traukinys sustojo, ir linksmų kareivių būrys triukšmingai išpurtėjo iš vagono.

Ant perono atsisveikino savo tarpe ir katras sau nuėjo savo keliu namo su savaisiais sutikti linksmų velykų švenčių.

Juras, palikęs vienas, kiek paėjęs nuo stoties, sustojo, apsidairė aplinkui, sulaikė akis ant viršūnės seno ąžuolo, kuris buvo matyti, nors geri šeši varstai buvo iki Laimučių sodžiaus, kuriame senas ąžuolas, „Bočiu“ pramanytas, karšo kažin kiek šimtmečių pragyvenęs,— apie tą liudijo jo storos, samanotos šakos, vien tik viršūnėmis žaliujančios.

Mylėjo sodiečiai tą savo „Bočių“, iš jo šlamėjimo seniai lėmė apie oro permainą, iš pavasario, iš skleidimo lėmė, kokie bus metai, šventadienio pavakarį girelėje pas „Bočių“ susirinkdavo jaunuomenė pašokti, rudeniop vaikai išlenktyniui rinko giles. Taigi senas ąžuolas įaugo į sodiečių gyvenimą. Įleido šaknis į savo anūkų širdis ir, kad taip nūvirstų kada, ne vienas sodietis apsverktų, o visiems kaip ko trūktų ir, nors „Bočiaus“ nebeliktų, visada būtų sakoma:

— Po ąžuolu, pas „Bočių“...

Juras žiūrėjo į „Bočių“, lyg pirmą sykį pamatęs jo skarotą viršūnę, kur prasikišusią per kitus medžius, žiūrėjo ir bežiūrėdamas nuliūdo, jauno kareivio veidas smarkiai paraudo, nuleido akis, lyg mažas anūkas, nusidėjęs prieš bočių; staiga jo veidas susiraukė, ir stambios aša-

ros pabiro iš akių. Su milinės rankove nubraukė ašaras, lyg jų susigėdinęs ir, atsigręžęs į stotį, pratarė į save:

— Rasit, verčiau būtų grįžti... ko aš čiaėjau?..

Keisto išpūdzio prityrė Juras: pakol su draugais važiavo, linksmas buvo, bet vienas likęs, pradėjęs eiti takeliu, kuriuo kitąsyk vaikščiojo, pasijautė, kad jis nebe toks, kaip buvęs, ne tik iš drapanų nepanašus į Jurą artoją, bet ir širdis, siela, jo visas asmuo lyg tas, o ne tas...

Jo širdyį nelinksma, lyg akmuo užgulė visokios mintys, atminimaiėjo per galvą, o didžiau už visą ką žudė jį klausimas:

— Ir ką tu pasakysi, tetai Jokūbienei užklausus apie Jonį?

Tą klausimą uždavė jam iš tolo „Bočius“. Juras susipurtino ir ėmė eiti greitai priekin.

Saulužė ant laidos krypo, Juras, išėjęs į vieškelį, sutiko daug žmonių, einančių į velykas; moterėlės su ryšeliais, merginos, vyraiėjo linksmi, lyg nauja jėga apdovanoti, atjaunėję, skaistaus pavasario grožės atgaivinti.

Kiekvienas išgirstas juokas erzino Jurą, kuo didesni žmonių būriai pralenkė jį, tartum kas atgal stumte stūmė, širdis neramiai plakė, kažkokia baimė apimdavo.

Ėjo iš lengvo, atsidėjęs, galvą nuleidęs, susimąstęs, dažnai neatsakydavo katalikiškai pasveikintas ir nepaisė, kad jį išdykėliu pavadino, pasipiktinusi jo pasielgimu, senutė.

Sunkino jį žmonės, už tai peršoko griovį ir takeliu per laukus ėmė eiti, vienas su savo mintimis. Staiga jo dėmesį atkreipė nepaprastas atobalsis: kažkas į skardą dūzgeno, girdėti buvo šūkavimai ir daugelio balsų nelemtas klegesys, kartais lyg verksmas. Juras paskubino žingsnį, norėdamas persitikrinti, ką tas reiškia, ir netrukus, prasismaukęs per alksnyų tankmes, išėjo į smiltynus.

Nepaprastą reginį čia pamatė.

Būrys vaikų varė apsupę būrelį vaikų, kumščiuodami juos ir visai pamėčiodami; apsuptųjų kepurės buvo padabintos raudonais drožliais, varančiųjų — baltais. Toks pat, su baltu drožliu ant kepurės, keliolikos metų vaikas laikė rankoje gabalą skardos ir, eidamas pirmas, dūzgeno į ją iš viso vieko su geležies gabalėliu, keldamas baisų triukšmą.

Paskui tą būrį ėjo du baltkepuriai, o jų tarpe dar be kelnių mažiukas vaikas, gleitodamas kumščiuokais kraują, pasrūvusį iš nosies, su ašaromis. Ėjo klupdamas ir verkė balsu, už tai nuo dviejų vedėjų baltkepurinių krito ant jo kupros kumščiai.

— Vis tiek pakarsime! Kriok nekriok, pakarsime,— kalbėjo vienas, pakišdamas verkiančiam mažiukui nešamą rankoje apvartį.

— Še, štai už kaklo užnersime ir ant šakos! — erzino vienas iš vedėjų, užmesdamas vaikui virvelę ant kaklo. — Ir kybosi kaip tas katinas, atmeni? Kur anądien pakorėme!

Mažiukas suriko iš viso vieko, Juras peršoko griovį ir užstojo taką būriui:

— Ką jūs čia darote, valiūkai! — sušuko suerzintas. — Už ką tą vaiką dobavijate?

— Šnipą nutvėrėme! — sušuko keli balsai, — pakarti vedame, o tie vėl tai priešai, apsupome ir paėmėme, mes žaidžiame karą! — paaiškino galų gale gerokai apskretusia nosim herojus.

— Aš jums tuoj! — sušuko Juras ir ėmė laužtis storąją šaką.

Herojų būrys nelaukė, pasklido į visas šalis, tik pasiliko „šnipas“ belaisvis, negalėdamas pabėgti.

— Nebijok, mažiuli,— tarė Juras, imdamas vaiką už rankutės,— o kur tavo mama?

— Namie velykas kepa! — verkšleno mažiukas, dar vis didžiau trindamas sau akis su kumščiuokais.

— Iš kur tas kraujas? — paklausė Juras.

— Aš bėgau ir pa-pavirtau, į akmenį tykš su nosim ir pasruvo, jie sugavo!..

— Kurgi tavo mama? — paklausė vėl Juras.

— Namie, vely...

Čia staiga nutilo, pamatęs per lauką bėgant moteriškę, be skepetaitės buvo, matyti, skubotai iš namų bėgo.

— O, tu nevidone! — sušuko uždususi, pripuldama prie vaiko.— Ar aš tau nesakiau namie būti pas trobelę! Tai biesuks! Nepama... ty-y-si, kaip nebesą! — Priėjo atsigrėždama į Jurą, paskui, sumovus porą gerų smūgių per užpakalį, sušuko: — Namon, snargly! — O į Jurą jau ramesniu balsu tarė: — Ačiū, kad tuos biesukus perskyrei, oi, tas karas širdį perėdė, dar tie įsimanė beprotauti! Galvijai, kur nori, eina; žiūrėk, praganę, vakarą duok žinią kojoms, o jie kariauja! Dar kai pavysiu, duosiu pėrenos abudum!

— Nebemušk, jau tamsta, teta, jau jis ir taip gavo,— juokdamasis užtarė Juras.

— Nemušk, sakai! Oi, nežinai, kas darosi. Aną sykį taip besibjaurodami įniršo ir vieną nudūrė su peiliu, antrą pakorė į eglę, tai ir nemušk! Duosiu kaip šunims, tatai taip pat mano, kur būgnijo! Reikia mėsą kepti, pečiaus nėra kuo užremti, tai Elzė pasakė, kad išsinešė Adis; būgno vietoje išbūgnysiu kailį abudum!

Tuo tarpu Juras žvilgterėjo į lauką, per kurį lyg kulka rytėte rytėjo mažiukas.

— Na, žiūrėk, tamsta, kaip skuta nabagas! — tarė Juras, rodydamas į vaiką.

— Biesas apsėdo dabar didžius ir mažus, tokios pasaulio platybės, ir nesutelpa, žudosi, nevidonai; kad taip tas savo jėgas padėtų geram darbui, vietoje kulką ir patrankų įsitaisytų žemei dirbti įrankius gerus, kaip gražiai galėtų gyventi. Kiek dabar baisenybių sviete! Iš vienos šeimos, vienos motinos vaikai priešais stoja: brolis

brolių užmuša, ir iš to bus kas geras! Susimaišė svietas. Tėvas pas vienus, sūnūs pas kitus, ir negirdi to balso: „Kainai, kur dėjai savo brolių“?!

Juras nubalo, staiga akis primerkė ir slopiu balsu tarė:

— Viso ko yra... Reikia eiti, vakaras nebetolil

— Ir man mėsa pečiuj, o aš plepu,— tarė moteriškė.—

Na, ačiū jums, ir bėgul

Moteriškė atsisuko ir nubėgo. Juras taip pat beveik bėgo, nes rodėsi jam, kad alksnių šlamėjime, nuo aukšto aplink, siekia jį tas baisus klausimas: „Kur dėjai savo brolių?“

— Aš kareivis, aš neatsakau,— ramino save Juras,— tai jie...

Priilso ir sustojo, prakaitą nuo veido milinės rankove nusišluostė ir vėl ėmė eiti. Šit ir sodžius, gimtinė troba, „Bočius“...

Jurui galvoj sužžė, greitais žingsniais pasiskubino į trobą, tartum norėdamas nuo kažko pabėgti.

— Juras, Jurgutis, mama, Juras parėjo! — garsėjo po trobą sesers Petrusės balsas, ir šit iš virtuvės išbėgo žilgalvėlė močiutė, tėvelis, lazda pasirėmęs, iš šoninės išėjo, ir dar kas... tai teta Jokūbienė...

Sveikina Jurą visi linksmi, tik teta ašaras braukia, savo vienturčio Jonelio nesulaukus.

— Jurgeli, kur jis? Išėjote kartu, ar persiskyrėte? Ar bėra gyvas? Jau metai né laiškelių negaunu,— guodžiasi teta senutė žilagalvėlė, apkabinus Juro galvą.

O jis nori kažką sakyti, balso negali iš krūtinės išgauti, lūpos dreba, galvoje ūžia, ūžia...

— Aš... nežinau... „pliene“ buvo... persiskyrėme... karas baisus dalykas...

— Jurguti, tu sergi? — klausia motina,— nugulk truputį, į velykas eisi?

— Kaip aš į velykas eisiu,— kartojo Juras,— baisiai nuvargau, aš nugulsiu kiek.

— Eik į savo kamara, viskas ten, kaip palikai, eik, vaikutil — ragino motina.

Juras šlitiniuodamas įėjo į kamara: smuikas ant sienos, paveikslai, prieš kuriuos vaikas būdamas poterius kalbėjo, viskas kaip buvo, tik jis nebe toks, nebepritinka jau jis čia, ne, nel..

Atsigulė.

— Dieve mano, kodėl šiandien taip niūriai „Bočius“ ūžia?!— mąsto Juras, užsitraukdamas milinę ant galvos.

Ūžimas nenustoja, ir ta teta, vargšė, vis kartoja:

— Kur jis? Pasakyk, Jurguti, kur jis?

Juras pakelia galvą nuo pagalvės, klausosi, nieko nesigirdi.

— Tai mano galvoje ūžia,— mąsto ir vėl kniausiasi.

Įėjo motina, iš lengvo apklostė, išėjus į seklyčią, su tėtušiu tykiai tariasi:

— Kažin, laikas būtų eiti į bažnyčią: ar jį žadinti, ar ne, baisiai atrodo nuvargęs.

— Jis visai sergąs, nėra ko žadinti, tarnystė ne draugystė,— sako tėtušis.

— Kaip gudriai pasakė tėtušis,— mąstė Juras,— nebežadins jau, paliks vieną, rasit, ūžimas pasiliaus.

— O tamsta, tėtušėli, ar kilsi į velykas? — klausia motina.

— Eikit, aš namie pabūsiu, galvijus aprūpinsiu auštant, reikia kam nors būti.

— Tyku paliko, visi išėjo į velykas,— mąsto Juras, ir širdį jam suspaudė: kodėl, kaip kitąsyk, negali ir jis nueiti, dalyvauti toje rimtoje apeigoje?

— Ne, ne, kaipgi priečiau prie kryžiaus, kaip aš jį bučiuočiau? Ne, nel.. Oi, kaip baisiai slopul — taria Jurgis kažin koku nesavu balsu ir pašoka nuo lovos.

Atidarė langą, atsisėdo pas langą ir priglaudė galvą prie staktos; putena gražus nakties vėjelis.

Nuo netolimos bažnyčios girdėti tarškynių atbalsis, būgnas dūžia, pavasario neilga naktis, šit saulėtekio šalyj jau užsikūrė žaros...

Raudonas lyg kraujas žmogus pasirodė danguje...

Juras nuleido galvą, tos žaros priminė jam panašią žarą to baisaus rytmečio, kada su šautuvu rankose atsistojo prieš brolių...

Dar teisėjams negana pasisotinti mirties reginiu, šūvį sulaikė, pasmerktam liepė duobę išsikasti...

— Ne,— atsako rimtas Jonukas,— ne, tai budelių darbas! Kask, Jurgi! Pavaduok brolių!

Karininkas liepė, ir jie kasė, duobė gili, baisi. Jis, Jonukas, pas duobę, o jis, Jurgis, priešais su šautuvu rankoje...

Neleido sau akių užrišti, ryšulėlį ištraukęs iš užančio metė, sakydamas:

— Nunešk mano motinai paskutinę dovaną!

Paskui metė į aukštį kepurę ir sušuko:

— Lai gyvuoja visų tautų brolybė ir meilė! Darbas mano tau, Tėvyne, pabaigtas!

Būgnas subarškėjo, pasigirdo: „Vienas, du... trys“, ir bailsus šūvis...

Nuo bažnyčios pasigirdo šūviai, varpo balsas pragarsėjo tykiame rytmečio ore, galingas himnas iš skaitlingų krūtinių kartojo:

— Aleliuja! Aleliuja! Aleliuja!

Juras pašoko nuo lango, visa kamara užlieta buvo rytmečio saulės raudonų atspinduolių. Juras ėmė šluostyti savo rankas, purtintis nuo kraujo, kuris lyg slopinte slopino jį, jis jį jautė visur linkan, brido jame... Šoko per atdarą langą ir ėmė bėgti, bėgti, per lauką, priekin, priekin.

Paskui jį sekė balsas: „Kainai, kur dėjai savo brolių?“ Bėgo, bėgo, kol pasiekė girią, ant šakos suklupo ir išvirto ant žemės.

Neapsakoma ramybė jį apėmė, galvoje nebeužė, tik verksmas purtino jo visą kūną, kuri slopino juoda žemė močiutė.

Paskui nurimo ir verkęs. Juras nesijudino. Saulė į pusę dangaus iškilo, į antrą pusę jau sviro, o jis nesijudino.

Kai pabudo, saulė jau buvo nusileidusi. Atsisėdo ir ėmė dairytis, lyg norėdamas atspėti, kur esąs.

Paėmė kiminių gniaužtą ir ėmė trinti savo rankas,— try-
nė dejuodamas, vis kartodamas:

— Kruvinos, baisios.

Ir vėl nutilo ir atsidėjęs ėmė klausytis. Kiekvienas at-
balsis skambėjo jam baisiu klausimu:

— Kur dėjai savo brolių?

Baisiomis akimis žiūrėjo jis į mišką, kur baltos miglos kilo ir, skaidomos eglių šakų, slinko per mišką lyg balti debesys.

O Juras matė aiškiai asmenį ne šio svieto: baltais rū-
bais, prisiartino ir ašarotomis akimis žiūrėjo į svieto kla-
jūną.

Stovi mėnulio šviesoje lyg aureolėje, o nežemiškos esy-
bės liūdnos akys žiūri į gelmes suvargusios sielos, iš šven-
tų lūpų girdėti tykūs žodžiai:

— Kodėl užmiršai mano įsakymą? Juk sakiau tau —
neužmušk...

Juras pašoka nuo žemės ir ima slapstytis už eglių. Slap-
stosi su žymiu išgaščiu išprotėjusiame veide, bet pasislėp-
ti niekur negali, seka jį tos akys ir baisus klausimas.

Sutiko žmonių, kiekvieno sutikto prašo:

— Nuplaukit man rankas, duokit vandens!

Žmonės šalinasi, nieko netarę, eina pro šalį, su ranka pamoję.

— Ei, nebenuplausi jau, vargšei! — sako sau, — mirtis viena benuramins tave ir nuplaus!

Bet mirtis nesiskubina. Juro sveikas kūnas valkioja sutremptą jo sielą, valkioja po svieta apjuokai. Juras apeina plačiai, nėra jam nei audros, nei lytaus, nėra poilsio valandos, eina dieną ir naktį, kol kur pavirsta ir vėl pasikelia, vėl eina ir eina.

O paskui jį seka baltas, ne šio svieta asmuo ir žiūri į jį ašarų pilnomis akimis ir kartoja:

— Kainai, kur dėjai savo brolių?

1922 m.

KALINIAI

Buvo pavasario rytmetis. Keliu, tarp šviesiai žalių beržynų ir pievų, meiliai siūbuojančių nuo šilto kvepiančio vėjelio, šliaužė pamaži kalinių etapas: trejetą vežimų, prisodintų nepaeinančių ir mažų vaikų, traukė nuvargę, matomai, sunkiai žiemą išmitę arkliai, atkakliai kinknodami galvas ir sustodami kas keliolika žingsnių pažinęję dar nesukietėjusiu iš po žiemos keliu. Iš šalių, iš priešakio ir iš užpakalio ėjo pėsčia kareivių sargyba; viduriu, paskui pat vežimus, ėjo būrelis suaugusių vyrų ir jaunų vaikinų — kalinių, po dvejetą grandiniais surakintų, vadinamųjų svarbiųjų prasikaltėlių; kiti ėjo laisvi. Vieni iš jų — daugiausia tie laisvieji — keliavo linksmai švilpiniuodami, nuvilktus švarkus didele fantazija persimetę skersai pečius ir pakreipę kepures į šoną, tartumei į vakaruškas; kaip kas išmanė besikirkindami su jaunesnėmis vežime susėdusiomis moterimis: vieni mėčiojosi bulvių lupenomis, kiti spjaudėsi, už drabužių graibėsi ir kvatojo — kvatojo laukiniu juoku.

Ne visiems taip linksma buvo toje kelionėje: tarp kitų kiekvieno akį greitai į save traukė aukštas, jau žilas senis, be jausmo žymės lėtai žengiąs, ir kitas, vos keliolika metų galįs turėti jaunas vaikas, prirakintas prie tokių pat metų draugo. Kada jaunieji, pakliuvę į seniai bemaitytus žalius laukus, pradėjo šūkauti ir džiaugtis, užmiršę visus kalėjimo ir būsimojo likimo vargus, senis, aplinkui pasižvalgęs, sutraukė antakius, ir jo pajuodusiame sausame veide atsimušė gilus skausmas, gailesys, tartumei ty-

lus skundas, ir karti ašara nuriedėjo per šiurkščius ūsus; ir jis turėjo vilties šį pavasarį ramiai darbuotis savo žemės sklypelyje, drauge su dabar matomais po dirvą pasikui plūgus sekiojančiais kaimiečiais, bet štai kitaip laimūžė lėmė.

Susigėdijo senis tos vienintelės, jau ant visados dabar su tėvyne atsisveikinant nukritusios ašaros ir, lyg prakaitą šluostydamas, pakėlęs ranką, perbraukė rankove per veidą ir, dar žemiau palenkęs galvą, sekė paskui kitus. Ant jo rudinės užpakalio matėsi lopas, ženklinąs recidyvistą — atsikartojusį prasikaltėlį.

Taip, tai buvo recidyvistas, prieš trejetą dešimtų metų nuteistas ir išsiųstas Sibiran kaip užmušėjas. Prirakintas prie katorginio vežimėlio kentėjo už savo prasižengimą, pasmerktas iki gyvos galvos. Jo nuodėmė buvo baisi: užmušė savo poną. Užmušė ne tuo pasikarščiajimu, bet iš anksto prisirengęs, su ta mintimi suaugęs, jau ilgoką laiką prieš nusidėjimą gulęs ir kėlęs, svajodamas apie kerštą.

Jis buvo didiko pono sūnus, bet augo varge, kaip ir jo motina sodietė. Augo apjuokoje, tiek žmonių suaugusių, tiek vaikų stundomas ir pravardžiuojamas. Neturėjo jis teisės užgimti, o užgimė...

Jo broliui laimė ne tikrai pripažino teisę užgimti, bet dar užpylė visais žemės turtais ir laimėmis: menkiausia jo užgaidą stropiai pildė tėvai ir visa gauja galionuotų tarnų; jisai gi — beteisis užgimęs — kiekvieną duonos kąsnelį turėjo užkariauti ilgu verksmu ir šauksmu.

Turtingųjų ūkininkų vaikai dažnai turi įprotį erzinti beturčių vaikus, pasigirdami ir pasididžiudami savo turtais; taigi ir mūsų Igniui atsitikdavo ne kartą, jog katras iš jų, gavęs iš motinos duonos abraką, apteptą sviestu, arba sūrio, pakišdavo mažajam Igniui po pat nosike, sakydami: „Aa! as tuliu, o tu netuli, aa! Tel..“ Bet ligu Ig-

nis aīkanas ištiedavo rankytę prie skanaus kašnelio, vaikas valiūkas pakišdavo jam špygą, arba — dar aršiau: puldavosi bėgti, šaukdamas, kad Ignis noris iš jo atimti. Gerai, jei to šauksmo neišgirdavo rėkiančiojo motina; bet jeigu nugirdavo, tada apščiai krisdavo ant Ignio galvos purvino šluotražio kirčiai. Kitąkart geras pamietis trūkdavo ant liesos, sausos jo nugaros, o apie žodžius ką ir bekalbėti. Benkartas, mergvaikis, dykaduonis, vėjavai-
kis, — vis tai beveik kasdien girdėjo. Keistas ir būdas jame išsidirbo: beveik niekada neverkė; apdaužytas lino kur į kampa, arba laukuose į krūmus ir ištisomis valandomis susirietęs kažin ką galvojo. Tokiuose atsitikimuose sudžiūvęs jo veidas raudonavo ir akys keistai blizgėjo.

— Mama! — paklausė vieną kartą Ignis savo motiną, — ar kiti vaikai vyrų?

— Pats nežinai, ką tauzijil — rūsčiai atšovė motina.

— Žinau aš, bet to nežinau, kuo kitoki vaikai vyrų ne-
kaip moteriškių. Kodėl mane visi taip išjuokia, lyg tartum už tai, kad aš mergos vaikas?

— Tu man dar akis badysi! — užuot atsakius, sušuko motina, griebdama iš kertės šluotą. — Aš taul..

Bet Ignis nebelaukė motinos išaiškinant; šokęs kaip zuikis keletą šuolių, jau buvo lauke.

Taip ilgą laiką vaikas dūmojo ir dūmojo apie tą savo kitokį padėjimą nekaip visų kitų pažįstamųjų vaikų, ir šit laimužė davė jam tą klausimą išspręsti.

Moterys, daržą beravėdamos, išiplepėjo, o Ignis, už tvoros tupėdamas, išgirdęs po porą kartų atkartojant savo motinos vardą ėmė klausytis ir sužinojo, ir suprato, kas tik jam rūpėjo.

Motinai nesisakė nieko, bet pats daug apgalvojo, nors daug ko dar neveikė jo jaunas protas. Svarbiausia, vienas klausimas nuolat jį žudė: kodėl tai už tą nuodėmę kentėjo vien jo motina?.. Kodėl ant jos vienos visa krito?..

— Ir nusivalkiojo niekų vietoj! — kalbėjo senė Stepnienė.— O graži buvo kaip paveikslėlis ir darbininkė mergalė.. Ot, poniška meilužė ką padarė.

— Je! Kas kaltas? Paleistuvė buvo ir gavo, ko norėjo.

— O ponaitis?

Nutilo abidvi, ir šitas klausimas liko be atsakymo. Ignis stengėsi atrasti atsakymą savo galvoje. Galop ir suprato: atsakė į klausimą ir nusprendė.

Suprato, kad šiame pasaulyje vien turto ir kumščio jėgos viešpataujama. Suaugęs ir jisai ėmėsi šito paskutinio įrankio. Pradėjęs vaikščioti dvaran į darbą, kasdien mtydavo ir „poną tėvą“, ir „poną brolių“, ir šit vieną naktį, kada visi dvare ilsėjosi pačiame įmygyje, jis, pilnas kasdieninio vargo ir visokio išniekinimo, o ištroškęs keršto, atsistojo prie savo „pono tėvo“ lovos...

Žudytoją suėmė, trankė ir pūdė po kalėjimus, galop pamerkė iki gyvos galvos į Sibiro darbus.

Teisėjų tarpe pažino Ignis savo poną brolių ir ėmė juoktis pasiutusiu bepročio juoku.

— Ar tai ne juokas! — kartojo visiems girdint: — Vienas brolis dailus, mokytas „ponas teisėjas“, antras — to paties tėvo vaikas — valkata žudytojas!? Vienas — gerbiamas sėdi už stalo tarp teisėjų, antras — Sibiran taiso kojas!.. Ka, ka, ka! Ar tai ne juokas, gerieji žmonės?..

Išvedė „pamišėlių“, ir „gerieji žmonės“ jį užmiršo.

Bet Ignis jų neužmiršo: tolimoje šalyje, prikaltas prie sunkaus savo karo, ilgėjosi... Ilgėjosi jų visų — net ir tų, kurie jį stumdė ir plakė. Jie nekalti, kad pasaulyje tokia tvarka. Jis visame kame buvo kaltas, ir jis štai gavo už savo... Ilgėjosi Ignis, ir šit...

Buvo kalėdų naktis: aplink tylu, žvaigždės mirkčioja. Šit čia ir ta didžioji — taip, ta pati, kuri ten, Lietuvoj, kas vakaras taip meiliai žiūrėjo į jų menkos trobikės langelį; ta pati, didesnė ir šviesesnė už kitas; ji tartum užsikorusi ties pat troba rytėjo.

— Ką veikia motina?.. Viena palikusi, dabar dar didžiau žmonių paniekinta ir atstumta..

Atsiminė bobų pasakojimą, kokių vargų jį motina auginusi... Ir užaugino sau nelaimei... Užaugino ir neturi, kas senatvėje ją paguodžia ir užtaria, užstoja.

Šiandien tokia iškilminga naktis. Igniui rodo, kad girdi tenai nuo saulolydžio šalies varpo balsą bernelių mišių skambinant. Ir atsiklaupė prie savo kančių vežimėlio, ir kalba motinos poterius. Ir rodo jam, kad jisai, mažutis, klūpo šalia motinos bažnyčioje; galva jo sunksta, ir... šit palenkė jis ją ant motinos kelių; bet tuoj visa pranyksta: šalia jo ne motina, bet katorginis vežimėlis — jo kasdienių kančių įrankis; ne varpai aplink skamba, tik draugų geležiniai, o jisai pats ne bažnyčioje, bet toli toli nuo jos ir nuo vargšės savo motinos.

Nebepamatys jau jis savo motušės, laukų skruzdėlės. Jo niekas iš čia nebeišgelbės, negu tik mirtis tuos geležinius nuo jo nuims. Bet ir tada nenuneš jo niekas prie motulės, kad... jai dar vieną skausmą padarytų; nuneš jį draugai į viešąją kapinyną, toli toli nuo savųjų, be grabo, nepaskambinę varpais, be pamaldos. Klajos jo vargšė vėlė, nes kiekvienas žino, jog varpų garsas vėles tenuveda į paskirtąją vietą — amžinąją ramybę.

Baisu Igniui pasidarė. Vieną, antrą sykį pamėgino — ojel.. Koks džiaugsmas! Šit perlūžo viena geležinių grandis ant jo rankos ir nukrito...

Įbraukė skubiai kybojantį grandinį į rankovę ir pašoko šalin nuo vežimėlio. Galva jam ūžė, širdis skubiai plasnajo. Laisvas! — jis laisvas!.. Irėjo, pasitikėdamas, nieko nežiūrėdamas ir, niekieno nepastebėtas, praėjo ramiai pro visas sargybas.

Dievas jo pasigailėjo, ir šit pavasariop jis atsidūrė savo šalyje, gimtajame kampelyje.

Brėško prietėmis, kada jisai įėjo į trobelę pakelėje ir, pasisakęs iš tolo keleivis esąs, paprašė ko nors užkasti. Šeimininkė nešykštuodama tuoj padavė, ką parankiau turėjusi, ir smalsaudama ėmė klausinėti, kaip, ko, iš kur ir kur keliaujas. Ignis, tai tiesa, tai melu, tai šiaip užuolan-komis iš tų klausimų išsisukęs, nukreipė galop kalbą į šios linkinės gyventojus.

— O kas dedasi su Magde Vainoraite? — paklausė savo rėžtu apie savo motiną.

— A, ta vaikuočė? Žinau — kur nežinosi! Žinomas paleistuvės galas. Žinai, turbūt? Su ponaičiu malonėjosi ir įsigavo paviržį. Ka ka ka! Augino, augino nelyginant kaip kielė gegužiuką, pati badu dvėsdama. Žinoma, poniškas vaikas — dvasna. Na, bet atšėrė, išaugino šiaip ne taip, kaip reikia; tas džindžeras priaugęs šmakš ir užmušė poną — tatai savo tėvą... Žinoma, išvarė į pipirų žemę nevidoną. Motina iš proto ėjo; visų bažnyčių grindis nušliaužė; keliais beeidama, apjako bežlembdama sūnelio, galų gale...

— Bet tamsta nežina! Ji turėjo savą trobelę ir sklypą daržo — koks ten dėdė, jos vargo pasigailėjęs, buvo palikęs mirdamas; taigi ligu Ignį išvarė ir nebeliko kam atsispirti, tuoj atsirado kiti dėdės įpėdiniai, stipresni. Trumpas buvo teismas su sena akla boba: už čiupros, už kupros, keliu į užpakalį ir pro duris laukan. Ir valkiojosi senė apgraibstomis nuo kiemo iki kiemo. Kiek juokų būdavo: vienas liuoba pakiš senos nagingės gabalą vietoje duonos, kitas ištrūkusią sagą vietoj skatiko įmes į atkištą saują; tai vėl vaikai beeinant pagalį pakiš po kojų, ir luput parvirs, vargšė. Pasėdės, pasėdės parvirtusi ir pasikėlus vėl apgraibstomis graibosi toliau, poterius bešapšėdama. Galų gale rado negyvą. Žmonės kalbėjo, kad šunys ją beeinančią užpjovė.

— Kur ją palaidojo? — paklausė keleivis drebančiu balsu.

— Turbūt žinai prie Gluodenu lauko seną milžinkapi? Taigi tenai nudanginę užkasė. Koks gyvenimas, toks ir mirimas.

— Tegu dievas teisia. Mums patiems nuodėmingiems esant, nėra ko kištis,— dievobaimingai užbaigė boba savo pasakojimą, ištuštinus pirm to grynai savo jausmų sąmėžinį.

Senis pasikėlė nuo stalo, pasiėmė lazda ir pasilenkė kepurės. Ranką neatsargiai nuleidus, staiga išsmuko iš rankovės įbrauktas geležinio grandinio galas ir žvangterėjo į suolą. Boba su baime ir dar didesniu smalsumu pažiūrėjo į savo svečią. Suprato, kas buvo keleivis, bet nesakė nieko.

Nesusilaikė betgi dar tą patį vakarą nepapasakojusi kelioms kaimynėms, kad pati savo ranka vaišiniusi, matyt, pabėgusį katorginį, dar su grandimi ir geroku galu grandinio prie vienos rankos ir kaip tą grandinį keleivis rūpestingai slėpęs, o ji pamačiusi. Praėjus porai valandų, jau visas miesčiukas žinojo šitą atsitikimą. Nespėjo moterėlės dar ta naujiena atsigėrėti, kai priemiestyje iškilo stulpas dūmų ir netrukus raudona gaisro liepsna nušvietė visą linkinę. Tai buvusioji Magdės trobelė pleškėjo.

Kažin kas matęs nepažįstamą, nematytą žmogų tą pat pavakarį aplink tą laužą bevaikštinėjantį, ir tuojau išėjo po žmones kalba, kad tas nežinomasis žmogus turbūt ne kas kitas, kaip tiktai Ignis, ištrūkęs iš katorgos.

Su policijos pagalba tuoj buvo padaryta tikra medžioklė, kurios vadovu buvo Trečiokas, dabartinis degančio laužo ir gabalėlio žemės savininkas. Apsiginklavę šakėmis ir pagaliais, bėgo šūkaudami augę žmonės ir maži vaikai ieškoti kažin kur pasislėpusio pabėgėlio. Surado ant motinos kapo, sudaužė ir atidavė į policijos rankas.

Tokios tai buvo Ignio vaisės gimtinėje šalyje, kurios jis taip ilgėjosi.

Nesigynė daužomas; nė nesudejavo, net tarytum akmeniu pavirto. Ėjo kur vedamas. Matyt, buvo jam vis viena dabar.

Ir šit vėl jis eina varomas etapu; eina jau be jokios šviesios vilties, todėl ir be baimės. Visa nebetekęs, žino, kad čionai jau jo niekas nebelauks, nebeverks.

Žmogaus gyvenime paprastai trys būna tarpai: pirmajame jisai svajoja, visuomeniniam ir asmeniniam savo gyvenimui programą tveria, užsibrėžia svarbiausiąją jam pakraipą ir siekį, koks jam labiau pamėgsta ar labiau parūpsta ir kurį apsiima pasiekti. Antrajame tarpe žmogus kovoja, kyla ir puola, pasiskirtą siekį jau veikliai siekdamas. Trečiajame jau galutinai suvargęs pasiduoda likimui ir nieko jau nebetrokšta, vien amžinojo visuotinio atilsio. Šitame trečiajame padėjime buvo ir Ignis, antrąkart etapu varomas iš gimtosios šalies. Jis nejautė nei šalto vėjo su lietum, plakančio jo sausą, pajuodusį veidą, nei purvo ir akmenų po kojomis; mažai bejautė dargi sargybos kulbių kumščiojimus, kuriais buvo verčiamas prie tvarkos, ir neatsigrėždamas atgalios, lyg per sapną žengė lėta žingine pirmyn.

Jis buvo pasenęs ir sunykęs, bet šit paskui jį ėjo vienu grandiniu draug surakintu du jaunu vaikinū. Vienas iš jų — liesas, išblyškęs, baisiai apiplyšęs, ėjo nuleidęs galvą, kojas kilnodamas, tartum einąs per žarijas. Ligu važiuodavo pro šalį koks žmogus, jis laisvąja ranka skubiai dengė veidą, matomai, su džiaugsmu būtų į žemę smukęs, jeigu tikrai ji būtų po jo kojomis prasivėrus. Bet, Antanuko nelaimėi, žemė nesivėrė.

Prirakintasis prie Antanuko draugas žvitriai žiūrėjo į jį ir besižiūrint ligotai išgeltęs jo veidas šiepdavos ne tai pasityčiojančiu, ne tai pasipiktinančiu juoku. Valandomis

šusimastydavo, bet vėl tuojau stengėsi nusikratyti sukioomis mintimis. Imdavo švilpiniuoti arba užtraukdavo kokią nešvarią gatvės dainušką. Pagaliau neiškęsdamas prikibo prie Antuko.

— Girdi tu! Ar pilvas tau skaus, kad velkiesi susirietęs? — paklausė nusiprunkšdamas jaučiamai apsimestu juoku.

— Nel — atsakė Antukas. — Taip tiktai.

— Ei, broli! Kad aš turėčiau laisvą antrą ranką, tuojautės tave atitiesčiau: maučiau vienu kumščiu į pilvą, antru į kuprą, ir tuoj paliktumei kaip lėdrė tiesus. Būtumei kaip mietą prarijęs.

Antukas nieko neatsakė, tik atsiduso.

— Ir pūs dumplės!.. Žinai ką? Mesk tu tą savo nuliūdimą, nes kitaip iš tavęs niekad nebus geras vagis.

— Aš ir nenoriu vagimi būti, — atsakė Antukas: — pirmas tai ir paskutinis sykis. Įtraukė mane, bet aš pasitaisysiu ir būsiu žmogus, — kalbėjo Antukas nuo širdies.

Draugas palingavo paniekinamai galvą.

— Eik tu, eik! — tarė ir nutilo. Po valandos vėl prabilo: — Ar tu matei kada einant didelę minią?

— Nel! — atsakė šitas.

— Užtat ir kalbi niekus. O aš mačiau ir pats su jaėjau. Dideliu, gana plačiu keliuėjo minioje vyrai, moterys, maži vaikai ir sukukę seniai,ėjo merginos ir jaunikaičiai. Ejo stumdydamies ir kumščiuodamies, nors abiem kelio šalim buvo gana tuščios vietos ir visi laisvai galėjo sutilpti. Minia betgi stumdėsi, kumščiais ir nagais kiekvienas sau taką darė ankštumoje; silpnieji ir mažieji klupo, virto, o parvirtusiems niekas iš minios nepadavė rankos, niekas nepakėlė, tik — priešingai — dar pastūmė, plūsdamas ir keikdamas arba tuščiai beširdiškai pasijuokdamas. Tėvas mindė vaiką, vaikas žengė per tėvo lavoną, visai nekreipdamas akies, kas po jo kojomis. Irėjo sau stiprieji tolyn, o kad sąžinės balsas kurio ramumą

graudeno, tie ramino save, kad aniems, girdi, taip buvę dievo žadėta ir taip buvę duota.

— Kelias — tai gyvenimas, keleiviai — tai žmonės: suklupai, ir nebesvajok prisikelti: jie sutryps, jie neleis prisikelti. Supranti tu?

Antukui ašaros rietėjo kaip žirniai; draugas švilpiniavo nekantriai, žingsniuodamas šalip.

Jau nebetoli matomas buvo miestas. Etapas pasisuko pro kapines. Saulės spinduliuose blizgėjo auksuoti kryžiai, baltavo šviesios marmuro ir gipso statulos, o ant jų margavo iš spalvotos skardos padirbti vainikai ir šiek tiek panašūs į žmogaus stotą liemenėliai.

Antukas skubiai nusigrobė nuo galvos kepure vadina-
majį skurlį ir persižegnojęs šnibždėjo amžiną atilsį.

Draugas atsikrenkštė, tartum kas jį būtų smaugęs, ir akis žemyn nudūrė. Antukui tai parūpo, ir šiuo kartu kreipėsi jįsai prie draugo:

— Klausyk, Joni! Kodėl tu taip — nei kepurės...

— Etl — murmtelėjo Jonis. — Man rodosi, kad kiekvieną tų auksotų paminklų velnias aprietęs tupi.

Antukas nustebeęs pažvelgė į draugą, Jonis gi, kiek palūkėjęs, tęsė:

— Ar tu matai aną viduryje kapų blizgančią koplyčią? Kada ją statė, aš čionai gyvenau. Įsimanė čionykštis grasas sau ir savo giminei paskutiniam poilsiui pasigaminti gražią vietelę, o kad koplyčios pamatams reikėjo nemaža vietos, tai ir vertė aplink iš kapų dar nesupuvusius vargdienių žmonių grabus, išmėtydami į visas šalis krūvas kaip tik pusiau teperpuvusių grabų lentų ir žmonių kaulų. Aš, dar mažas tada būdamas, smalsiai ir su baime į visą tą darbą žiūrėjau. Sumetė rankų, kojų, kaukolių didelę

krūvą, net šiurpas éjo per kailį bežiūrint, o naktį užmigti negalėjau, dargi galvą paslėpęs po užklodais. Žmonės pakėlę buvo triukšmą, norėjo neleisti, bet ką įveiks prieš grapo norą kad ir visa minia tamsių varguolių. Iškasė didelę duobę ir sumetė visas surinktas liekanas; kunigas mišias atlaikė, pašlakstė ir gaudų pamokslą pasakė, išpeikdamas tuos, kurie per karštai priešinosi, ir visa aptilo. Bet kiek tų kaulų naktimis šunys išnešiojo!.. Liuoba lupsis per naktis besivaržydami, o prietaringi žmonės bijojo eiti jų vaikyti. Pasakyk dabar man, meldžiamasis, ar grapo liekana kitokia nekaip žmogaus vargdienio? Tokia pati, tikta! žmonelės darbininkai pasimirę neturi kuo jų išsiauksuoti. Kaipgi dabar tu manai: ar netupi tenai kur apsirietęs biesas? Ašaras ir sąžinę pergalejo auksas ir tasai pat auksas velnio akimis žėri nuo anų puikiųjų paminklų, lyg tartum tyčiomis įtaisyta nuolatinė patyčia iš vargdienių žmonių ašarų ir širdingų jausmų.

Etapas tuo tarpu įėjo miestan. Piktadarių pasižiūrėti subėgo didžiausia vaikų gauja — daugiausia žydukų. Kromininkai spruko gatvėn iš kromelių; senos bobos, tik, rodos, kojas bepavelkančios, ritosi ant tvorų, ir visi juos sulig savo būdu ir nuožiūra teisė ir darė pastebėjimų.

— Žiūrėk, žiūrėk, kaimynėle, tokie jauni šitie du, o jau sudveiluoti geležiniais!.. Matyti, geri paukščiai! — šaukė garsiai viena iš žiūrovių.

— E! Kas naudos, kad pasėdės kalėjime? Vagį nutvėrei — dėk toje vietoje, ir gana! — atsakė užkalbintoji drūkta, gerai įsiėdusi kita boba, kurios pačios neabejotinai „šventablyvą stoną“ ir dievogarbingą būdą ganėtina! rodė didelis, net žemiau juostos ant kaklo nusikoręs kukavinis rožančius, apkabinėtas daugeliu ypatingai šventų ir stebuklingų medalikų ir kryželių.

— Mušti nesmagu, — atsiliepė aukštam priebutyje ant suolo sėdįs vyras, — bet aš tokius kalėjimus įtaisčiau,

kad, kas tenai pakliūtų, jau iki gyvos galvos nebeišeltų, ir apšivalytų mielasis mūsų pasaulis.

— Ar tu girdi, kaip mumis susirūpinę gerieji žmonės? — atsiliepė Antuko draugas. — Pasigėrėdamas spjaučiau kiekvienam jų į snukį. Gaila, kad per toli. Dabar, žiūrėk, kiek teisėjų, kiek rūpintojų, o kada valkiojomės gatvėmis alkani ir be pastogės likę, kada klibinome duris ir vartus klausdami darbo, tos durys ir tie vartai visi buvo stipriai uždaryti; kitur dar ir šunimis išsiundė. Tada visi dabartiniai mūsų neprašytieji rūpintojai buvo kurti ir akli visuomenės ir mūsų reikalams. Tfu! — nusispjovė.

Etapas tuo tarpu sustojo prie kalėjimo vartų. Subarškėjo raktas, sužvangėjo skląščiai, vartai plačiai prasivėrė, ir visi varomieji lėtai suėjo kalėjimo kieman.

— Žiūrėk, — tarė vėl Antukui draugas, — ar matai tą užsiverkusią mergą? Nusmaugė vaiką ir dabartės žliumbia. O tie išmintingieji lai baudžia ją už tai, kad atėmė jiems progą pasidžiaugti daugiau sūneliu nekaip pačia motina: būtų užauginus gatvėms dar vieną vagilių, ir jie ilgainiui būtų ne kartą turėję progos jį plūsti, daužyti ir teisti.

Tuo tarpu kalėjimo vartai vėl sugirgždėjo, geležiniai skląščiai sužvangėjo, raktai subarškėjo, ir įdomus reginys rudinėmis apvilktų ir geležiniais pančiais apkaltų žmonių pranyko iš susibėgusios miestelėnų gaujos akių.

Kalėjimo sargai įleido juodu vienu skyrium į pustomą sę lindynę, visą savo šviesą gaunančią vien per pačioj palubėj išpjautą mažutį langelį, tankiai užstriegtą stipriomis dygliuotomis geležinėmis grotomis. Lindynė buvo seniai nešluota, prikrėsta apipuvusių šiaudų, valgio atmatų, visokių skurlių, kitiems praeiviams, matyt, tarnavusių tvarstais sužeistoms kojoms; ant kai kurių iš jų žymėjo kraujas, sudžiūvęs su purvais. Visa kas dvokė nešvaria drėgme.

Antukas, nuo sunkios kelionės ir ne mažiau sunkių įspūdžių didžiai nuvargęs, tik paleistas sargų iš geležinių ir

atkabintas nuo draugo, tuoj dribo ant storesnio pluošto kampe pamestų šiaudų, įspraudė veidą tarpan sustatytų kelių ir ilgai taip sėdėjo, apkabinęs kelius rankomis, nesijudindamas. Jo draugas tuo tarpu, iš kampo į kampą bežingsniuodamas, smagiai švilpiniavo. Matomai, jautėsi kaip namo pargrižęs. Apžiūrėjo prikaltus prie sienos narus ir, radęs tenai, kad ir menkai švaresnį už grindis ir kietai suvoliotą gultą, nieku nesirūpindamas, virto ir sušuko:

— Nuvargaul Metas ir pasilsėtil! — Puolė aukštieninkas ant gulto, sukryžiavo kojas, išstatęs kelius aukštyn, ir leidosi vėl sau švilpiniuoti, kažin ko žvilgčiodamas į Antuką. Matyt, šis jį erzino. Pagaliau, nesitverdama ilgiau, atsiliepė:

— Antuk! Ko tu tenai tupi sąslavose lyg dvesianti višta? Eik šen! Sutilpsiva! Žlembti juk nėra ko: pastogė nemokama, virėjas tuoj atneš vakarienės... Kurio bieso dar gali geram vagiui trūkti?! Pasilsėsime — ir vėl eisime vagišiauti. Toks mūsų, broliuk, likimas.

Antukas tylėjo. Jonis atsikreipė ir, nuleidęs galvą nuo gultų, žiūrėjo valandą į draugą. Matyt, įvairios mintys ir atminimai sukosi jo galvoje, nes jo veidas nuolat mainėsi ir pagaliau akyse pasirodė ašaros. Atsiminė ir jis savo praeityje laiką, kada dabartiniais keliais dar buvo tik pradėjęs eiti, kada dar ir jisai turėjo „gėdą“ ir širdingai troško „pasitaisyti“, būti vėl „geru žmogumi“, ir sudrebėjo dar jauna jo širdis, sujudo dar nenumarinta, matyt, sąžinė, kad ir migdinama be paliovos degtine. Bet tuoj susigriebė, skubiai nubraukė nuo akių ašaras, apsisvertė aukštieninkas, sukryžiavo kojas kaip pirma, ir vėl leidosi dar didesniu įnirtimu švilpauti ir barškinti į gultų lentą. Veik nusibodęs ir šituo dvigubu žaislu, dar didesniu įpykimu ėmė dainuoti, jau dabar taktą mušdamas į gultų lentas koja:

*Mes esame vaikeliai,
Žemaitijos kazokėliai:
Dieną geriam ūliavojam,
Naktį dvarus rabavojam...
Hu — ha!*

Paskui, kiek palaukęs, vėl, paspausdamas žodį „žmonių“, tą pat užtraukė pasitaisęs:

*Mes esam žmonių vaikeliai,
Žemaitijos kazokėliai...*

Bet nutraukė nebaigęs ir kreipėsi vėl kibinti Antuką.

— Klausyk, kugil! Buvo Žemaitijoje geri laikai tokiems, kaip mes, be pastogės paukščiams, kada Blinda čionai viešpatavo. Nevaikščiojo tada, kaip mes dabar, vikrūs žmonių vaikeliai apdriskę, nuplyšę. Oi oi! Batelius vaksavotus nešiojo ir darė tvarką tarp žmonių, nepamiršdami ir savęs. Atsitikdavo, žinoma, ir jiems pakliūti; prieš tai ne ką padarysi. Ot, ir dainoje stovi:

*Ant batelių vaksavotų uždės pančius nitavotus;
Kaip uždės — nitavos, nebnuims niekados.
Tada... Tada lik sveiks, brolel!*

*Kruopos ryti — tai patrova,
Utės trėkšti — tai zabova;
Mums tai visa ne po kam,
Kad tik linksmai gyvenam... Ka ka ka!*¹

Antukas vis dar nesijudino. Jonis nerimavo. Nušoko nuo gultų ir ėmė sparčiai po lindynę vaikščioti, niūriai blykčiodamas akimis į Antuką. Pagaliau sustojo šalip ir kumštelėjo į pašonę.

— Eigi tul Ar girdi? Su tavim draugaujant, iš proto galima išeiti.

¹ Žmonių padavimu, autentiška Blindos vyrų daina.

Antukas pakėlė į draugą paraudusias nuo verksmo akis ir žiūrėjo prasižiojęs, tartum nesuprasdamas, kas ko iš jo nori. Jonis prunkštelėjo piktu juoku.

— Išspietė veizolus kaip bulves. Aš tau sakau, mesk tu tuos verksmus! Mesk, nes kitaip... nes nieko nepeši.

Dar norėjo draugą pabizuoti, bet jo balsas prieš norą sudrebėjo ir liovėsi. Atsisėdo šalip Antuko ir jau kito-kiu, minkštesniu balsu pratarė:

— Klausyk! Tu nepyk! Aš šiandien pasiutęs. Nelaimė davė man tave sutikti. Buvau visai biesu pavirtęs, o tu savo žlabanojimu priminei man tuos laikus, kada ir aš verkiau ir žadėjau pasitaisyti. Ar tu manai, kad aš gimiau vagis? Ne, buvau — kaip ir kiti vaikai: turėjau mamą, tėtusį, gerą sesele Onę, turėjau savus namus... Staiga: fiut! — papūtė negeras vėjas, ir visa pranyko, o mes išsiblaškėme kaip tie lapai rudens laiku nuo medžio, ant kurio visi drauge išsiskleidė ir užaugo. Nori — papasakosiu. Greičiau laikas praeis. Na! Kaip tau rodosi, kur aš išmokau vogti? Įspėk!

— Kur?.. Karčemoj, kurgi daugiau.

— Mokykloje, vaike, mokykloj!

— Mokykloj?! — akis išplėtęs, pakartojo Antukas.

— Taigi na. Matai. Mano tėvas buvo gerai pasituris ūkininkas. Mūsų, vaikų, buvo dvejetas: aš ir sesuo Onė. Mane leido mokyklon, nes buvau, sako, nepaprastai gabus ir mėgau mokytis. Mokytojui taip pat greit įtikau ir, neilgai trukus, buvau jo dešinė ranka. Ar tai jam išėjus kitų vaikų pamokyti, ar kitų rašinių pataisyti, ar miestan nubėgti degtinės parnešti, — kitu būdavo nepasivaduos, tik vis prie manęs kreipsis. Labiausiai tą degtinę tai maukė nežmoniškai. Kaip užeis jam tas gėrimas, tai liuoba keletą dienų sriaubs neišsipagirioldamas. Mat sąžinę slopino. Pats vieną kartą nežmoniškai nusigėręs, man, kaip artimiausiam sau žmogui, išsipasakojo, kaip kitados toli Rusijoje tarnavęs pas turtingą poną lekajumi ir visur su

juo važinėjęs, ir kaip vieną sykį, kada ponas vežėsis su savimi gerą skrynutę pinigų, kipšas jį sugundęs tą poną nužudyti, ir jis tai padaręs. Jį tuojau nutvėrė, ir buvęs jau kaip ir bekeliaująs į areštantų rotas, tik staiga manifestas, geri pažįstami, ir šit Mitrofanas Stepaničius, laisvas ir ištikimas, važiuoja į „vasaros vakarų“ kraštą mokytojauti. Vietiniams gyventojams šitos aplinkybės nebuvo žinomos, todėl mano tėvai, kad man nereiktų vargti, toli vaikščioti, apgyvendino mane pas tą patį mokytoją. Algą jisai turėjo neperdidelę, todėl visa beveik ir išėdavo vienai degtinei. Gana dažnai nebūdavo ko esti; o kad retai kada išsipagirioldamas nekaip ir bemokė, tai visas valsčius, žiemai atėjus, užsiuto nebeduoti nė spogo medžių kurui. Nepavykus išmesti kitu keliu, tikėjosi nors šitokiu būdu nusikratysią. Bet kur jam buvo eiti?.. Viena kartą išsisukęs nuo sunkios bausmės, bijojo dabar ir nosį prakišti, kad, dieve saugok, neatsimintų. Vieną vakarą, pačiuose rudens speiguose, jau gerai pritemus, sėdėva mudu su tuo mokytoju, beveik kaip dabar mudu, susirietusiu prie senos užšalusios krosnies, o jisai, apkabinęs mane už kaklo, sako: „Šalta, Jaška, ką?“ Aš, pasipiktinęs tokiu, lyg tartumei pasityčiojančiu, jo paklausimu, rūščiai atsakiau, kad man jau seniai tartum pelės už pečių bėginėja. Vėl abudu nutilova, pasidavusiu liūdnoms svajonėms. Jau beveik sutemo. Mokytojas stipriau apkabino mane už kaklo ir, ne tai širdingu, ne tai prašančiu balsu, atsiliepė vėl: „Jaška! Jau ne kartą mačiau, kad tu vikrus ir sumanus vaikas: ar tu nematėi, kiek ten už antros tvoros pas Leibį Mendelevičių sausų, gražių medžių?.. E-e! — Ir stuktelėjo man bičiuliškai į kuprą.— O mudu du kvailiu šalava, a?..“ Man nieko ilgai aiškinti niekad nereikėjo, o mokytojo visame klausyti buvo tėvų įsakyta; taigi, valandai nepraėjus, jau sausi beržiniai balžieniai linksmai tratėjo mūsų sustingusioje krosnyje, o mudu su „učiteliu“, tartum staiga iš gavėnio stačiai į sekmines pakliuvusiu, links-

mu ir patenkintu traukėva papirosus ir degtinę, užsikąsdamū silke su duona, nors tatai buvo sekmdienio vakaras.

Čia prityrusis draugas pertraukė savo pasakojimą ir vālandā tylėjo, matomai, visa širdimi įsigilinęs į praeitį ir atminimus.

— Kaip buvo baisu pirmą sykį!.. Kaip baisu! — atsiduso.— Bet ilgai niekur nepakliūdamas, o draugo — mokytojo raginamas ir pagiriamas, greitai prigudau. Apsipratęs jau ėjo visa kaip pavandeniui: kas pakliuvo, tai pražuvo; kas patiko, tai nebliko: antis — ne antis, višta — ne višta: capt, kvarkt, galvikę pasukai, ir bekunkuliuojanti vartaliodamasi po puodą, o mudu su garbiuoju mokytoju tik laižovasi kaip du lapinu, smalsiai besižiūrėdamu ir papirosus betraukdamu. Jei kada apsirankiodavo artimesnieji maisto ir šilimos šaltiniai taip, kad visiškai nebebūdavo kaip išsiversti, tada paleisdavo nuo lekcijų ir siųsdavo medžioti į priemiesčius arba artimesnius priekelius ir prietakius. Tik, būdavo, pamatysiu kokią nepertvirtą bobelę, nešančią miestan kiaušius ar viščiukus, tuojau prišokęs už krepšio, bobą per nosį, pilvan arba kupron, ir kol senė atsipeikės, kas nutiko, ir susikepurnės atsistoti ir sušukti, jau mano ir pėdsakas pranyko krūmuose. Dar boba neprieidavo krašto miesto, jau mano gaidys arba pautienė šusdavo puode. Vieną subatvakarį mano mokytojas tik tik buvo paėmęs mėnesinę algą. Buvo žiemos laikas ir, žinoma, vaikus paleidus, tuojau ir suotėmis. Išstūmęs paskutinius pasivėlinusius mokinius pro duris laukan, užkabino mokyklą iš vidaus, apsisuko ant vienos kojos ir sako: „Ar žinai, Ivanuškal bėk į miestelį ir parvesk Rožę Čekaitę: tai pasilinksminsimel! Už tai tavęs per atėnančią lekciją istorijos neklausiu.“ Oi, ta istorijal Kaip aš jos nemėgaul.. Tiek ten vardų visokių — vadų, karalių, pilių, upių, šalių, tautų! Tiek skaitlinių metų!.. Kad tai nors savos šalies arba dabar gyvenančiųjų, kuriuos pažinti, rasi, būtų nauda kokia žinant, kur ką gyve-

ñime gali užtikti; bet viso to seniai ir dulkės išsisklaidė; nuo pilių grumtelio nebeužsiliko!.. Nė kiek todėl nesiginčijęs dyžiu į miesčiuką. Rožikė buvo linksmo būdo: tik, būdavo, pavakarė, žiūrėk jau ir besisukinėjanti „restorane“. Aš stačiai prie jos, ir partempiau. Kas tada pas mus buvo, sunku apsakytį Ir gėrėme, ir šokome; ir vaidijomės, ir taikėmės; žodžiu, pragarinis pagrožėlis. Aš, matomai, iki galo neišlaikiau, nes auštant pabudau po stalu ant grindų bjauriausiame padėjime: vidurius tampo tartumei mėšlungis, galva svaigsta, visa aplinkui sukasi, nesuvokiu, kur durys, kur langai! Rodosi man, kad tai aš pasikeldamas į lubas galvą daužau, ne į stalo apačią, ir niekaip nesuvoikiu, kas su manimi dedasi. Ant grindų, matau, valkiojasi išmėtyti valgio ir sugrūstų stiklų gabalai. Pagaliau, visiškai paliuosavęs vidurius nuo vakarykščios puotos skanumynų, kiek atsipeikėjau ir, išlindęs iš po ilgo stalo, atsistojau. Šventadienio rytas. Žmonės iš kaimų jau būriais eina į pamaldas. Praėjo keletas ir mano mokyklos draugų. Kas minutė gali užėiti pravažiuodami tėvai. Atminimas tėvų ta akimirka mane prablaivė, ir aš strimagalviais puoliau praustis ir šukuotis. Tik spėjau pabaigt šukuotis, motina ir bejeinanti krepšeliu naminių pramitalų nešina. Mane pamačiusi, net persigando: ar besergas, ar nuskaustas kieno? O aš meluoju kaip paskutinis niekšas, kad mokslas sunkus aukštajame skyriuje; kad šalta mokykloje ir privalgyt gerai nėra kada, nėra kas gerai pagamina, ir taip toliau. Mamytė, vargšė, apglostė mane, apramino. „Ką padarysi, vaikelį, mokykis! Kai pabaigsi mokslus, išeisi į kunigėlius, ir pats pasilsėsi gražiai, ir mums, vargdieniams, senatvę nuraminsi.“ Taip mane apglosčiusi, apraminusi ir pati apsiraminsi, išėjo. Paliko porą dešimtų kiaušinių, sviesto geroką gabalą, sūrį, dešros porą didelį ritinių širdžiai nuo sunkių mokslų nuvargusiai atgavinti ir nuėjo į pamaldas prašyti dangaus viešpaties palengvinimo ir pastiprinimo. Kad aš pasiisiu verkti, kad

pāsiusiu verkti, motinai išėjusi!. Ir gėda, ir baimė, ir sąžinės graužimas, tikraširdę motinėle taip negražiai apgavus; nors iš galvos išeik! Ir daugiau galvą į sieną, ir per veidus, ir per galvą kumščiais save tvaiskinau, kol galutinai nuilsau. Žmonės jau ir po mišparų grįžo namo, kol maždaug nusiramines susigriebiau galvoti, kas daryti. Mokytojas dar vis užvirtęs lovoje nenusitaisęs kriokdamas miegojo. Nutariau bėgti namo. Pulsiu tėvams po kojų, visa išpažinsiu, išsipasakosiu.. dovanos: ne vilkai, ne akmenys juk, tik žmonės, ir dargi tėvai. Jau ir mazgelį buvau susirišęs, ką turįs pasimti; jau duris pravėriau į priemenę, kaip staiga girdžiu: — „Ivanuška! kuda?“ Taip ir taip, sakau, gana jau man to visa, nebepakeliu; einu namo. O tas kad užsius! Kad ims bauginti ir plūstil! Man, kvailam vaikui, net šiurpas per kailį ėmė eiti. „Ani smiei!“ — rėkė visas paraudęs. Pagaliau aptilo ir, sugriebęs mane glėbin, ėmė meilintis ir verkti. Kaip tai aš galėjęs, girdi, ir įsimanyti jį pamesti — jį, kursai tiek man geros širdies išrodęs; kurs taip prie manęs širdimi priaugęs, kad nebegalėsiąs gyventi be manęs, visų apleistas. Na, ir vakaro sulaukę, vėl maukėva degtinę, pagiriomis užkandžiodamu mamytės paliktų pramitalų ir besibučiuodamu kaip senu kuo širdingiausiu draugu. Mokytojas, žinoma, liko pašaly, nes, kaip jau buvo pritirta, ne taip ir lengva buvo jis įgriebti; užtat pamažu sužinoję žmonės mano darbus, visaplotos ėmė neikti ir rodyti pirštais. Visi mokyklos bendrai nuo manęs atsitraukė, nes tėvų buvo drauste uždrausta su manim susidėti, ir, kur tiktai užtikdami už mokyklos sienų, tuojau suspisdavo šaukti vagilium, paleistuviu, girtuokliu. Negana to: griautinis uždegė kiemą, ir tik spėjo tėvai gyvi išbėgti vienmarškiniai. Žinai, kad pas mus griautinio uždegtą trobą nelabai kas begesina, taigi, porai valandų praslinkus, tik krūvos lietaus kiek prigesintų degėsių berūko ir ugnyje spirgėjo liekanos beveik visų gyvulių. Neilgai laukus, išsigandę ir nuvargę tėvai paliego ir pa-

simirė. Judamojo turto likučius ir žemę paveldėjo dėdė. Sesių paliko prie savęs namie, o mane, tuojau atėmęs iš mokyklos, pristatė mieste prie kurpiaus amato mokyti. Čia užėjo riaušės, pritrūko darbo, ir meistras beveik visus darbininkus atstatė. Išsikriome kas sau į visas šalis klabinti į vartus ir duris, ieškodami darbo ir pastogės. Visus vartus, visas duris atradome stipriai uždarytas, o kurios pasitaikė atviros, iš ten namų sargai ginė mus laukan su lazdomis ir su šunimis kaip pavojingus valkatas. Vieną vakarą, išalkęs, sušalęs ir nieko nebežinąs, kur nakvynė teks surasti, susitikau gatvėje taip pat vieną bežengiantį gana menkai apsivilkusį žmogų. Įsišnekova, apsakiau aš savo vargus, o jisai ir sako: „Bus gerai, nesirūpink! Pasakyk tiktai tu man, ar moki vogti?“ Aš išplėčiau akis, nebežinodamas ką atsakyti, o jis ir sako: „Jei nemoki, tai aš pamokysiu, nes dabar tokie laikai, kad be to nėra kaip gyventi. Geruoju ir tiesa niekur nieko nelaimėsi, reikia plėšti; kumščio spēka ir rublis dabar viešpatauja. Ašaromis niekur nieko neišgausi,— pridūrė dar, pastebėjęs, kad man ašaros pabiro, jo pamokymų beklausant; — kvailiai ir netikėliai tiktai verksmais elgiasi. Eik šen su manimi, nes, matau, sušalęs ir, be abejo, alkanas esi.“ Ir aš... nuėjau su juo... Paskutinį kartą valėme auksinių daiktų sankrovą. Aš buvau vidun įstumtas padavinėtil Pasidarė staiga triukšmas, puoliau prie angos, bet suklypau, ir suėmė. Kiti pabėgo. Iš kalėjimo išėjęs, mėginau kur nors darbo rasti. Kaip ir tu dabar, svajojau apie prisikėlimą, apie pasitaisymą: kur tik nesikreipiau, visur reikalavo paliudymų arba parodymo, kur pirma ką veikęs, o sužinoję — be pasigailėjimo varė šalin. Visa ko prityriau, visa ko mačiau; priėjo prie širdies — gana! — nutariau ir mečiau bergždžias, tuščias svajones ir vogčioju pamaži, kol vienas; o nusibosta — pristojau kur prie kuopos ir griebiamės stambesnių daiktų, arba ne — tai tyčiomis įlendu garbingiems tvarkos globėjams į akis, ir tu-

riu dovanai pastogę, kasdien karštų kruopų nelepingam vėdarui apšildyti — ir gerai. Nusidėčiau savo laimei pūrin-damas. Štai ir dabar netrukus atneš lekajus karštų kruopų dubenį. Uha, Antuk! Patrypinėkiva po „saloną“. Ka ka ka! — nusikvatojo, bet tame juoke buvo jausti gili šird-gėla ir ašaros, taigi Antukas vien sudejavo, užuot užsi-krėtęs apsimestu draugo linksmumu.

— Oje, kokia gėda dabar! — šnibždėjo patylomis pro ašaras.

— Kam gėda? — pikta! paklausė draugas.

— Žinoma, mums! Kam gi?

Jonis išsitiesė ir sušvilpė.

— Mums!? — sušuko, — už ką? Kokia? Tegu gėdisi tie vadinamieji gerieji ir teisingieji, kurie be jokio triūso apsiėda ir visokioje lėpoje besivolioj! Jiems tai turi būti gėda, kad, jiems visu kuo pervirš aptekus, alkanas ir nuo-gas artimas gatvėje badu stimpal! Jiems tai gėda, kada maži vaikai, gatvėmis valkiodamies, be duonos kąsnio, be pastogės, vietoje ko geresnio priversti mokytis vogti... kąsnį po kąsnio maistą sau pragyventil! Aš dabar — va-gis, ne kartą kaltintas — stačiai kiekvienam žiūriu į akis: tegu jiems pabunda sąžinė, tegu graužia smegenis ir širdį, kad mane tokį išauklėjo, kad tiek teišmokėl..

Nutilo Jonis, ir abu ilgą valandą tylėjo. Pasidarė pil-nintelė tyla. Pro išmuštą langelio stiklą, pro grotas nutįso vidun besileidžiančios jau saulės spindulys ir dvelkė ra-mus, šiltas, kvepiąs pavasario vėjelio pūščiojimas. Antu-kas žiūrėjo, pakėlęs galvą, į tą pramuštąją skylelę ir ne-sukaustyta, laisva jo mintis skrajojo toli po girią, po ža-liuojančias jau pievas, po laukus, po atgyjantį švelnia, linksma pavasario gyvybe pasaulį, tokį gražų ir malonų — tenai, laisvuose tyruose ir tarp „gerųjų žmonių“. Dūmojo, dūmojo...

Pamažėli pranyko saulės spinduliai. Pasidarė tamsu lin-dynėje. Tikta! aukšta! padangėse tyliai, ramiai mirksėjo

žvaigždutės, o iš už miško pasirodė raudonas, tartum kraujuose išsimaudęs, mėnulis.

Nesimiegojo, matyt, ir Joniui, nes nuolatos girdėjosi, kaip vartėsi ant savo lentų. Porai valandų taip praslinkus, vėl nerimdamas ėmė kalbint draugą:

— Antuk! Ar tu miegi?

— Nel — atsakė tyliai draugas, neatgryždamas akių nuo žvaigždėtųjų aukštybių.

— Klausyk! Juk nebloga būtų, kad mudu iš apkaustytų, lazdomis, šunimis vaikomų, su durtuvais ir šaudyklėmis varinėjamų žvėrių galėtumėm atgal atvirsti žmonėmis? Ką?..

Tylus sudejavimas buvo vienintelis draugo atsakymas.

— Žinai ką? — tęsė toliau Jonis, — rašit, kas ir bus. Aš atsiminiau keistą kalbą, girdėtą jau seniai, dar kada pirmą sykį buvau pakliuvęs etapan. Daugybę mūsų tada atvarė, o kalėjimas buvo mažas. Prikimšo kimštinal. Aš, atsimenu, įlindau į kampa ir žliumbiu. Staiga palytėjo kas mano galvą minkšta, balta ranka. Žiūriu: stovi ties manimi pasilenkęs kažin koks ponaitis. Ėmė klausinėti, kas aš, iš kur, kaip, už ką pakliuvęs, ko beverkiąs; o aš, atsimenu — nežinau kodėl, bet ėmiau pasakoti jam visa iš panagių, — ot, kaip tėvui, rodos, kaip per išpažintį. Jisai prisilenkė dar arčiau prie manęs ir klausėsi, ir klausėsi, tartumei kokios gražios pasakos. — Kada aš pabaigiau ir nutilau, ėmė jisai mane raminti, kad ne visada taip būsią, kad ateisiąs laikas, kada nebebūsią niekur pasaulyje kalėjimų nei teismų, nes nebebūsią vargdienių be pastogės ir be kąsnio duonos ir greta auksais sidabrais žibančių, nuo apsirijimo puntančių ir svaigstančių turtin-guočių; kada kalėjimus ir teismus pavaduosią visiems laisvai prieinamos mokyklos, o geležinius pančius, kuriais dabar brolis brolių apkala, durtuvus ir kitus panašius mirties įrankius, kuriais dabar brolis brolių žudo, rodysią tam tikrose parodose kaip baisią gėdingos praeities liekaną.

Vagystės, sakė, išnyksiančios pačios dėl to, kad nebūsią nuosavų turtų, tik visi žmonės gyvensią iš vieno, kaip viena didelė, pilnai taiki, nes laisvu mokslu apsišvietusi, šeimyna, pilnai suprantanti santaikos naudą ir barnių bei kerštavimų kenksmą. Nebūsią, sakė, tada nei našlaičių, kaip dabar klajojančių tarp svetimųjų kaip kokios sunkenybės, neapkenčiančių juos žmonių, nes, turėdamas aprūpintą iš viešojo turto buitį, kiekvienas žmogus būsiąs kitam žmogui brolis, kiekvienas suaugusis jausiąs kiekvienam mažam esąs tėvas, o kiekviena suaugusi moteriškė jausiantis motina, ir visa visuomenė jais tėviškai rūpinsiantis, kol užaugsią ir neberekalausią paramos ir pamokymo. Gal dar ir mes sulauksime tų laikų. Antuk, ką? Nežliumbk! Nuims mums geležinius. Pasidarbuosim dar ir mudu kaip žmonės, ką? Dar pasidarbuosime laisvi ir linksmi tarp žaliuojančių dirvonų, ką?

— Aš nesulauksiu,— pasigirdo silpnas Antuko balsas.

— Etl.. Kad tu vis savo.

Vėl tylu tamsioje kalėjimo lindynėj. Šaltame kalėjimo urve, žiaurių sargų globoje sumigę, vaikinai sapnuoja šviesią gražią ateitį, kokią jiems pranašavo nežinomas ponaitis. Svajoja laisvi nors per sapną. Antukas arčiau durų, susirietęs asloje ant sutrešusių šiaudų, linksmal, maloniai per miegus šypso. Išvargusiame jo veide nežymu pergyventų vargų ir skausmų; spindi jame šviesus, tylus džiaugsmas. Maloningas sapnas turbūt jį perkėlė į tą nežinomojo ponaičio apsakytą taip gerą pasaulį — o, rasi, dar geresnį.

O tuo tarpu jau švinta rytmetinė žara ir, nieko nelaukdama, teka diena. Subarškėjo raktas, prasivėrė durys, ir įėjo sargas. Jonis pašoko ant savo lentų ir atsisėdo.

— Ō tu, velnio vaike, nesikelsi? Žiūrėk, kaip įrūgō ponaitis! — ėmė šaukti įėjusis ant begulinčio Antuko.

Antukas nesikrutino. Sargas priėjęs spyrė koja į pašonę. Vaikinas lyg tartum sudejavo, lyg atsiduso iš gelmės ir tik tik ką pasijudino. Pranyko nuo veido malonus šypsojimas, ir jo vietoje atsimušė lyg tartum gailėsio atspindūlis, ką nepalyginamai malonaus prastojus. Sargas kumštelėjo koja antrąkart. Gulinčio vaikinio galva nukrypo ant peties, o prasiskleidusios rankos nudribo be valdžios į pašalius. Antukas jau nebejautė savo „artimo“ kumščiojimų, nes jo nuvargusi vėlė, silpnai besilaikiusi, paskutiniu atsidūsėjimu jau persiskyrė šią valandą su lygiai išsvargintu kūnu ir atsidūrė jau toli nuo tik perbristų šios ašarų pakalnės klanų.

Jau neberekės drebėt jam iš baimės ir gėdos po aukštus baisius teismų rūmus, kur aukso galionais blizgą teisėjai teisia peržengusius auksuotuose kodeksuose surašytus įstatymus, lyg tyčia, kad kuo aiškiausiai išrodžius ir įkvėpus prasikaltėliams, jog visus žmonijos pėdus turi paveldėjęs šaltas sunkus auksas, pasistatęs priešais lygiai išauksuotą kryžių; neberekės drebėt ir po šaltas, prikimijusias kalėjimų lindynes, kumščiuojamam ir spardomam sargybos.

— Kelk, Antuk, kelk! — drebančiu balsu kartoja pasilenkęs ant jo draugas.— Nemirk, Antuk, dar sulauksim... ir mes būsim kaip kiti... Antu-u-uk!

Veltui: šio svieto moningi prižadai nebeviliojo Antuko; išmintingojo pasaulio nužudytas piktadarys užbaigė savo kelionę...

Jonis plačiomis žiūri į gulintį draugą, ašaros paskui viena kitą seka, krisdamos ant Antuko sudriskusio apdaro ir purvinų kalėjimo grindų, o lūpos tyliai šnibžda nutrauktus atskirus žodžius maldos, užmirštos kovoj dėl būvio.

Pasigirdo žiaurus ginklų žvangėjimas, garsas besiruošiančio į tolimesnę kelionę etapo; nubalo ligotas Jonuko veidas, matomu pasibaisėjimu pašoko nuo draugo ir puolė prie durų. Čia durtuvų ašmenys pastojo jam kelią.

.....

.....

Skaistus pavasario rytmetis; nauju gyvenimu pasaulis kruta, linksminasi; nekaltų paukštelių būriai čiauška, sutūpę medžių šakelėse, gėrėdamies besiskleidžiančių lapelių kvapu. Tarp žaliuojančių laukų, plačiuoju vieškeliu slenka etapas..

1908 m.

TURINYS

Prie laimės	5
Pirmasis sniegas	13
Pavasario rytmetį	26
Jonuko vaisės	31
Motulė paviliojo	51
Vienas iš daugelio	69
Stebuklingoji tošėlė	73
Vanka	78
Senelio Juozo pasakos	97
Fabrikantų protėvis	101
Atsilygino	107
„Namon“ besiruošiant	112
Ne iš kelmo išspirta	118
Pirmoji tarnystė	133
Sugrižk	140
Tinginys	150
Dingusios svajonės	157
Vienturtė dukrelė	165
Visam amžiui	170
Davatka	174
Burtininkė	178
Aukštai lėksi, žemai krisi	187
Velykos	195
Kaliniai	204

VYRESNIAM MOKYKLINIAM AMŽIUI

ИБ № 2448

Лаздяну Пеледа
ВОЛШЕБНАЯ СВИРЕЛЬ

Рассказ

Второе издание
На литовском языке

VYRESNIAM MOKYKLINIAM AMŽIUI

Lazdynų Pelėda

STEBUKLINGOJI TOSELĖ

Apsakymai

Antras leidimas

Redaktorė D. Montvilienė

Viršelis dail. K. Paškausko

Viršelyje panaudota dail. K. Jodikaičio il.

Meninis redaktorius R. Tumasonis

Techn. redaktorė E. Juzėnienė

Korektorė R. Dudzinskaitė

Duota rinkti 1981.VIII.20. Pasirašyta spaudai 1981.XI.11. Leidinio Nr. 10298. Formatas 84×108¹/₃₂. Spaudos Nr. 2. Sriftas 10 p. „Baltika“. Iškilį spauda, 12,2 apsk. sp. l. 12,5 sal. sp. atsp. 10,3 leid. l. Tiražas 30 000 egz. Užsak. Nr. 966. Kaina 50 kp.

„Vagos“ leidykla, 232600, Vilnius, Lenino pr. 50. Spaudė K. Poželos spaustuvė, 233000, Kaunas, Gedimino 10

Lazdynų Pelėda.

La 544 Stebuklingoji tošėlė: Apsakymai. Vyr. mokykl. amž. — 2-asis leid. — V.: Vaga, 1982. — 227 p.

Dviejų seserų (Sofijos Pšibiliauskienės ir Marijos Lastauskienės), pasirašinėjusių Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu, kūrybos moksliviams rinkinys. Čia spausdinami geriausi apsakymai („Motulė paviliojo“, „Pirmasis sniegas“, „Visam amžiui“ ir kiti), kuriuose vaizduojamas varguomenės vaikų gyvenimas.

4803010200

L $\frac{70803-012}{M852(10)-82}$ 132-82

BBK 84 L1

L 1